

Osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Rikosoikeus

Maisteritutkielma

Päivi Hanna Maria Rissanen

2019

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan

Tekijä: Päivi Rissanen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma x Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XII + 73

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Järjestäytynyt rikollisuus on jatkuvasti lisännyt vaikuttavuuttaan niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla ja se luetaan jo yhdeksi EU:n suurimmista turvallisuusuhista. Suomessakin järjestäytyneiden rikollisryhmien määrä on 2000-luvulla kaksinkertaistunut. Täällä toimii rikollisorganisaatioita, joilla on vahva liityntä kansainvälisiin kattojärjestöihinsä, jotka ovat maailman suurimpia rikollisjärjestöjä. Järjestäytyneiden rikollisryhmien tyypillisimmät laittomuudet liittyvät huumausainekauppaan, veropetoksiin, omaisuusrikoksiin sekä ase- ja ihmiskauppaan.

Maisteritutkielmani keskittyy tutkimaan sitä, miten järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta säädetään Suomen rikoslaissa ja kuinka onnistunutta lainsäädäntö on. Erityisesti tarkastelen aihetta niin kutsuttujen liivijengien osalta. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen voi tulla arvioiduksi rikoslain perusteella kolmella eri tavalla: rangaistuksen koventamisperusteena (rikoslain 6 luvun 2 momentin 2 kohta), omana kriminalisoituna tunnusmerkistönään (rikoslain 17 luvun 1 a §) tai tiettyjen rikosten kvalifioimisperusteena. Työssäni tarkastelen sitä, kuinka tämä järjestäytyntä rikollisuutta koskeva lainsäädäntö on Suomessa kehittynyt ja miten kansainväliset sopimusvelvoitteet ovat siihen vaikuttaneet. Käyn läpi järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevaa oikeuskäytäntöä ja pyrin sitä kautta tarkastelemaan nykyllä lainsäädännön ongelmakohtia, joista yksi selkeimpiä on rikoslain 17 luvun 1 a §:n osallistumiskriminalisoinnin huomattavan vähäinen soveltaminen tuomioistuimissa. Lisäksi tutkin mahdollisuutta kriminalisoida järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyys ja voisiko järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyviä yhdistyksiä lakkauttaa yhdistyslain 43 §:n nojalla hyvän tavan vastaisina. Jäsenyyskriminalisointia tarkastelen erityisesti suhteessa kriminalisointiperiaatteisiin.

Tutkielmani lopputulos on, että nykyinen ilmiötä käsittelevä lainsäädäntö ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Jäsenyyskriminalisointi ei todennäköisesti olisi kuitenkaan kovin vaikuttava keino puuttua järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Todennäköisempänä

vaihtoehtona on pidettävä jengien kieltämistä yhdistyslain perusteella. Kaikista toimivimpana ja luultavasti rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltamista eniten lisäävänä keinona pitäisin kuitenkin päärikosedellytyksen poistamista. Sääntelyn kehittäminen on kaikinensa erittäin tärkeää, koska järjestäytyneen rikollisuuden odotetaan tulevaisuudessa vain jatkavan laajentumistaan ja sen piirissä tehtävien rikosten odotetaan muuttuvan entistä vakavammiksi.

Muita tietoja:

Avainsanat: järjestäytynyt rikollisuus, kriminalisointiperiaatteet, moottoripyöräjengit, rikosoikeus, yhdistymisvapaus

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön x

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymys ja sen rajaaminen	2
1.2. Tutkimusmenetelmä.....	4
2. Järjestäytynyt rikollisuus	6
2.2. Järjestäytyneen rikollisuuden ilmiökuva	6
2.3. Järjestäytyneen rikollisuuden vaikutus yhteiskuntaan	9
3. Järjestäytyneet rikollisryhmät	11
3.2. Moottoripyöräkerhot	12
3.3. Järjestäytyneet rikollisryhmät Suomessa	14
3.3.1. Tunnukselliset rikollisjengit Suomessa	16
3.1.1. Cannonball MC	18
4. Järjestäytyntä rikollisuutta koskeva kansainvälinen ja kansallinen oikeudellinen sääntely	19
4.1. Kansainvälinen sääntely	19
4.1.1. Yhdistyneet Kansakunnat.....	19
4.1.2. Euroopan Unioni	21
4.2. Kansallinen sääntely	23
4.2.1. 1970-luku	24
4.2.2. Osallisuuskriminalisoinnin synty	25
4.2.3. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n tausta	26
4.2.4. Järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely.....	29
4.2.5. Palermon sopimuksen vaikutus sääntelyyn	30
4.2.6. Vuoden 2015 lakimuutos	32
5. Kansallisen sääntelyn nykytila	37
5.1. Osallistumiskriminalisoinnin suhde osallisuuteen	37
5.2. Osallistumiskriminalisoinnin soveltaminen	38
5.3. Järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely tällä hetkellä.....	47
6. Kuinka sääntelyä voisi kehittää?	49
6.1. Yhdistymisvapaus perus- ja ihmisoikeutena.....	51
6.2. Jäsenyysskriminalisointi	53
6.2.1. Kriminalisointiperiaatteet.....	55
6.2.2. Jäsenyysskriminalisointi kriminalisointiperiaatteiden kautta tarkasteltuna	56
6.3. Yhdistystoiminnan kieltäminen hyvän tavan vastaisena	59
7. Johtopäätökset	67

LÄHTEET

Kirjallisuus

Barger, Ralph – Zimmerman Keith – Zimmerman Kent: Hell's Angel – Sonny Bargerin elämä ja The Hell's Angels Motorcycle Club. Helsinki 2008.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Porvoo 2012.

Hardind, Christopher: Criminal Enterprise – Individuals, organisations and criminal responsibility. Willan publishing 2007.

Halila, Heikki – Tarasti Lauri: Yhdistysoikeus. Hämeenlinna 2011.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Helsinki 2017.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Junninen, Mika: Adventurers and risk-takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality. Helsinki 2006.

Junninen Mika: Suomalainen järjestäytynyt rikollisuus – myytti vai fakta? Haaste 1/2006.

Kekomäki, Paavo: Ammattimaisten ja tavanomaisten rikosten käsitteistä. Helsinki 1933.

Kimpimäki, Minna: Myötävaikuttaminen ryhmän tekemään rikokseen – avunantoa, edistämistä valmistelua vai jotain muuta? Defensor Legis 4/2015, s. 736 -747.

Kleimenov, Ivan: Development of Organized Crime: The Phenomenon and Definiton. Teoksessa *Redefining Organised Crime – A Challenge for the European Union?* Hart Publishing 2017.

Lahti, Raimo: Muuttuva rikollisuus – uudistuva rikosoikeus. Mistä 2000-luvulla rangaistetaan ja minkälaisin rikosvastuun edellytyksin? Teoksessa Ari Hirvonen(toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 5–17. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.

Laine, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2007. Jyväskylä 2007.

von Lampe, Klaus: Organized Crime – Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures, and Extra-legal Governance. Sage Publications 2016.

Lohse, Mikael: Terroristinen edistäminen ja sitä lähellä olevat osallisuusmuodot. Referee-artikkeli. Edilex 2011/18. Julkaistu 1.9.2011.

Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki 2010.

McClellan, David: Transnational Organized Crime. Oxford 2007.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – Rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-Sarja N:o 288. Vammala 2008.

Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. Liettua 2015.

Melander, Sakari: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tallinna 2016.

Muukkonen, Matti: Yhdistymisvapaus ja yhdistysoikeuden järjestelmä. Joensuu 2012.

Mölsä, Mika: Prosenttijengit – Moottoripyöräkerhot ja järjestäytynyt rikollisuus Suomessa. Juva 2009.

Nuotio, Kimmo: Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. LM 2009.

Palo, Sanna: Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Helsinki 2010.

Savona, Ernesto U. – Riccardi, Michele (toim.): From Illegal Markets To Legitimate Businesses: The Portfolio Of Organised Crime In Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio. Trento: Transcrime – Università degli Studi di Trento 2015.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Alma Talent Oy 2013.

Tolvanen, Matti: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 2009

Varese, Federico:

- What is organized crime? Teoksessa Redefining Organized Crime - A Challenge for the European Union? Carnevale Stefania – Serena Forlati – Orsetta Giolo. Hart Publishing 2017a.

- Mafia – Syntymästä kuolemaan. Keuruu 2017b.

Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus oikeudenalana ja Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Juha Lappalainen (päätoim.): Prosessioikeus, s. 41–53. Helsinki 2007.

Sähköiset lähteet

Berlin bans Hell's Angels logo. Public Radio International 18.6.2014
<https://www.pri.org/stories/2014-06-18/berlin-bans-hells-angels-logo> (viitattu 28.4.2018).

Cannonball-valtuutettu anoo eroa Lahden kaupunginvaltuustosta. Etelä-Suomen Sanomat 1.10.2015. <https://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2015/10/01/cannonball-valtuutettu-anoo-eroa-lahden-kaupunginvaltuustosta> (viitattu 13.3.2018).

Helsingin poliisi: Rikollisjengien liivejä turha kieltää. MTV3-uutiset 4.4.2012
https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/helsingin-poliisi-rikollisjengien-liiveja-turha-kieltaa/2046532#gs.=j0_y1A (viitattu 28.4.2018).

Public Prosecution Service: ban Hells Angels MC necessary because of culture of violence. Hollannin syyttäjän kotisivut 6.3.2019
<https://www.om.nl/actueel/nieuwsberichten/@105295/public-prosecution/> (viitattu 14.3.2019).

Hovioikeus lakkauttaa uusnatsistisen Pohjoismaisen Vastarintaliikkeen – yleinen etu vaatii toiminnan kieltämistä. Yle 28.9.2018 <https://yle.fi/uutiset/3-10428598> (viitattu 18.3.2019).

Kansanedustaja vaatii tiukempia toimia jengien kitkemiseksi. Yle 22.2.2013
<https://yle.fi/uutiset/3-6508967> (viitattu 28.4.2018).

KRP: Liivijengeillä yhä vahva jalansija Suomessa – Cannonballin tilanne ei vaikuta. Yle 19.7.2017 <https://yle.fi/uutiset/3-9729152> (viitattu 12.4.2018).

KRP väläyttää jälleen liivikieltoa jengirikoksista tuomituille. MTV3-uutiset 12.2.2017
<https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-valayttaa-jalleen-liivikieltoa-jengirikoksista-tuomituille/6307666#gs.qtf8qHw> (viitattu 28.4.2018).

von Lampe, Klaus: Definitions of Organized Crime, <http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm> (viitattu 1.3.2019).

Ministeri selvittää voidaanko jengiliivit kieltää. MTV3-uutiset 5.4.2012

<https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/ministeri-selvittaa-voidaanko-jengiliivit-kieltaa/2051576#gs.Rv4BjUk> (viitattu 28.4.2018).

Näin liivijengit toimivat eri puolella Suomea. Yle 12.8.2018

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/12/07/nain-liivijengit-toimivat-eri-puolella-suomea> (viitattu 1.2.2019).

Poliisien moottoripyöräkerhon kotisivut. <https://www.blueknights.fi/keita-olemme/> (viitattu 13.4.2017).

Poliisi: Suomen Hell's Angels on laajentunut. Uusi Suomi 31.1.2012

<https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/119780-poliisi-suomen-hells-angels-on-laajentunut> (viitattu 16.3.2019).

Polisens rapport om organiserad brottslighet. Polismyndigheten, Nationella operative avdelningen. 2015. https://polisen.se/siteassets/dokument/organiserad_brottslighet/Polisens-rapport-organiserad-brottslighet-2015-kortv.pdf (viitattu 1.4.2018).

Rikollisjengien määrä räjähtänyt Suomessa 2000-luvulla. Yle 28.2.2013

<https://yle.fi/uutiset/3-6507990> (viitattu 1.2.2018).

Törkeästä huumerikoksesta tuomittu pääsi Seinäjoen valtuustoon – moni muu rikoksesta tuomittu ehdokas jäi rannalle. MTV 10.4.2017

<https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/torkeasta-huumerikoksesta-tuomittu-paasi-seinajoen-valtuustoon-moni-muu-rikoksesta-tuomittu-ehdokas-jai-rannalle/6385026#gs.vwcqZwA> (noudettu 13.3.2018)

UN Office on Drugs and Crime:

- Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002.
https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf (viitattu 8.5.2017).
- Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes. Research Report. 2011.
https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows_2011_web.pdf (viitattu 1.3.2018).

- The globalization of crime: a transnational organized crime threat assessment. 2010. http://www.unodc.org/res/cld/bibliography/the-globalization-of-crime-a-transnational-organized-crime-threat-assessment_html/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf (viitattu 1.10.2018).
- United Nations Convention against transnational organized crime and the protocols thereto. 2004. <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (viitattu 27.1.2019).

Yllättävä lisätieto KRP:ltä Ulvilan huumejuttuun: Amfetamiinin määrä olikin yli puolta suurempi – liivijengin presidentti käräjille vangittuna. Satakunnan Kansa 11.4.2018 <https://www.satakunnankansa.fi/satakunta/krp-ulvilan-cannonball-kerhon-johtajat-pyorittivat-maan-suurinta-amfetamiinikauppaa-tor-verkossa-kerhon-presidentti-edelleen-vangittuna-200869964> (viitattu 12.4.2018).

Virallislähteet

HE 125/1975 II vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 183/1999 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

HE 44/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 32/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta.

HE 263/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi

LaVM 26/2002 vp - HE 183/1999 vp. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

OM 45/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja julkaisuja 45/2014. Järjestäytyntä rikollisuutta koskevan käsitteistön yhtenäistäminen. Lausuntotiivistelmä.

OM 23/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 23/2014. Järjestäytyntä rikollisuutta koskevan käsitteistön yhtenäistäminen.

PeVL 10/2000 vp – HE 183/1999 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto. Hallituksen esitys rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

KRP:n toimintakertomus 2015.

EU:n turvallisuusagenda: Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Strasbourg 28.4.2015 COM(2015) 185 final.

Exploring tomorrow's organised crime. 2015. Europol.

From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe, Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio (HOME/2011/ISEC/AG/FINEC/4000002220).

Poliisin huumaus- ja dopingainerikollisuuden tilannekatsaus 2016–2017, POL-2017-7715.

Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2018: Rikostorjunnan tila - Selvityshankkeen loppuraportti.

Rikollisuustilanne 2016 – Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 22/2017.

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriön julkaisu 8/2016.

Tuomiot

KKO 2011:41

KKO 2013:90

KKO 13.4.2018 R 2016/605

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus 17/3682 (31.3.2017) L 16/11917

Helsingin hovioikeus 16/150160 (30.11.2016) R 15/825

Helsingin hovioikeus 16/128213 (30.06.2016) R 14/3418

Itä-Suomen hovioikeus 16/104160 (2.2.2016) R 15/905

Pirkanmaan käräjäoikeus 17/41766 (30.11.2017) L 17/6074

Rovaniemen hovioikeus 18/144946 (19.10.2018) R 17/859

Satakunnan käräjäoikeus 18/129833 (12.7.2018) R 18/1062 (ei lainvoimainen)

Turun hovioikeus 29.5.2009 1307

Turun hovioikeus 28.9.2018

District Court of Midden-Nederland 20.12.2017 C/16/427066 ja C/16/427070

Rechtbank Den Haag 18.6.2018 C/09/540406

LYHENTEET:

DL	Defensor Legis
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan Unioni
EU:n yhteinen toiminta	Euroopan unionin jäsenvaltioissa hyväksytty yhteinen toiminta 98/733/YOS (21 päivältä joulukuuta 1998)
HaVL	hallintovaliokunnan lausunto
HE	hallituksen esitys
HelHO	Helsingin hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KäO	käräjäoikeus
KRP	Keskusrikospoliisi
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies
Neuvoston puitepäätos	Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätos 2008/841/YOS (24 päivältä lokakuuta 2008)
OM	oikeusministeriö
Palermon yleissopimus	kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	perustuslaki
RL	rikoslaki

SEUT	Euroopan Unionin toiminnasta tehty sopimus
vp	valtiopäiväasiakirjat
YhdL	yhdistyslaki
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

1. Johdanto

Järjestäytynyt rikollisuus on Suomessa kasvattanut huomattavasti jalansijaansa viime vuosien aikana. Erityisesti moottoripyöräjengit ovat levittäneet toiminta-alueitaan merkittävästi. Järjestäytynyt rikollisuus edustaa erityistä uhkaa oikeusjärjestyksen suojaamille eduille toiminnan tehokkuuden ja laajamuotoisuuden vuoksi.¹ Suomessa vaikuttavat tietyt tunnukselliset rikollisjengit ovat merkittäviä laittomien aineiden välittäjiä ja jakelijoita kotimaisilla markkinoilla.² Nämä ryhmät pyrkivät hallitsemaan markkinoita väkivallalla ja sen uhalla.³

Suomalainen järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva lainsäädäntö on viimeisimmän kahdenkymmenen vuoden ajan kehittynyt pääasiassa kansainvälisten sopimusten asettamien velvoitteiden siivittämänä. Kyse on haastavasta sääntelystä, koska yleisesti ottaen rikoslain säännökset on muotoiltu pitkälti yksittäisen rikosentekijän ”näkökulmasta”. Jos rikos tapahtuukin usean henkilön myötävaikutuksella, kukaan yksittäinen rikosentekijä ei tällöin välttämättä täytäkään kaikkia rikosvastuun edellytyksiä. Järjestäytynyttä rikollisuutta ja sen lähi-ilmiöitä koskevaa sääntelyä on toteutettu jopa suomalaisen oikeusjärjestelmän systematiikkaa lähentelevissä maissa varsin useilla eri tavoilla. Sääntely ei ole yhtenäistynyt edes ilmiöön liittyvien ylikansallisten instrumenttien seurauksena. Tämän vuoksi ei ole havaittavissa tiettyä selkeästi hallitsevaa mallia, jolla järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevaa sääntelyä on yleisesti toteutettu.⁴

Suomalainen lainsäädäntö puuttuu tällä hetkellä kolmella eri tavalla järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen. Ensimmäisenä rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa on rangaistuksen koventamisperuste, josta säädetään rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa. Toiseksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä kriminalisoidaan osallistuminen rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Pelkkä rikollisjärjestön jäsenyys ei siis tällä hetkellä ole rikos, vaan rikosoikeudellisen vastuun

¹ HE 44/2002 vp s. 191.

² Poliisin huumaus- ja dopingainerikollisuuden tilannekatsaus. 2016-2017 s. 2.

³ Rikollisuustilanne 2016 s. 197.

⁴ HE 263/2014 vp s. 21.

syntyminen edellyttää päärikoksen olemassaoloa tai sen rangaistavaa yritystä. Kolmantena rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa vaikuttaa sovellettavan tunnusmerkistön valintaan, koska se on tiettyjen rikosten kvalifioimisperuste.

1.1. Tutkimuskysymys ja sen rajaaminen

Rikosoikeudellisen sääntelyn legitimaation on perustettava siihen erityiseen uhkaan, jonka ilmiö aiheuttaa yhteiskunnassa suojelluille oikeushyville. Yksiselitteistä ei kuitenkaan ole, minkälaisen intressien suojaamiseksi ja minkälaisen ei-toivotun käyttäytymisen torjumiseksi rikosoikeutta voidaan ylipäänsä hyödyntää.⁵ Työni keskeisimmät kysymykset liittyvät siihen, mitä on järjestäytynyt rikollisuus, miten järjestäytyntä rikollisuutta koskeva oikeudellinen sääntely on kehittynyt Suomessa ja mitä ongelmia sen soveltamiseen tällä hetkellä liittyy. Kun tietyt ongelmakohdat on tunnistettu, pyrin pohtimaan mahdollisuuksia kehittää ilmiöön puuttuvaa sääntelyä. Järjestäytyneiden rikollisryhmien yhteydessä on keskusteltu usein esimerkiksi yhdistymisvapaudesta. Onko valtion todella suojeltava yhdistymisvapautta tilanteessa, jossa yhdistys on järjestäytynyt rikollisten päämäärien toteuttamista varten?

Rikostorjunnan tehokkuus muodostuu aineellisen ja prosessuaalisen oikeuden muodostamasta kokonaisuudesta.⁶ Tarkastelen kuitenkin aihetta enemmän rikosoikeuden näkökulmasta. Prosessioikeudellinen ulottuvuus on aiheen kannalta tärkeä, mutta tutkielman rajatun pituuden vuoksi mahdoton sovittaa tähän tutkielmaan.

Järjestäytynyt rikollisryhmä voi Suomessa tarkoittaa moottoripyöräjäengejä, tunnuksellisia ryhmiä kuin ulkomaisia ”rikosliigoja”, joilla ei sinänsä ole mitään ideologista taustaa. Esimerkiksi ihmiskauppaa Suomessa harjoittavat järjestäytyneet rikollisryhmät eivät toimi minkään tietyn aatteen pohjalta. Tutkielmassani keskityn kuitenkin tarkastelemaan aihetta vain tunnuksellisten rikollisjärjestöjen näkökulmasta. Tähän rajaukseen päädyin, koska koen, että erityisesti tällaisiin ryhmiin liittyvä ”lain ulkopuolella” elämisen ideologia korostaa sääntelyn tehostamistarvetta.

⁵ Lahti 1994 s. 9-10.

⁶ Virolainen 2007 s. 45.

Tutkielmani käsittelee yleisellä tasolla järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan osallistuvien henkilöiden rikosoikeudellista vastuuta tekemättä eroa sen suhteen, onko kyse niin sanotusta rivijäsenestä vai ryhmän johtajistoon kuuluvasta henkilöstä. Erityisesti moottoripyöräjengeistä on löydettävissä selkeä johtajisto, joka suunnittelee ryhmän toimintaa ja vastaa rikollisten tekojen organisoinnista. Tyypillisesti johtajisto ei kuulu rikoksia käytännössä toteuttavaan joukkoon, vaan kyse on ennemminkin yllytyksen kaltaisesta toiminnasta. Olen kuitenkin rajannut johtajiston vastuun käsittelemisen tutkielman ulkopuolelle tutkielman rajallisen pituuden takia.

Rakenteellisesti tutkielmani jakautuu seitsemään lukuun. Tässä ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimuskohteeni ja kuinka olen päätenyt sen valintaan. Lisäksi esittelen tutkimuskysymykseni ja -metodini sekä miten olen tutkielmani rajannut. Tutkielmani toisessa luvussa avaan järjestäytyneen rikollisuuden käsitettä ilmiönä ja sitä, kuinka se vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin. Kolmas luku käsittelee erityisesti moottoripyörä- ja muita tunnuksellisia jengejä sekä niiden toimintamalleja. Neljännen luvun keskeisimpänä teemana on tuoda esiin, kuinka suomalainen oikeudellinen sääntely järjestäytyneen rikollisuuden ympärillä on kehittynyt, mitkä ovat olleet ne kansainväliset instrumentit, jotka siihen ovat eniten vaikuttaneet ja miten tällä hetkellä voimassa oleva oikeus on saanut muotonsa. Käyn myös läpi järjestäytyntä rikollisuutta koskevien kansainvälisten sopimusten sisältämiä keskeisimpiä määritelmiä.

Viides luku keskittyy järjestäytyntä rikollisuutta koskevan oikeudellisen sääntelyn nykytilaan. Erityisesti olen kartoittanut rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltamiseen liittyviä ongelmakohtia oikeuskäytännön valossa. Kun nämä ongelmakohtat on tuotu esiin, arvioin kuudennessa luvussa kahta erilaista mahdollisuutta kehittää järjestäytyneeseen rikollisuuteen puuttuvaa lainsäädäntöä. Ensimmäinen vaihtoehtoni on järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyden kriminalisointi ja toinen yhdistystoiminnan kieltäminen hyvän tavan vastaisena. Keskityn luvussa pohtimaan näiden keinojen sopivuutta suomalaiseen oikeusjärjestelmään yhdistymisvapauden ja kriminalisointiperiaatteiden asettamien velvoitteiden kautta. Käsittelem vaihtoehtoja myös kansainvälisestä näkökulmasta, koska molempien keinojen soveltamisesta on olemassa eurooppalaista oikeuskäytäntöä. Työni seitsemännessä luvussa esittelen tutkielmani johtopäätökset sekä järjestäytyneen rikollisuuden tulevasta kehityksestä tehtyjä arvioita.

1.2. Tutkimusmenetelmä

Maisteritutkielmani metodiksi olen valinnut oikeusdogmatiikan, eli lainopin, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus, oikeusnormit ja niiden ajatussisällöt, joista oikeusnormilauseet antavat informaatiota. Lainoppi on oikeudellisia tekstejä tutkiva tulkintatiede. Se on merkitysten tiedettä, jonka metodit ovat ennen kaikkea tulkinnan menetelmiä.⁷

Lainopin puitteissa usein myös vertaillaan kotimaista oikeusjärjestystä, sen normeja ja käytäntöjä, muiden maiden oikeusjärjestyksiin.⁸ Metodini vuoksi tutkielmassani tärkeimpänä lähteenä on lainsäädäntö. Koska järjestäytynyt rikollisuus on kaikkea muuta kuin pelkästään kansallinen ongelma ja suomalainen ilmiötä koskeva lainsäädäntö pohjautuu vahvasti kansainvälisiin velvoitteisiin, aiheen perusteellinen käsittely edellyttää niin toisten valtioiden lainsäädännön kuin kansainvälisten sopimustenkin tarkastelua. Pääsääntöisesti pyrin työssäni keskittymään järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyn tutkimiseen *de lege lata* eli tällä hetkellä voimassa olevan lainsäädännön näkökulmasta. Tutkielmani johtopäätöksissä käsittelen aiheeni kuitenkin myös *de lege ferenda* -näkökulmasta arvioiden, kuinka järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyä voisi tulevaisuudessa kehittää.

Materiaalia hankkiessani törmäsin usein siihen, että tiettyjä viranomaistietoja ei ollut saatavilla salassapitosäännösten nojalla. Tämän vuoksi olen joutunut käyttämään työssäni jonkin verran uutislähteitä, jotka perustuvat esimerkiksi KRP:n lausuntoihin. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltamisesta olen kerännyt oikeuskäytäntöä pääasiassa hovi- ja käräjäoikeustasolta, koska korkein oikeus ei ole käsitellyt kyseisen lainkohdan soveltamista vielä tähän hetkeen mennessä kuin yhden kerran. Ongelmaksi muodostui Turun hovioikeuden tietosuojaan liittyvä käytäntö, ettei se luovuta Pohjoismaista vastarintaliikettä koskevaa tuomiotaan (Turun hovioikeus 28.9.2018 S 18/7) sähköisesti. Tästä johtuen joudun käsittelemään tutkielmassani vain käräjäoikeuden ratkaisua.

Keskustelin tutkielmani aiheesta sähköpostin välityksellä järjestäytyneen rikollisuuden parissa syyttäjänä työskentelevän Anna-Riikka Ruuthin kanssa. Hän on toiminut syyttäjänä esimerkiksi Bad Machine 81 Finland 1% -jengillä (jatkossa Bad Machine) koskevassa

⁷ Hirvonen 2011 s. 36.

⁸ Hirvonen 2011 s. 26.

tapauksessa⁹, joka on yksi niistä harvoista tuomioista, joissa tuomioistuin on tuominnut vastaajat rikoslain 17 luvun 1 § :n perusteella. Olen tutkielmassani käyttänyt lähteenä Ruuthin kanssa käytyä keskustelua, koska koen, että hänellä on vankka käytännön kokemus ja näkemys järjestäytyneitä rikollisuutta koskevan lainsäädännön soveltamisesta syyttäjän näkökulmasta.

⁹ Helsingin HO 16/128213.

2. Järjestäytynyt rikollisuus

Järjestäytynyt rikollisuus ei ole ilmiönä modernin yhteiskunnan luomus. Järjestäytynyttä rikollisuutta tai ainakin sen ”esimuotoja” on esiintynyt ympäri maailmaa jo satojen vuosien ajan. Ensimmäisen kerran termiä ”järjestäytynyt rikollisuus” käytettiin Intiassa 1800-luvun puolivälissä maantierosvojen yhteydessä.¹⁰ Rikosoikeudellisesti ilmiöön puuttuminen alkoi toden teolla vasta 1950-luvulla, kun Yhdysvalloissa tunnustettiin valtion tasolla italialais-amerikkalaisen mafian uhkaavan sen sisäistä kaupankäyntiä, ja järjestäytynyt rikollisuus määriteltiin käsitteellisesti ensimmäistä kertaa viranomaistahon toimesta. Aiemmin termiä olivat käyttäneet enimmäkseen journalistit ja poliitikot.¹¹ Alun perin järjestäytynyt rikollisuus ymmärrettiinkin tietynlaiseksi suljettujen sosiaalisten ryhmien muodostamaksi marginaali-ilmiöksi, eräänlaiseksi modernisaation vastavoimaksi. Nykyisin kyse on ilmiöstä, joka toteuttaa toimintojaan ikään kuin yritysmuodossa. Tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman suuria taloudellisia voittoja ja laajentaa toimintaa uusille markkinoille ja toimialoille niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Erona lailliseen yritystoimintaan on kuitenkin väkivallan, uhkailun ja kiristyksen hyödyntäminen. Rikollisen toiminnan lisäksi järjestäytynyt rikollisuus ulottaa vaikutuksensa myös yhteiskunnan laillisiin toimintoihin ja yhteiskunnan rakenteisiin.¹²

Ehkäpä tyypillisimpinä järjestäytyneen rikollisuuden ilmenemismuotoina voidaan pitää Italian mafiaa, Japanin Yakuzaa tai amerikkalaisia moottoripyöräjäengejä. Kun lain merkitys kasvaa yhteiskunnassa ja valtioissa, sitä vahvemmin tunnustetaan myös järjestäytyneen rikollisuuden vaarallisuus ja sen vastaiseen taisteluun ollaan valmiita panostamaan esimerkiksi kehittämällä uusia oikeudellisia työkaluja.¹³

2.2. Järjestäytyneen rikollisuuden ilmiökuva

Järjestäytyneen rikollisuuden tarkka määrittely on ollut vaikeaa ja kiistanalaista. Syitä tähän ovat muun muassa rikollisen alamaailman jatkuva muuntautuminen ja monimuotoisuus.¹⁴

¹⁰ von Lampe 2016 s. 3.

¹¹ von Lampe 2016 s. 20.

¹² Varese 2017a s. 27-30.

¹³ Kleimenov 2017 s. 93.

¹⁴ Lunde 2004 s. 8.

Ilmiö voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin, pitäen sitä esimerkiksi rikollisten yhteenliittymänä, rikollisten tekojen organisoitumisena tai rikollisten vallankäyttömuotona. Puhuttaessa rikosten organisoitumisesta, järjestäytyneet rikollisuus liitetään yleisimmin laittomaan tavaroiden ja palveluiden kauppaan, varkauksiin, ryöstöihin ja petoksiin. Järjestäytyneisyys tässä yhteydessä kuvaa tapaa, kuinka rikokset tehdään: rikollisia tekoja suunnitellaan ja valmistellaan huolellisesti, eikä kyse ole yksinkertaisista, hetken mielijohteesta toteutetuista yksilötekoista.¹⁵ Ilmiökuvan ymmärtäminen on tärkeää rikosoikeudellisen tarkastelun näkökulmasta. Ensinnäkin tarvitaan yleisen tason tietoa siitä, kuinka uhkaavasta ilmiöstä on kyse ja antaako ilmiön erityinen vaarallisuus tarvetta rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin. Toiseksi ilmiökartoituksen avulla voidaan pohtia, mitkä ovat ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät erityiset haasteet, joihin rikosoikeuden tulisi vastata. Tämän vuoksi ilmiön selvittämiseksi tarvitaan yksityiskohtaista tietoa niin yksittäisten ryhmien toimintatavoista, rakenteista ja tarkoitusperistä kuin yleisesti rikollisryhmien määrästä ja toimialoista.¹⁶

On olemassa selkeästi ryhmiä, joiden toiminta vastaa yleistä käsitystä järjestäytyneestä rikollisuudesta ja toisaalta yksittäisten ihmisten tekemiä yksittäisiä tekoja. Tähän ääripäiden väliin mahtuu joukko monenlaisia rikollisia ilmiöitä ja rikoksia, joihin liittyy piirteitä järjestäytyneestä rikollisuudesta. Määrittäminen on kuitenkin tärkeä tehtävä, koska järjestäytyneeseen rikollisuuteen purevia lakeja voidaan säätää vasta sitten, kun ollaan yksimielisiä siitä, mitä järjestäytyneet rikollisuus on ja kuinka se eroaa muusta rikollisuudesta.¹⁷

Järjestäytyneen rikollisuuden yleisiä määritelmiä on satoja, osa laintasoisia, osa tutkijoiden ja viranomaisten luomia.¹⁸ Määrittely on vahvasti paikkasidonnaista. Esimerkiksi YK:n tutkimuksessa kansainvälisestä järjestäytyneestä rikollisuudesta huomattiin, että *”when we talk of transnational organized crime in a variety of localities, we are often in fact referring to very different phenomena”*. Taistelussa järjestäytyneitä rikollisuutta vastaan tulisikin

¹⁵ von Lampe 2016 s. 2-3.

¹⁶ Palo 2010 s. 23.

¹⁷ Lunde 2004 s. 8. Myös Junnisen mielestä määrittelyn tarve on jatkuva, koska viranomaiset näkevät määrittelyn välttämättömänä taistelussa järjestäytyneitä rikollisuutta vastaan. Lue lisää Junninen 2006 s. 10.

¹⁸ Klaus von Lampe on kerännyt yli 200 erilaista järjestäytyneen rikollisuuden määritelmää nettisivustolleen järjestäytyneestä rikollisuudesta. Ks. von Lampe, Definitions of Organized Crime.

ottaa huomioon alueelliset järjestäytyneen rikollisuuden trendit ja olosuhteet, mitkä ryhmät alueella ovat aktiivisia ja millaista teknologiaa niillä on käytettävissään.¹⁹

Määritelmien sisällöt vaihtelevat myös sen mukaan, onko määrittelevä taho esimerkiksi kriminologi, virkavallan edustaja vai valtio. Järjestäytynyt rikollisuus voi olla kansallista, vain yksittäisen valtion rajojen sisällä esiintyvää laitonta toimintaa, mutta yhä useammin kyse on kansainvälisestä, valtioiden ja mannerten rajat ylittävästä rikollisuudesta. Ilmiön tavoitteena pääasiassa on taloudellisen voiton tavoittelu. Rahan avulla rikolliset ansaitsevat kunnioitusta, lahjoivat viranomaisia ja pystyvät jatkamaan toimintaansa naamioiden sen samalla lailliseksi.²⁰

Ilmiötä voidaan selittää myös kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla. Toinen malleista keskittyy tiettyihin ihmisryhmiin ja toinen tiettyihin rikostyypeihin. Ihmisryhmiin keskittyvä malli ymmärtää järjestäytyneeksi rikollisuudeksi kaiken sen toiminnan, jota tietty, järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi ymmärretty joukko ihmisiä suorittaa. Toiminta voi vaihdella esimerkiksi kiristyksestä heroisiin salakuljetukseen, mutta rikoksia suorittava ihmisryhmä on pysyvä. Määritelmä korostaa ryhmää, ei rikoksen luonnetta. Rikostyypeihin keskittyvässä mallissa järjestäytyntä rikollisuutta on mikä tahansa vakava rikos, jonka tekee vähintään kolme ihmistä käsittävä ryhmä ja tuon ryhmän tarkoitus on rikoksilla saavuttaa taloudellista hyötyä. Tämä määritelmä näkee järjestäytyneen rikollisuuden enemmän ilmiönä, jossa järjestäytyneet rikollisryhmät syntyvät ja kuolevat, mutta laittomat markkinat ovat pysyviä. Kumpikin määritelmästä on kyllä pätevä, mutta kumpikaan niistä ei ole riittävä yksin kuvaamaan ilmiön globaalia todellisuutta.²¹

Kriminologian professori *Federico Varese*, joka on tutkinut järjestäytyntä rikollisuutta ja maailman vaikutusvaltaisimpia rikollisjengejä eri puolilla maailmaa 20 vuotta sekä tavannut ja haastatellut ryhmien jäseniä kuvailee ilmiötä seuraavasti: ”*Nämä ihmiset eivät vain osta ja myy laitonta tavaraa. He järjestelivät markkinoita. He valvovat julkisia tiloja. Sen sijaan, että myisivät huumeita kadunkulmassa, he haluavat olla päättämässä, kenellä on lupa myydä. Pian heidän laittomat toimensa laajenevat yhdeltä alalta useille paikallistalouden saroille – huumeista prostituutioon, pikkukaupoista taksinkuljettajiin ja kampaajiin, pysäköintialueista ja hoitokodeista rakennuslalle, kunnes kokonaiset toimialat ovat heidän*

¹⁹ UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries 2002 s. 5.

²⁰ BPS s. 308.

²¹ The globalization of crime: a transnational organized crime threat assessment 2010 s. 1.

vallassaan. He esiintyvät hallinnollisena tahona, ja kilpailevat lopulta legitiimin valtion kanssa.”²²

2.3. Järjestäytyneen rikollisuuden vaikutus yhteiskuntaan

Maailmanlaajuisesti kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden on tutkittu tuottaneen esimerkiksi vuonna 2009 870 miljardia dollaria.²³ Kansainvälinen järjestäytynyt rikollisuus käsittää kaikki vakavat, taloudellista voittoa tavoittelevat rikokset, joilla on kansainvälinen luonne siten, että rikollista toimintaa tapahtuu vähintään kahden eri valtion alueella. Kyse on ihmiskaupasta, rahanpesusta, kyberrikoksista, sekä huumeiden, aseiden, väärennetyjen tuotteiden, villieläinten ja kulttuuriomaisuuden laittomasta kaupasta. Tällainen toiminta uhkaa kansainvälistä rauhaa ja ihmisten turvallisuutta, johtaen ihmisoikeusrikkomuksiin heikentäen ekonomista, sosiaalista, kulttuurista ja poliittista kehitystä yhteiskunnissa ympäri maailmaa. Vaikka järjestäytynyt rikollisuus on kansainvälinen uhka, sen vaikutukset ovat nähtävissä myös paikallisella tasolla.²⁴

EU-tasolla tarkasteltuna järjestäytyneen rikollisuuden on arvioitu tuottavan esimerkiksi huumausaine-, väärennös-, veronkierto- ja varkausrikoksissa noin 110 miljardia euroa voittoa joka vuosi.²⁵ EU:n sisäisen turvallisuuden yhdeksi prioriteetiksi onkin luokiteltu vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden ennaltaehkäisy ja torjunta.²⁶ Vakava, järjestäytynyt rikollisuus vaikuttaa EU-maissa merkittävästi lailliseen talouteen ja koko yhteiskuntaan. Rikoshyödyn investoiminen ja laittomien hyödykkeiden kauppa vähentävät jäsenvaltioiden verotuloja ja samalla vahvistavat järjestäytyneiden rikollisryhmien hallinnassa olevia yrityksiä sekä niiden levittämiä laittomia ja kilpailua vääristäviä liiketoimintatapoja.²⁷ Liiketoiminnan kansainvälisyys, maailmanlaajuinen kuljetusinfrastruktuuri ja etenkin tieto- ja viestintäteknologia tekevät mahdolliseksi myös vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden

²² Varese 2017b s. 13.

²³ Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes. 2011 s. 7.

²⁴ The Globalization of Crime – A Transnational Organized Crime Threat Assessment 2010 s. 1-2.

²⁵ Savona – Riccardi 2015 s. 35.

²⁶ Euroopan Unionin turvallisuusagenda s. 13-14.

²⁷ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 7.

uudenlaiset toimintarakenteet ja ulottuvuudet, kun rikollisuus on teollistunut tietoverkossa välitettäviksi rikollisiksi palveluiksi.²⁸

Järjestäytyneen rikollisuuden yhtenä uhkakuvana pidetään myös sen vaikutusta demokratiaan ja yhteiskuntaan. Ryhmät pyrkivät vaikuttamaan päättäjiin lahjonnalla ja pelottelulla. Lisäksi jotkut jengien jäsenet ja mafiosot lähtevät myös itse mukaan demokratiaprosessiin asettumalla ehdolle erilaisiin vaaleihin. Esimerkiksi Englannissa Manchesterissa Salfordin kaupunginosassa hallinnut jengipomo Paul Massey pyrki lujittamaan asemaansa yhteisön johtajana asettumalla Salfordin pormestariehdokkaaksi tullen seitsemänneksi. Vaalijärjestelmän ollessa toisenlainen, hän olisi joidenkin liittolaistensa kanssa saanut paikat kaupunginvaltuustosta.²⁹ Ilmiö ei ole täysin tuntematon myöskään Suomessa. Moottoripyöräjengi Cannonball MC:n jäsen valittiin Seinäjoen kaupunginvaltuustoon kevään 2017 kuntavaaleissa.³⁰ Lahdessa kaupunginvaltuutettuna toiminut henkilö erotettiin puolueestaan heti sen jälkeen, kun hän oli liittynyt Cannonball MC:n jäseneksi. Puolueen antamien tietojen mukaan kerhon jäsenyys oli osasyynä erottamisessa. Kaupunginvaltuutettu anoi eroa valtuutetun luottamustehtävästään erottamisen jälkeen.³¹

²⁸ SOCTA s. 6.

²⁹ Varese 2017b s. 14-15.

³⁰ Törkeästä huumerikoksesta tuomittu pääsi Seinäjoen valtuustoon – moni muu rikoksesta tuomittu ehdokas jäi rannalle. MTV 10.4.2017.

³¹ Cannonball-valtuutettu anoo eroa Lahden kaupunginvaltuustosta. Etelä-Suomen Sanomat 1.10.2015.

3. Järjestäytyneet rikollisryhmät

Aivan kuten järjestäytyneelle rikollisuudelle ilmiönä, myöskään järjestäytyneille rikollisryhmille ei ole olemassa yhtä universaalia, yksiselitteistä määritelmää. Järjestäytyneitä rikollisryhmiä on perinteisesti pidetty mafia-tyyppisinä organisaatioina, joiden rakenne ja hierarkia ovat selkeitä ja helposti hahmotettavissa. Kuitenkin vain osa nykyajan järjestäytyneistä rikollisryhmistä voidaan laittaa tähän lokeroon.

Vuonna 2002 tehdyssä YK:n kansainvälistä rikollisuutta käsittelevässä tutkimuksessa analysoitiin eri maissa toimineita rikollisryhmiä, joita oli yhteensä 40. Ryhmät poikkesivat toisistaan rakenteiltaan, kooltaan, rikollisilta toimiltaan ja levinneisyydeltään. Ryhmät saattoivat muodostua tietyn etnisen ryhmän jäsenistä tai toisaalta jäsenet saattoivat olla lähtöisin samasta sosiaalisesta taustasta. Myös ryhmien väkivaltaisudessa oli huomattavia eroja – toisille väkivallan käyttäminen niin ryhmän sisällä kuin ulkopuolisiakin kohtaan oli välttämätöntä, toiset ryhmät eivät toiminnassaan käyttäneet lainkaan väkivaltaa. Lisäksi ryhmien poliittista vaikutusvaltaa, korruption hyödyntämistä ja lailliseen talouselämään soluttautumista tarkasteltiin.³²

Tämän tutkimuksen perusteella pystyttiin tunnistamaan viisi erilaista organisaatiomallia, joiden mukaan tutkittavat ryhmät olivat järjestäytyneet. Selvästi eniten esiintyi perushierarkian omaavia ryhmiä, joilla on yksi johtaja, selkeä hierarkia ja tiukka kurinpitäjärjestelmä. Toinen kokonaisuus muodostui alueellisesti rakentuneista ryhmistä, jotka myös perustuivat vahvalle hierarkialle ja sisäiselle kurinpidolle, mutta kuitenkin niin, että myös alueellisille osille oli annettu päätäntävaltaa. Kolmas organisaatiomalli rakentuu useista ryhmistä, joilla on kuitenkin yhteinen ”hallintoelin”. Neljäntenä tunnistettiin niin sanottu ”core group”-malli, jossa toiminnan keskiössä on ydinryhmä ja sen ympärillä toimii rajattu määrä yksilöitä. Viimeinen rakenne oli rikollisverkosto, joka rakentuu yksin toimivien rikollisten muodostaessa jatkuvasti vaihtelevia yhteenliittymiä rikollisten päämäärien toteuttamiseksi.³³

³² Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries 2002 s. 16-18.

³³ Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries 2002 s. 34-41.

Mikä sitten tekee järjestäytyneistä rikollisryhmistä vaarallisia ja niiden toiminnasta moitittavaa? Keskeistä ryhmiin liittyvässä erityisessä moitittavuudessa on se, että järjestäytyneellä rikollisryhmällä on suuri ja pitkäaikainen rikosten tekemiseen liittyvä potentiaali. Ryhmän jäsenet tuovat yhteenliittymään jokainen tahollaan erilaisia rikosten tekemistä edistäviä resursseja. Rikoksentekepotentiaalia lisää myös tällaiseen yhteenliittymään liittyvä ryhmädynamiikka. Rikosten tekeminen ryhmässä voi heikentää rikoksen tekoon osallistuvan ryhmän jäsenen henkilökohtaista vastuunottoa yksittäisestä rikoksesta. Rikoksista perääntyminen voi ryhmäpaineen takia olla vaikeampaa ryhmän jäsenelle kuin yksittäiselle rikoksenteikijälle ja tätä saatetaan ryhmässä myös tehostaa kurinpidollisin toimin ja rangaistuksin.³⁴

Järjestäytyneellä ryhmällä on paremmat mahdollisuudet rikosten tekemiseen kuin yksin toimivalla rikollisella. Ryhmässä on myös todennäköisemmin erityisosaamista ja yhdessä suunnitteleminen nostaa rikosten onnistumistodennäköisyyttä, mahdollistaen näin useampien, mittavampien ja vaativampien rikosten toteuttamisen kuin mihin yksittäiset rikolliset pystyvät. Pahimmillaan tällainen ryhmä voi muodostua vahvaksi tekijäksi koko maassa ja näin muodostaa erityisen vaarapotentiaalin oikeushyville. Lisäksi järjestäytyneet ryhmät ilmentävät erityistä ja pysyväisluontoista rikoksen tekemisen tahtoa.³⁵

3.2. Moottoripyöräkerhot

Moottoripyöräkulttuuria leimaa vahvasti yhteisöllisyys ja kerhoideologia. Kerhotoimintaan kuuluu moottoripyörien korjaus ja ”laittaminen” yhdessä sekä erilaisten moottoripyöräilyyn liittyvien kokoontumisajojen ja tapahtumien järjestämistä. Yleensä kerhoilla on omat kokoontumistilansa ja tunnuksensa, joita voidaan kantaa jäsenten liiveissä. Kyse on täysin laillisesta harrastus- ja yhdistystoiminnasta, johon osallistuu niin miehiä ja naisia, nuoria ja vanhempia. Esimerkiksi suomalaisilla poliiseilla on oma moottoripyöräkerhonsa ”*Blue Knights Finland 1*”³⁶

³⁴ HE 263/2014 vp s. 19.

³⁵ Matikkala 2010 s. 125.

³⁶ Poliisien moottoripyöräkerhon kotisivut

Moottoripyöräkulttuuriin on kuitenkin jo vuosikymmeniä kuulunut myös rikollista toimintaa harjoittavia ryhmiä. Rikollisista moottoripyöräkerhoista ensimmäinen ja kuuluisin Hell's Angels sai alkunsa vuonna 1947 Yhdysvalloissa. Yhteiskunnasta itsensä syrjäytyneiksi tunteneet ja keskivertoamerikkalaiseen sovinnaiseen elämäntapaan kyllästyneet toisen maailmansodan veteraanit päättivät perustaa kerhon, joka kerrytti nopeasti itselleen maineen väkivaltaisena, alkoholinhuuruuisena ja rikollisena *outlaw*-jenginä. *Outlaw*-termi, suomeksi käännettynä ”lain ulkopuolinen”, kuvaa moottoripyöräkerhojen suhtautumista omaan asemaansa yhteiskunnassa. Termi pohjautuu American Motorcycle Associationin väitteeseen, jonka mukaan yksi prosentti amerikkalaisista moottoripyöräilijöistä kuului häiriköihin ja huligaaneihin, kun loput 99 prosenttia olivat lainkuuliaisia ja rehtejä kansalaisia. Prosenttimerkki onkin vakiintunut ympäri maailman symboliksi sellaisille moottoripyöräjengeille, jotka julistautuvat kuuluvansa lain ulkopuolelle.³⁷

Outlaw-moottoripyöräkerhojen rakennetta ja toimintatapaa voisi helposti verrata *franchising*-muotoiseen yritystoimintaan. Alaosastot maksavat ”kattojärjestölle” ja vannovat uskollisuuttaan sille sitä vastaan, että voivat käyttää kattojärjestön tunnuksia ja näin parantaa omaa alueellista vaikutusvaltaansa ja samalla pelotella kilpailijoitaan.³⁸ Kerhot rakentuvat vahvan sisäisen hierarkian pohjalle ja tätä hierarkiaa noudatetaan niin kerhojen etenemisessä täysivaltaiseksi jäseneksi kuin osastojen sisällä jäseniä valittaessa.³⁹

Käytän seuraavaksi esimerkkinä Hell's Angelsin järjestäytymismallia, mutta järjestelmä on lähes identtinen kaikissa suurimmissa kansainvälisissä outlaw-kerhoissa, jotka ovat ottaneet toimintaansa vaikutteita Hell's Angeleilta.⁴⁰ Toimintaa johdetaan USA:sta käsin, mutta myös Euroopassa on oma paikallisjohtonsa. Hell's Angels koostuu useista eri *chaptereista*, eli osastoista. Maan ensimmäinen osasto on aina *mother chapter*, eli emo-osasto, joka antaa ohjeita ja määräyksiä tilanteissa, joissa joku muista osastoista on joutunut vaikeuksiin ja tarvitsee apua tai jopa ulkopuolisia ”selvitysmiehiä”.⁴¹ Jokaisella osastolla on oma presidenttinsä, joka yksin käyttää ylintä päätäntävaltaa oman osastonsa sisällä. Presidentin lisäksi *chapterin* johtoon kuuluu *vice president* (varapresidentti), *sergeant in arms* (asekersantti), *road captain* (ajokapteeni), *secretary* (sihteeri) sekä *treasurer*

³⁷ Mölsä 2009 s. 36-42.

³⁸ Results of a pilot survey of fourty selected organized criminal groups in sixteen countries 2002 s. 36.

³⁹ Mölsä 2009 s. 42.

⁴⁰ Barger, Zimmerman 2008 s. 48.

⁴¹ Mölsä 2009 s. 42-43.

(rahastonhoitaja). Rivijäsenistö muodostuu *membereistä*, eli kerhon täysivaltaisista jäsenistä, *prospecteista*, eli kokelasjäsenistä ja *hangaroundeista*, eli ”hengailijoista”.⁴²

Moottoripyöräkerhojen ympärillä on käyty paljon keskustelua siitä, voidaanko niitä pitää edes rikollisina ryhminä. *Junninen* on esimerkiksi sulkenut moottoripyöräkerhot kokonaan suomalaista ammattirikollisuutta koskevan tutkimuksensa ulkopuolelle, koska kriminologisessa keskustelussa niitä ei ole mielletty järjestäytyneiksi rikollisryhmiksi, vaan ennemminkin vaihtoehtoiseksi elämäntyyliksi.⁴³ Myös esimerkiksi Cannonball Mc:n ryhmän jäsenet ovat toistuvasti todenneet, ettei ryhmä ole järjestäytynyt rikollisryhmä, vaan joukko moottoripyörästä kiinnostuneita miehiä, joilla osalla saattaa olla rikollisuustaustaa, mutta sitä ei pidetä esteenä kerhon jäsenyydelle. Täysin identtistä selitystä on käyttänyt myös Hell’s Angelsin perustajajäsen Sonny Barger hänen vastatessaan RICO-syytteisiin Hell’s Angelsin johtajana.⁴⁴

3.3. Järjestäytyneet rikollisryhmät Suomessa

Järjestäytyneiden rikollisryhmien määrä on ollut Suomessa nousujohteinen jo pidemmän aikaa. Lainvalvontaviranomaisten tiedossa olevien järjestäytyneiden rikollisryhmien määrä Suomessa nousi vuonna 2015 hieman edelleen: tunnuksellisiin rikollisjengeihin kuuluvia ryhmiä oli poliisin tiedossa tammikuussa 2016 kaikkiaan 76 (2015: 75).⁴⁵ Vuonna 2017 ryhmien määrä oli noussut noin yhdeksäänkymmeneen.⁴⁶ Ryhmien määrä on kasvanut kymmenen vuoden aikana tuntuvasti, sillä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tunnuksellisten rikollisryhmien lukumäärä pysyi selvästi alle 40:n.⁴⁷ Vuonna 2000 Suomessa toimi vain kahdeksan ryhmää.⁴⁸ Suomessa toimivat rikollisryhmät voidaan jakaa rikollista toimintaa harjoittaviin moottoripyöräjengeihin, liivijengeihin sekä muihin ryhmiin. Liivijengit ovat rikollisryhmiä, jotka ovat ”lainanneet” toimintaansa ideoita moottoripyöräjengeiltä; molemmat käyttävät tunnuksellisia liivejä, lisäksi ne ovat

⁴² Mölsä 2009 s. 43-45.

⁴³ Junninen 2006 s. 3. *Palo* on kritisoinut tällaisten subjektiivisten rajausten tekoa, koska ne ovat omiaan vaikuttamaan siihen, minkä tyyppiset tulokset ovat ylipäänsä tutkimuksessa mahdollisia. *Palo* 2010 s. 50

⁴⁴ Barger, Zimmerman 2008 s. 224. RICO (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations) on Yhdysvalloissa voimassa oleva järjestäytyneen rikollisuuden hillitsemiseen tarkoitettu laki.

⁴⁵ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 7.

⁴⁶ KRP: Liivijengeillä yhä vahva jalansija Suomessa – Cannonballin tilanne ei vaikuta. Yle 19.7.2017.

⁴⁷ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 7. Esimerkiksi Junnisen tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että suomalainen järjestäytynyt rikollisuus on vain ”puolijärjestäytynyttä”. Junninen 2006 s. 160.

⁴⁸ Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2018 s. 23.

omaksuneet samanlaisia hierarkiamalleja kuin moottoripyöräjengit. Liivijengit ovat myös omaksuneet 1%-symbolin käytön liiveissään, vaikka heillä ei ole mitään tekemistä moottoripyöräilyn kanssa.⁴⁹

Muita ryhmiä ovat esimerkiksi ulkomailta tulevat ryhmät, jotka tehtailevat omaisuusrikoksia. Myös laittomaan maahantuloon liittyvä järjestäytynyt rikollisuus on kasvussa Suomessa. Tässä tapauksessa rikollisten kiinnijäämisriski on pieni, mutta rikoksen avulla saavutettavat hyödyt ovat suuria. Lisäksi laittomasti maassa oleskelevilla ja turvapaikanhakijoilla on kohonnut riski velkaantua rikollisjärjestöille, tulla muuten törkeästi hyväksikäytetyksi tai joutua ihmiskaupan uhreiksi tai muuten järjestäytyneen rikollisuuden piiriin.⁵⁰

Suomalainen järjestäytynyt rikollisuus ei toimi omassa sulkeutuneessa kuplassaan. Ulkomaisilla rikollisorganisaatioilla on merkittävä rooli esimerkiksi Suomeen suuntautuvassa huumausaineiden salakuljetuksessa. Myös rikollistoimijoiden kansalaisuuskirjo on monipuolistunut. Suomi on kiinteä osa eurooppalaisia huumausainemarkkinoita, joilla suurimittaista salakuljetusta harjoitetaan eri maihin asettuneita kontakteja järjestelmällisesti hyödyntäen. Suurimmissa tutkituissa huumausainekauppakokonaisuuksissa on Suomessakin hyvin nähtävissä, että rikollisryhmät ovat monikansallisia, niiden toiminta kytkee yhteen eri maissa toimivia organisoituja rikollisryhmiä muun muassa etniseen taustaan perustuvien kontaktien perusteella.⁵¹ Suomalaisilla markkinoilla suomalaiset rikoksentekijät vastaavat yleensä huumeiden vastaanottamisesta ja jakelusta Suomessa, ulkomaalaisten toimiessa maahantuojina ja salakuljettajina. Suomessa tutkittujen huumausainerikosten perusteella voidaan todeta, että suomalainen huumausainekauppa on ammattimaista ja suurelta osin järjestäytyneiden rikollisryhmien käsissä. Näillä ryhmillä on vankka asema huumeikaupan kotimaisissa toiminnoissa, mutta myös toimivat yhteistyösuhteet ulkomaille.⁵²

Tunnuksellisten rikollisjengien tärkeimpiä toimialoja huumausainekaupan ohella ovat väkivaltainen velanperintä, talousrikokset, rahanpesu ja muu väkivaltarikollisuus. KRP:n

⁴⁹ Lue lisää Mölsä 2009 s.38 ja Lunde 2004 s. 172-174.

⁵⁰ Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta Sisäministeriön julkaisu 8/2016 s. 17.

⁵¹ Poliisin huumaus- ja dopingainerikollisuuden tilannekatsaus 2016–2017 s. 1.

⁵² Ibid. s. 2-3.

mukaan erityisen huolestuttavaa yhteiskunnan kannalta on se, että nämä rikolliset pyrkivät myös harjoittamansa yritystoiminnan kautta toimimaan laillisen yhteiskunnan rakenteissa, joita voidaan hyödyntää sekä rikoksenteossa että siihen kuuluvassa rahapesussa. Jengien vaikutusvalta lisää näin myös yhteiskunnan korruptionriskiä.⁵³ Harmaa talous tarjoaa kansainväliselle ja kotimaiselle rikollisuudelle väylän levittäytyä talouselämään ja yhteiskuntaan.⁵⁴ Lähitulevaisuuden uhkana KRP pitää jengien edelleen laajentumista uusille paikkakunnille ja uusien kansainvälisten rikollisjengien levittäytymistä Suomeen. Tähän voi liittyä väkivaltaista reviirijakoa ja välienselvittelyä. Uusille jengeille on KRP:n mukaan ominaista, että ne ovat perinteisiä moottoripyöräjengejä väkivaltaisempia ja halukkaita rekrytoimaan etenkin maahanmuuttajataustaisia henkilöitä.⁵⁵

3.3.1. Tunnukselliset rikollisjengit Suomessa

Kansainvälisesti toimivista järjestäytyneistä rikollisryhmistä näkyvimpiä Suomessa ovat tunnukselliset rikollisjengit, jotka eroavat toisistaan kooltaan ja myös ideologioiltaan. Suurin osa ryhmistä pitää itseään moottoripyöräjengeinä, mutta mukana on myös ryhmiä, joilla ei ole liityntää moottoripyöriin. Suomessa toimivista suurimmista tunnuksellisista liivijengeistä osa kuuluu omaan maailmanlaajuiseen järjestöönsä. Kattojärjestöjen tarjoamat mahdollisuudet ovat näiden ryhmien rikollisen toiminnan ulottuvuuksien kannalta merkittäviä. Osa ryhmistä on taas puhtaasti kotimaisia.⁵⁶

Suurin Suomessa toimiva kansainvälinen moottoripyöräjengi on Bandidos MC, jolla arvioidaan olevan noin 240 jäsentä. Ryhmän toiminta on jakautunut neljääntoista pysyvään osastoon ja kahteenkymmeneenkolmeen alajengien osastoon. Toiseksi suurin ryhmä on puhtaasti suomalainen Cannonball MC (jatkossa CMC), jolla on 12 osastoa ja 12 alajengien osastoa. CMC:n jäsenmäärä on noin 230. Kolmatta sijaa pitää kansainvälinen moottoripyöräjengi Hells Angels MC (jatkossa HAMC), jonka arvioitu jäsenmäärä on noin 130. HAMC:n toiminta jakautuu viiteen osastoon ja neljään alajengien osastoon.

⁵³ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 7-8.

⁵⁴ Rikollisuustilanne 2016 s. 146.

⁵⁵ Ibid s. 8.

⁵⁶ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 7-8.

Neljänneksi suurin ryhmä on United Brotherhood, joka on syntynyt kolmesta rikollisesta ryhmittä vuonna 2010. United Brotherhood ei ole moottoripyöräjengi.

Uusimpia tulokkaita suomalaisella jengikentällä ovat Outlaws MC ja Satudarah MC, jotka molemmat ovat kansainvälisiä moottoripyöräjengejä. Näiden jengien jäsenmäärät asettunevat 10-20 henkilön välille.⁵⁷ Suomalaisessa oikeuskäytännössä rikoslain tarkoittamiksi järjestäytyneiksi rikollisryhmiksi on katsottu ainakin Cannonball MC, Bandidos ja United Brotherhood.⁵⁸

Lukumäärällisesti liivijengien jäseniä oli kaikkiaan vuonna 2017 KRP:n tietojen mukaan noin 800. Lisäksi jengien toiminnassa on mukana niin sanottuja liivittömiä jäseniä, joiden tarkkaa lukumäärää ei voida tietää. Heidän asemansa jengissä poikkeaa liivillisistä, mutta molemminpuolinen hyötysuhde kuitenkin vallitsee jengin ja sen liivittömien jäsenten välillä. Liivittömät voivat kehua jäsenyydellään silloin, kun se voi hyödyttää heitä, mutta viranomaisille jäsenyys voidaan helposti samalla kiistää. Useimmiten liivittömät jäsenet tekevät töitä sellaisilla aloilla, joissa yhteyden paljastuminen haittaisi tai jopa estäisi työnteon.⁵⁹

Suomalaisten liivijengien keskinäiseen välienselvittelyyn ja kilpailuun on alusta saakka liittynyt väkivalta ja henkirikokset. Useimmiten tulilinjalla ovat olleet ryhmien johtajat, eli presidentit ja varapresidentit. Varsinaista ”jengisotaakin” on täällä käyty, kun pohjoismainen ”the Great Nordic Biker War” levisi Suomeen. ”Sota” käytiin Hell’s Angelsin ja Bandidoksen välillä ja se käsitti väkivaltaisuuksia puolin ja toisin. Esimerkiksi Hells Angelsia edeltäneen MC Finlandin prospect-jäsen ampui Bandidos MC:n varapresidentin kuoliaaksi vuonna 1996. Muutama vuosi myöhemmin CMC:n jäsenet surmasivat kaksi Bandidos MC:n jäsentä pizzeriassa Lahdessa. Bandidos MC:n jäsenet tappoivat välienselvittelyn tuloksena myös oman entisen presidenttinsä.⁶⁰ Viime vuosina jengien keskinäiset välit vaikuttavat rauhoittuneen – erimielisyyksiä halutaan välttää, jotta voidaan taata rikollisen toiminnan sujuvuus.⁶¹

⁵⁷ Näin liivijengit toimivat eri puolella Suomea. Yle-uutinen 12.8.2018.

⁵⁸ Rovaniemen HO 18/144946 s. 10.

⁵⁹ Näin liivijengit toimivat eri puolella Suomea. Yle-uutinen 12.8.2018.

⁶⁰ Rikollisjengien määrä räjähtänyt Suomessa 2000-luvulla. Yle-uutinen 28.2.2013.

⁶¹ The portfolio of organized crime in Europe 2015 s. 97-98.

3.1.1. Cannonball MC

Cannonball MC (jatkossa CMC) on Suomessa vuonna 1991 perustettu moottoripyöräkerho, joka on koko olemassaolonsa ajan liitetty rikollisiin yhteyksiin ja sen jäseniä on tuomittu niin huumausainerikoksista kuin tapoistakin.⁶²

Vuonna 2017 jengissä on ollut arviolta 230 jäsentä ja se on jakautunut kahteentoista osastoon sekä näiden alaisuudessa toimiviin Outfit MC- ja Squad 32- alajengeihin. Lisäksi CMC:llä on toimintaa myös Virossa, Tallinnassa.⁶³ Organisaation kolmiportainen jäsenhierarkia ja upseeristo noudattavat pääosin Hell's Angelsien rakennetta. CMC:llä on omat sääntönsä, sisäinen kuri ja hierarkia sekä ulkoinen tunnus. Useimmilla jäsenillä on tuomioita vakavista rikoksista.⁶⁴

KRP:n asiantuntijan käsityksen mukaan CMC sopii erityisen hyvin huumausainerikollisuuteen, koska kyse on laajasta verkostomaisesta toiminnasta. Jäsenistön luoman verkoston ja organisaatorakenteen avulla huumausaineiden levittäminen on varsin helppoa. Yleisesti rikollisryhmien rooli huumausaineportaassa on toimia välittäjinä aina käyttäjäportaaseen saakka. Myös CMC:n tekemistä huumausainerikoksista on olemassa runsaasti esimerkkejä.⁶⁵ Keväällä 2018 paljastui Ulvilan CMC-kerhon jäsenten johtama erittäin laaja huumausaineiden välitysrinki, jossa liikkui yli 11 kiloa amfetamiinia, ekstaasitabletteja noin 6 000 kappaletta, MDMA-jauhetta noin 700 grammaa, kokaiinia noin 200 grammaa, amfetamiiniöljyä noin 380 millilitraa ja LSD-lappuja noin 300 kappaletta.⁶⁶ Toiminta on hetkellisesti ollut Suomen suurinta amfetamiinikauppaa. Asiaa tutkineen rikoskomisarion mukaan huumekauppa on ollut todella ammattimaista ja valikoima erittäin laaja.⁶⁷

⁶² Mölsä 2009 s. 134-137.

⁶³ Näin liivijengit toimivat eri puolella Suomea. Yle-uutinen 12.8.2018.

⁶⁴ HelHO 16/150160 s. 92-93. Tiedot CMC:stä perustuvat KRP:ssä työskentelevän Kimmo Kylmäkosken todistajanlausuntoon. Kylmäkoski on työskennellyt poliisina KRP:ssä ja päätoimisena vastannut vuodesta 1996 tiedonkeruusta moottoripyörä- ja muista jengeistä. Hän on ollut todistajana hyvin useissa jengeihin liittyvissä oikeudenkäynneissä ja antanut näissä lausunnoissa tietoja järjestäytyneiden jengien rakenteista ja toiminnasta.

⁶⁵ Ibid. s. 94.

⁶⁶ Satakunnan KäO 18/129833 s. 89.

⁶⁷ Yllättävä lisätieto KRP:ltä Ulvilan huumejuttuun: Amfetamiinin määrä olikin yli puolta suurempi – liivijengin presidentti käräjille vangittuna. Satakunnan Kansan 11.4.2018.

4. Järjestäytyntä rikollisuutta koskeva kansainvälinen ja kansallinen oikeudellinen sääntely

4.1. Kansainvälinen sääntely

Koska järjestäytynt rikollisuus on kansainvälisesti merkittävä rikosoikeudellinen haaste, sen torjumiseksi on ryhdytty lainsäädännöllisiin toimiin niin Euroopan sisällä kuin maailmanlaajuisella tasollakin. Järjestäytynt rikollisuuden sääntelyä leimaa kuitenkin erityisesti sen vaihteleva luonne; sitä on toteutettu hyvinkin erilaisilla tavoilla jopa oikeusjärjestelmän systematiikoiltaan läheisissä valtioissa, eikä yhtä selkeää sääntelymallia ole löydettävissä. Ylikansalliset instrumentitkaan eivät ole johtaneet sääntelyn yhtenäistymiseen.⁶⁸ Tämän ongelman tunnisti jo vuonna 2004 YK:n silloinen pääsihteeri Kofi Annan, joka lausui huolensa siitä, kuinka rikollisryhmät ovat hyvin nopeasti pystyneet mukautumaan nykyajan globaaliin talouteen ja hyödyntämään toimissaan nykyaikaista teknologiaa, kun samanaikaisesti ilmiötä vastaan taistelevat toimet ovat olleet hyvin sirpaloituneita ja keinot puuttua ilmiöön käytännössä olemattomia.⁶⁹

4.1.1. Yhdistyneet Kansakunnat

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) on yhtenä työskentelynsä osa-alueenaan keskittynyt kansainvälisen järjestäytynt rikollisuuden torjuntaan. New Yorkissa 15. päivänä marraskuuta 2000 tehty kansainvälisen järjestäytynt rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus⁷⁰ (jatkossa *Palermion sopimus*) on ensimmäinen ja ainoa maailmanlaajuinen järjestäytynt rikollisuuden vastainen yleissopimus, jonka tarkoituksena on edistää yhteistyötä kansainvälisen järjestäytynt rikollisuuden torjumiseksi ja vastustamiseksi tehokkaammin. Kuitenkin jo ennen Palermion sopimusta YK:lla oli useita yleissopimuksia, joissa järjestäytyntä rikollisuutta sivuttiin, esimerkiksi YK:n kolmessa huumeyleissopimuksessa (1961, 1971, 1988) käsiteltiin aihetta.⁷¹ Näistä

⁶⁸ HE 263/2014 vp s. 21.

⁶⁹ United Nations Convention against transnational organized crime and the protocols thereto 2004 s. iii.

⁷⁰ SK 1371/2003, SopS 18/2004. HE 32/2003 vp.

⁷¹ Nuotio 2009 s. 1157.

vuonna 1988 laadittua Wienin huumausaineyleissopimusta on käytetty yhtenä mallina Palermon sopimusta laadittaessa. Tätä sopimusta pidetäänkin olennaisena järjestäytyneen rikollisuuden myöhemmän sääntelyn kannalta.⁷² YK:n piirissä on valmisteltu myös useita yleissopimuksia kansainvälisen terrorismin torjumiseksi.⁷³

Palermon sopimus sisältää keskeisiä määritelmiä järjestäytyneestä rikollisryhmästä, ryhmän jäsentyneisyydestä ja sen toimintaan osallistumisesta ja sopimuksen asettamat velvoitteet liittyvät rikollisjärjestön toimintaan osallistumisesta (5 artikla), rahanpesun ja lahjonnan torjuntaan ja kriminalisointiin (6 – 9 artikla). Lisäksi yleissopimuksessa määrätään rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta (16 artikla), keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa (18 artikla), yhteisistä tutkintaryhmistä (19 artikla), erityisistä tutkintamenetelmistä (20 artikla), lainvalvontaviranomaisten välisestä yhteistyöstä (27 artikla) ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. Sopimukseen liittyy myös rikoslajikohtaisia lisäpöytäkirjoja, jotka kohdistuvat tiettyihin kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden ilmenemismuotoihin.⁷⁴ Suomi allekirjoitti sopimuksen 12.12.2000 ja se saatettiin voimaan blankettimuotoisella lailla.

Sopimuksen 2 artiklan a kohdan mukaan järjestäytynyt rikollisryhmä tarkoittaa sellaista kolmen tai useamman henkilön muodostamaa rakenteeltaan jäsentynyttä ryhmää, joka on ollut olemassa jonkin aikaa ja jonka tarkoituksena on tehdä yksi tai useampi vakava rikos tai muu yleissopimuksen mukaisesti rangaistavaksi säädetty teko välittömän tai välillisen taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi. Artiklan b kohdan mukaan ”vakava rikos” tarkoittaa käyttäytymistä, joka täyttää sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai ankarampi rangaistus. Sopimuksen c kohta määrittelee, että ”rakenteeltaan jäsentynyt ryhmä” tarkoittaa sellaista ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten, jonka jäsenillä ei ole välttämättä muodollisesti määriteltyjä tehtäviä, jonka jäsenyys ei ole jatkuvaa tai jolla ei ole pitkälle kehittyntä sisäistä rakennetta.

Sopimuksen erityisinä vahvuuksina voidaan pitää sitä, että se on luonteeltaan globaali ja että se kattaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan eri ulottuvuudet varsin laaja-alaisesti.

⁷² McClean 2007 s. 2–3.

⁷³ HE 32/2003 vp s. 5.

⁷⁴ Pöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, pöytäkirja maitse, meritse ja ilmateitse tapahtuvan maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä sekä pöytäkirja ampuma-aseiden, niiden osien ja komponenttien sekä ampumatarvikkeiden laittoman valmistuksen ja kaupan torjumisesta.

Toisaalta suuri valtiomäärä lienee vaikuttanut siihen, että sopimuksen artiklojen sanamuodot ovat melko väljiä, mikä taas on vaikuttanut eri artiklojen velvoittavuuteen, tai lähinnä velvoittavuuden heikkouteen.⁷⁵

4.1.2. Euroopan Unioni

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on ollut EU-rikosoikeuden keskeisiä tavoitteita koko sen olemassaolon ajan.⁷⁶ Aihetta on käsitelty niin Wienin toimintasuunnitelmassa kuin Tampereen ja Dublinin päätelmissä ja Amsterdamin sopimuksessa.⁷⁷ Perussopimusten tasolla järjestäytynyt rikollisuus ja sen vastaiset toimenpiteet on mainittu vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen kohdistuvan alueen oikeusperustaa koskevassa aiemman EU-sopimuksen 29 artiklassa. Sen mukaan ehkäisemällä ja torjumalla järjestäytyntä rikollisuutta esimerkiksi lainsäädäntöjä yhdentämällä voidaan saavuttaa tavoite antaa kansalaisille korkeatasoinen suoja vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvalla alueella. Aiemman EU-sopimuksen korvanneessa SEUT:ssa vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen yleistä oikeusperustaa koskevassa 67 artiklassa maininta järjestäytyneestä rikollisuudesta on poistettu, mutta on pidetty selvänä, että se kuuluu edelleen artiklan 3 kappaleessa tarkoitettuun rikollisuuteen, jonka ehkäisemisellä tähdätään korkean turvallisuustason saavuttamiseen.⁷⁸

Järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla EU:n yleissopimukset ovat antaneet tilaa muunlaisille sääntelyinstrumenteille, koska yleissopimusten hyväksyminen ja kansallinen täytäntöönpano on ollut liian hidasta suhteessa järjestäytyneen rikollisuuden nopeaan muuntautumiskykyyn. EU:n tavoiksi puuttua järjestäytyneeseen rikollisuuteen ovatkin muotoutuneet tavallista velvoittavammat sääntelyinstrumentit sekä jäsenvaltioiden viranomaisten keskinäisen yhteistyön tukemiseksi perustetut organisaatiot Europol ja

⁷⁵ Palo 2010 s. 78.

⁷⁶ Melander 2015 s. 379.

⁷⁷ Tampereen Eurooppa-neuvosto 15. ja 16. lokakuuta 1999 – puheenjohtajan päätelmät. Dublinin Eurooppa-neuvosto 13. ja 14. joulukuuta 1996 – puheenjohtajan päätelmät. Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta.

⁷⁸ Melander 2015 s. 380.

Eurojust.⁷⁹ Kummankin organisaation tavoitteisiin on nimenomaisesti kirjattu vakavaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen puuttuminen.⁸⁰

EU antoi vuonna 1998 rikollisjärjestön toimintaan osallistumista koskevan yhteisen toiminnan.⁸¹ Yhteisen toiminnan keskeisimpänä osuutena voidaan pitää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaa kriminalisointi- ja yhteistoimintavelvoitetta, joka antoi jäsenvaltioille mahdollisuuden valita kahdesta kriminalisointivaihtoehdosta toisen. Yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kappaleen a kohta sisälsi varsinaisen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan kriminalisointivelvoitteen, kun b kohta oli ennemminkin salahankeluonteinen kriminalisointivelvoite, joka kuvasti enemmän angloamerikkalaisessa oikeudessa omaksuttua järjestelmää.⁸² Yhteinen toiminta sisälsi myös rikollisjärjestön määritelmän, oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä määräyksiä sekä tuomioistuinten alueellista toimivaltaa koskevia määräyksiä.

Yhteisen toiminnan 1 artiklan mukaan rikollisjärjestöllä tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön muodostamaa tietyn ajan kestävää järjestäytynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen sellaisia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljän vuoden pituinen vankeusrangaistus tai vapaudenriiston käsittävä turvaamistoimenpide tai sitä ankarampi rangaistus, olivatpa nämä rikokset itsessään tavoitteena tai keino saada aineellista hyötyä ja tarpeen mukaan vaikuttaa aiheettomasti viranomaisten toimintaan.

Yhteisen toiminnan on sittemmin korvannut Euroopan unionin neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta.⁸³ Puitepäätös on sisällöltään melko pitkälti yhteisen toiminnan kaltainen, esimerkiksi molempien kriminalisointivelvoitteet ovat lähes identtiset. Myös rikollisjärjestön määritelmä vastaa pääasiallisesti yhteisen toiminnan sisältämää määritelmää, vaikka puitepäätöksen 1 artiklassa ryhmän jäsenyneyisyyttä

⁷⁹ Palo 2010 s. 79-80.

⁸⁰ Europol-sopimuksen johdanto-osassa sekä Europolin tavoitteita koskevassa sopimuksen 2 artiklassa yhtenä tavoitteena pidetään vakavaa järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan yhteisen toiminnan tehostaminen. Eurojustin tavoitteena taas on vakavaan, erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien, kahta tai useampaa jäsenvaltiota koskevien tutkinta- ja syytetoimien yhteydessä edistää sekä parantaa tutkinta- ja syytetoimien koordinoitua jäsenvaltioiden toimivaltaisten kansallisten viranomaisten välillä. Neuvoston päätös 2002/187/YOS Eurojust-yksikön perustamisesta vakavan rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi (EYVL L 63, 6.3.2002 s.1-13.) Katso Melander 2015 s. 381.

⁸¹ 98/733/YOS, EYVL L 351, 29.12.1998.

⁸² Melander 2015 s. 381-382.

⁸³ 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

avataankin yhteistä toimintaa enemmän. Puitepäätöksessä säädetään myös yhteistä toimintaa huomattavasti tarkemmin seuraamuksista, koska sopimuksen 3 artiklassa määritellään enimmäisrangaistuksen vähimmäismäärä asetetuille kriminalisointivelvoitteille. Yhteisen toiminnan 2 artikla edellytti jäsenvaltioilta vain, että ne toteuttavat kriminalisointivelvoitteen säätämällä teot rangaistaviksi tehokkain, oikeasuhtaisin ja varoittavin seuraamuksin jättäen näin harkintavallan sopivan rangaistuksen suhteen kokonaan jäsenvaltioille.

4.2. Kansallinen sääntely

Järjestäytyneen rikollisuuden rikosoikeudellinen sääntely on muotoutunut Suomessa viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana. Ilmiön levitessä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti ja sen nimissä tehtyjen rikosten vakavoituessa, on myös lainsäädännöllisesti alettu käyttämään kovempia keinoja taistelussa järjestäytyntä rikollisuutta vastaan. Järjestäytyneet rikollisryhmät muodostavat poikkeuksellisen rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisen ympäristön verrattuna perinteisiin rikosoikeudellisen vastuun malleihin. Normaalisti rikosoikeudellinen vastuu nimittäin ymmärretään yksittäisen henkilön vastuuksi täydennettynä rikosoikeudellisilla osallisuusopeilla.⁸⁴

Rikollinen toiminta rikollisryhmässä, siihen liittyvät rakenteet ja tekotavat ovat haasteellisia perinteisen rikosoikeuden näkökulmasta tarkasteltuna, koska se on rakentunut ajatukselle yksilöiden tekemistä yksittäisistä rikoksista. Toiminnan kollektiivisen luonteen vuoksi kunkin osallistujan osallisuus saattaa jäädä liian ohueksi johtaakseen rikosvastuuseen, jolloin seurauksena voi mahdollisesti olla rikosvastuun laimeneminen tai siltä kokonaan välttyminen. Löyhästi ryhmän toimintaan liittyvät ja sille tukea tarjoavat henkilöt sekä ryhmien johtajat ja rahoittajat rajautuvat helposti vastuun ulkopuolelle, jos he pysyttelevät rikoksen konkreettisten täytäntöönpanotoimien ulkopuolella.⁸⁵

Kun rikosoikeudellinen vastuu on lähtökohtaisesti henkilökohtaista vastuuta ja rikosvastuu edellyttää syyllisyyttä, kollektiivien – erityisesti oikeushenkilöiden – saattaminen rikosoikeudellisen vastuun subjekteiksi ei olekaan niin yksinkertaista. Rikoksenteelijän ja oikeushenkilön välistä suhdetta koskevan rikoslain 9 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön

⁸⁴ HE 263/2014 vp s. 18.

⁸⁵ Palo 2010 s. 69.

puolesta tai hyväksi, ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella. Tämän tyyppisiä kriteereitä voidaan hyödyntää arvioitaessa sitä, milloin rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.”⁸⁶ Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa onkin kuvattu muun muassa eräänlaiseksi organisaatorikollisuudeksi ja rikollisjärjestöjä voidaankin monessa mielessä verrata yhtiötoimintaan.⁸⁷

4.2.1. 1970-luku

Ennen käsitteen ”järjestäytynyt rikollisuus” vakiintumista Suomessa puhuttiin ennemminkin ammattimaisesta rikollisuudesta. Ammattimainen rikollisuus ymmärrettiin erityisen vaaralliseksi ja moitittavaksi, ja yksi sen ominaispiirteistä oli rikollisten yhteenliittyminen. Päähuomio kohdistui kuitenkin ammattimaiseen rikoksentekijään eikä rikollisten yhteenliittymisen erityiskysymyksiin.⁸⁸

Järjestäytynyttä rikollisuutta ei esiintynyt laajamittaisesti vielä 1970-luvunkaan Suomessa. Ilmiön kansainvälinen kehitys ja todennäköinen leviäminen myös Suomeen kuitenkin tunnustettiin ja kriminaalipoliittisena tavoitteena pidettiin järjestäytyneisyyden pitämistä mahdollisimman alhaisena. Tämän vuoksi silloiseen rikoslain 6 luvun 2 §:n rangaistuksen koventamisperusteisiin lisättiin osallisuus rikoksen tekemiseen vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä.⁸⁹ Tämä oli siis ensimmäinen kerta, kun järjestäytynyttä rikollisuutta käsiteltiin rikoslaissa, mutta osallisuutta toimintaan ei itsessään kriminalisoitu, vaan sitä käytettiin rangaistuksen koventamisperusteena.

Järjestäytyneen toiminnan tunnusmerkkeinä pidettiin tuolloin ”erikoistumattomuutta”, liigat toimivat kaikilla rikollisuuden aloilla, joilla oli mahdollista saavuttaa taloudellista voittoa, eivätkä ne erikoistuneet vain yhdentyypisiin rikoksiin. Tyypillisenä liigarikollisuutena pidettiin muun muassa huumausainekauppaa, salakuljetusta, kiristystä ja paritusta. Esimerkiksi nuorisojoukon harjoittama näpistely ja ilkivalta ei kuulunut

⁸⁶ HE 263/2014 vp s. 14.

⁸⁷ HE 263/2014 vp s. 14-18.

⁸⁸ Nuotio 2009 s. 1156.

⁸⁹ HE 125/1975 vp s. 11. Tuolloin järjestäytyneestä rikollisuudesta käytettiin nimitystä ”liigarikollisuus”.

koventamisperusteen soveltamispiiriin, koska ryhmän työnjako ei ollut eriytynyttä eikä siinä ollut erityisiä käskyvaltasuhteita.⁹⁰

Vakavia rikoksia varten järjestäytyneitä rikollisryhmiä ei määritelty suoraan laissa. Määrittelyssä käytettiin apuna lain esitöitä. Koventamisperusteen soveltaminen edellytti, ettei ryhmä ole tilapäinen ja että ryhmän toiminnasta on tunnistettavissa käskyvaltasuhteet ja toimiminen tietyn suunnitelman mukaan. Tehdyn rikoksen tuli kuulua ryhmän toimintakokonaisuuteen ja samalla edistää rikollisliigan päämääriä. Koventamisperustetta voitiin soveltaa jo vähäisiinkin rikoksiin, jos ne vain täyttivät edellä mainitut edellytykset ja rikokset, joiden tekemistä varten ryhmä oli järjestäytynyt, olivat vakavia.⁹¹

Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamisprosessin yhteydessä huomautettiin, että tämän mittausperusteen soveltaminen saattaa osoittautua ongelmalliseksi erityisesti tapauksissa, joissa tekijä on ollut mukana rikollisessa teossa muiden painostuksesta ja ryhmäkurin vuoksi. Tämä selkeyttää rangaistuksen mittaamisperusteiden kaksinaista luonnetta: sama seikka saattaa eräissä tapauksissa puoltaa rangaistuksen koventamista ja toisissa olosuhteissa se voikin olla lievennysperuste.⁹²

4.2.2. Osallisuuskriminalisoinnin synty

1990-luvulla järjestäytyneen rikollisuuden oikeudellinen sääntely harppasi eteenpäin, kun rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen säädettiin tietyin edellytyksin rangaistavaksi. Aiempi lainsäädäntö mahdollisti järjestäytyneen rikollisuuden huomioimisen vain rangaistuksen koventamisperusteena rikoslain (39/1989) 6 luvun 2 §:n 2 kohdan koventamispykälän perusteella tai kvalifiointiperusteena törkeän huumausainerikoksen yhteydessä. Osallistuminen rikollisjärjestön toimintaan sai oman tunnusmerkistönsä, ja siitä tuli oma rikoksensa.

Esityksen taustalla oli ennemminkin kahden kansainvälisen sopimuksen aiheuttama paine kuin Suomen oma kansallinen tarve. EU:n neuvoston 21.12.1998 hyväksymä yhteinen toiminta rikollisjärjestön osallistumisen kriminalisoinnista⁹³ sekä YK:n yleiskokouksen

⁹⁰ Ibid. s. 11-12.

⁹¹ HE 125/1975 II vp. s. 11-12.

⁹² HE 44/2002 vp s. 192.

⁹³ EYVL N:o L 351, 29.12.1998.

hyväksymä kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus⁹⁴ velvoittivat myös Suomen tarkastelemaan ja kehittämään järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöään. Tuolloin rikollisjärjestöjen aiheuttamat ongelmat olivat Suomessa muuhun Eurooppaan verrattuna vähäisiä, vaikka niiden määrä olikin kasvanut. Erityisesti haluttiin ennakoida huumausainekaupan yhteydessä toimivan järjestäytyneen rikollisuuden leviämistä.⁹⁵

4.2.3. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n tausta

Yhteinen toiminta asetti uudelle sääntelylle vain vähimmäisvaatimukset, se ei itsessään estänyt ulottamasta ehdotettuja kriminalisointeja sitä laajemmalle. Ehdotettua laajempaa kriminalisointia ei kuitenkaan lain esitöissä pidetty perusteltuna, koska sen ei nähty tuovan enää merkittäviä käytännön hyötyjä rikosten ennaltaehkäisyn ja rikostutkinnan kannalta. Ennemmin ehdotettua laajempi ja rajoiltaan epämääräisempi kriminalisointi koettiin oikeusturvan näkökulmasta ongelmalliseksi.⁹⁶

Uuden sääntelyn kehittämisessä keskiössä oli erityisesti teonkuvauksen määrittely. EU:n yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kohdassa esiteltiin kaksi teonkuvausta (a ja b alakohdat), joista toisen tai molempien tuli olla jäsenvaltioissa säädetty rangaistavaksi. Artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaan rangaistavaa on henkilön aktiivinen osallistuminen 1 artiklassa tarkoitettuihin toimiin eli järjestön yhteistuumaiseen toimintaan sellaisten rikosten tekemiseksi, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Osallistuminen järjestön toimiin on rangaistavaa myös silloin, kun henkilö ei osallistu rikosten varsinaiseen tekemiseen. Osallistuminen on rangaistavaa silloinkin, kun rikokset jäävät tosiasiasa tekemättä, jos tämä ei ole jäsenvaltion rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastaista. Alakohdan toisen luetelmakohdan mukaan rangaistavaa on myös aktiivisen osallistumisen järjestön muuhun toimintaan, jos henkilö on tietoinen siitä, että hänen osallistumisensa edistää 1 artiklassa tarkoitettua rikollisen toiminnan toteutumista. Kaikissa tapauksissa rangaistavuuden edellytyksenä on tahallisuus

⁹⁴ SopS 371/1970; YK:n rotusyrjintäsopimus.

⁹⁵ HE 183/1999 vp s. 2.

⁹⁶ Ibid. s. 2.

sekä se, että henkilö on tietoinen joko järjestön tarkoituksesta tai sen harjoittamasta yleisestä rikollisesta toiminnasta tai järjestön aikomuksesta tehdä rikoksia.

Toisen vaihtoehdon eli artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan rangaistavaa on salahankemuotoinen toimiminen, eli sopimuksen tekeminen toiminnasta, joka toteutuessaan johtaisi sellaisten rikosten tekemiseen, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Teon tulisi olla rangaistava myös silloin, kun henkilö ei osallistu rikoksen varsinaiseen suorittamiseen.⁹⁷ Säädösvalmistelun aikana Suomessa ei ollut itsenäisiä, yleisiä valmistelu- tai salahankekriminalisointeja, joissa rikoksesta sopiminen olisi säädetty rangaistavaksi.⁹⁸ Valmistelun kriminalisoinnit liittyvät aina tiettyyn yhteen rikoslajiin ja salahanketyypiset kriminalisoinnit ovat tiukasti sidottuja yksittäisiin ja yleensä hyvin ankarasti rangaistaviin rikostyyppeihin, kuten esimerkiksi valtiopetoksen valmistelu (rikoslain 13 luvun 3 §:n 2 momentti).⁹⁹ Valintaa a ja b alakohtien välillä tehdessä todettiin, ettei uusille salahankekriminalisoinneille ole kriminaalipoliittista tarvetta. Tämän vuoksi rangaistavaksi säädettiin vain a alakohdan mukainen menettely, edellyttäen, että osallistuminen olisi rangaistavaa vain silloin, kun rikokset tosiasiaa tehdään.¹⁰⁰

Suomessa siis torjuttiin yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukainen velvoite kriminalisoida osallistuminen myös niissä tilanteissa, kun rikollisjärjestön valmistelemat tai suunnittelemat rikokset jäävät tekemättä. Tähän annettiin kuitenkin yhteisessä toiminnassa mahdollisuus sillä perusteella, että tällainen sääntely on jäsenvaltion rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastainen.¹⁰¹ Pääteon tapahtumisesta riippumatonta osallisuuskriminalisointia pidettiin sopimattomana Suomen rikosoikeusjärjestelmään myös avunantosäännöksen vuoksi, vaikka ehdotettu säännös olikin tietyiltä piirteiltään sen kaltainen.¹⁰² Koska pelkkä järjestön toimintaan osallistuminen on etäämmällä itse rikoksesta kuin avunanto, myös sen moitittavuus on yleensä vähäisempää. Itsenäinen, päärikoksen tapahtumisesta riippumaton osallisuuskriminalisointi olisi johtanut epäjohdonmukaiseen lopputulokseen, kun tilanteessa, jossa päätekoa ei ole tapahtunut vähemmän moitittava osallistuminen olisi rangaistavaa ja vakavampi osallisuusteko,

⁹⁷ HE 183/1999 vp s. 3.

⁹⁸ Ibid. s. 2.

⁹⁹ Ibid. s. 7-8.

¹⁰⁰ Ibid. s. 3-4.

¹⁰¹ Ibid. s. 7.

¹⁰² Ibid. s. 8. Osallisuuskriminalisointi ei ole yleinen ja osallisuustyyppinen, vaan sillä on itsenäinen tunnusmerkistö omine teonkuvauksineen. Rangaistavuuden edellytyksenä on kuitenkin toisen tunnusmerkistön täytyminen ja tässä suhteessa se onkin yleisen avunantosäännöksen kaltainen.

avunanto, jäisi rankaisematta. Tämän vuoksi osallistumisen rangaistavuus kytkettiin pääteon toteutumiseen.¹⁰³

Hallituksen alkuperäinen ehdotus kriminalisoinnista oli muotoilultaan sittemmin hyväksyttyä säännöstä huomattavasti suppeampi. Rangaistavaa olisi tämän ehdotuksen mukaan ollut aktiivinen osallistuminen rikollisjärjestön sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai kiihottaminen kansanryhmää vastaan, jos tällainen rikos tehdään. Rangaistukseksi rikollisjärjestön toimintaan osallistumisesta ehdotettiin sakkoa tai enintään vuoden vankeutta.¹⁰⁴ Niin perustuslakivaliokunta, lakivaliokunta kuin hallintovaliokuntakin puuttuivat kuitenkin ehdotuksen muotoiluun ja siitä mahdollisesti aiheutuviin ongelmiin. Tunnusmerkistöä pidettiin yksityiskohtaisuudessaan kokonaisuutena vaikeasti tulkittavana ja mutkikkaana. Lakiehdotuksen perusteella oli vaikea ennakoida, millainen toiminta tai laiminlyönti oli rangaistavaa. Tämä seikka koettiin merkittäväksi puuteeksi rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta johdettavan rikosten täsmällisyysvaatimuksen kannalta. Perustuslakivaliokunnan mukaan rangaistusvastuu ulotettiin esityksessä avunantoa laajemmalle, jolloin käsillä oli uudenlainen kriminalisointitilanne, joka ei rajautunut yllytyksen tai avunannon sääntelemiseen tai pohjautunut muutoin jo vakiintuneisiin rikosoikeudellisiin käsitteisiin. Kysymyksessä oli ennemminkin eräänlainen organisaatorikos, johon ei automaattisesti voitu soveltaa rikosoikeudellisen osallisuusopin aksessorisuusoppia eli osallisuusteon liitännäisyyttä rangaistavan pääteon tapahtumiseen. Kun pyrittiin esityksen mukaisesti kriminalisoimaan osallistumista tavalla, joka menee rikosoikeudessa vakiintuneiden osallistumiskäsitysten ulkopuolelle, sääntelyn täsmällisyysvaatimus korostui tavanomaista enemmän.¹⁰⁵ Lakivaliokunta ehdottikin, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tunnusmerkistö määriteltäisiin vastaavalla tavoin kuin terroristiryhmän toiminnan edistäminen¹⁰⁶ luettelemalla tyhjentävästi rikoksen tekotavat.¹⁰⁷

¹⁰³ Ibid. s. 8.

¹⁰⁴ HE 183/1999 vp s. 13.

¹⁰⁵ PeVL 10/2000 vp s. 2.

¹⁰⁶ Terroristirikokset eivät kyseisen säädösvalmistelun aikana olleet vielä kriminalisoituja. Rikoslakiin hallituksen esityksen 188/2002 perusteella lisätty terrorismirikoksia käsittelevä luku 34 a tuli voimaan 1.2.2003. Tässä uudessa 34 a luvun 4 §:ssä säädettiin rangaistavaksi terroristiryhmän toiminnan edistäminen. Kyse oli siis hyvin samalla tavalla rakennetusta kriminalisoinnista kuin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen.

¹⁰⁷ LaVM 26/2002 vp s. 4.

Lakivaliokunnan ehdotuksesta pykälään lisättiin myös uudet 2 ja 3 momentit, jotka sisälsivät niin sanotun toissijaisuuslausekkeen ja rangaistussäännöksen rajauksen hoidettaessa oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtäviä rikoksen esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä taikka rangaistuksen täytäntöönpanossa. Toissijaisuuslauseke lisättiin säännökseen selventämään muun muassa sitä, ettei 1 momenttia sovelleta, jos henkilö on tehnyt pääteon tai ollut siihen osallisena yllyttäjänä tai avunantajana. Lisäksi rikoksesta tuomittava enimmäisrangaistus korotettiin kahdeksi vuodeksi vankeutta, koska tunnusmerkistössä yksilöidyt teot saattoivat olla erityisen moitittavia.¹⁰⁸

Vaikka lakimuutoksella luotiin uusi järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä kriminalisointi, myös aiemmin voimassa ollut rikoslain (39/1989) 6 luvun 2 §:n 2 kohdassa oleva rangaistuksen koventamisperuste pysyi voimassa edelleen. Lisäksi järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä toimiminen oli rikoslain 50 luvun 2 §:n huumausainerikoksen kvalifioimisperuste. Molemmissa tapauksissa järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyys vaikutti joko rangaistuksen mittaamiseen tai sovellettavan tunnusmerkistön valintaan, teot olivat rangaistavia ilman pykälien edellyttämää järjestäytymistäkin.¹⁰⁹

4.2.4. Järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely

Uuden rikoslain 17 luvun 1 a §:n 2 momentissa annettiin ensimmäistä kertaa laintasoinen määritelmä järjestäytyneelle rikollisryhmälle. Aiemmin ryhmän määrittelyyn saatiin tukea rikoslain 6 luvun 2 §:n esitöistä, koska tässä pykälässä puhuttiin vain ”rikoksia varten järjestäytyneestä ryhmästä”. Voimassa ollut laki ja ehdotettu uusi määritelmä olivat kuitenkin sisällöllisesti hyvin lähellä toisiaan, uuden määritelmän ollessa kuitenkin täsmällisempi. Rikoslain 6 luvun 2 § vaikenä ryhmän pysyvyydestä, eikä siinä määritelty, mitä siinä tarkoitettavat vakavat rikokset olivat.¹¹⁰

Malli uudelle määritelmälle tuli luonnollisesti yhteisestä toiminnasta, jonka 1 artiklan 1 kohdan mukaan rikollisjärjestöllä tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön muodostamaa tietyn ajan kestäväää järjestäytyntä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen sellaisia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta

¹⁰⁸ LaVM 26/2002 vp s. 4-5.

¹⁰⁹ HE 183/1999 vp s. 2.

¹¹⁰ HE 183/1999 vp s. 10.

vankeutta. Samassa artiklassa mainitaan, että rikollisjärjestön tavoitteena voi olla rikosten tekeminen sinänsä, mutta rikollisjärjestöksi katsotaan lisäksi sellainen järjestö, jossa rikosten tekeminen on väline saada aineellista hyötyä ja vaikuttaa aiheettomasti viranomaisten toimintaan.

Rikollisjärjestön määrittelyä pidettiin lain esitöissä haasteellisena ja ongelmallisena. Alkuperäisen ehdotuksen sisältämän määritelmän epämääräisyyttä ja tulkinnanvaraisuutta pidettiin erityisenä ongelmana rikosoikeudellisen täsmällisyysvaatimuksen näkökulmasta, koska rikossäännöksen tuli antaa selkeä kuva säännöksen soveltamisalan ytimeistä. Rikollisjärjestön käsitteen keskeisimpänä määreenä pidettiin yhteenliittymän järjestäytyneisyyttä. Järjestäytymiseen viittaavien, organisaatiota ja toimintatapoja koskevien piirteiden oli oltava tavalla tai toisella havaittavissa.¹¹¹ Aivan kuten osallistumisen tunnusmerkistöä parannettaessa, myös ryhmän määrittelyssä otettiin mallia terroristiryhmiä koskevasta sääntelystä: Alkuperäistä rikollisjärjestön määritelmää muutettiin vastaamaan terroristiryhmän määrittelyssä käytettyä termistöä, kun järjestäytynyt yhteenliittymä-termi korvattiin jäsentyneellä yhteenliittymällä. Rikoslain käsitteistö pysyi näin yhdenmukaisena ja säännösten taustalla olleiden englanninkielisten sopimusten suomentamisvaiheessa syntyneet eroavaisuudet korjattiin.¹¹²

Rikoslakiin lopulta otetun määritelmän mukaan rikollisjärjestöllä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 momentissa tarkoitettuja rikoksia.

4.2.5. Palermon sopimuksen vaikutus sääntelyyn

New Yorkissa 15. päivänä marraskuuta 2000 tehty kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus, eli Palermon sopimus toi seuraavaksi muutoksia suomalaiseen järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyyn. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen Palermossa 12. päivänä joulukuuta 2000 ja hallituksen esityksellä 32/2003 vp esitettiin, että eduskunta hyväksyisi sopimuksen siltä osin kuin sopimus kuului Suomen toimivaltaan. Pääosin suomalainen lainsäädäntö täytti

¹¹¹ PeVL 10/2000 vp s. 3.

¹¹² LaVL 26/2002 vp s. 5.

yleissopimuksen asettamat velvoitteet, mutta kaksi lainsäädäntömuutosta se kuitenkin sai aikaan. Ensinnäkin yleissopimus velvoitti laajentamaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n kriminalisointia järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta. Toiseksi lainsäädäntöä muutettiin siten, että mahdollistettiin vapautensa menettäneenä olevan henkilön siirtäminen todistelutarkoituksessa väliaikaisesti Suomen ja muiden sopimusvaltioiden välillä.¹¹³

Palermon sopimuksen vuoksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ään tehtiin kolme muutosta. Ensimmäiseksi pykälästä poistettiin 1 momentin 7 kohta, jossa järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tekotapana mainitaan rikoslain 32 luvun 1 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun kätkemisrikoksen tekeminen. Kohta kävi pykälän 3 momentin mukaisen toissijaisuussäännöksen vuoksi tarpeettomaksi, koska tuolloin uusittujen, rahanpesua koskevien rikoslain säännösten mukaan useimmista rahanpesurikoksista tuomittiin yhtä ankara tai ankarampi rangaistus kuin osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.¹¹⁴ Toinen muutos koski pykälän osallistumismuotoja. Ennen hallituksen esityksen hyväksymistä rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 momentissa lueteltiin tyhjentävästi kriminalisoidut osallistumisen muodot. Palermon sopimus aiheutti veloitteen kriminalisoida osallistumismuotoja laajemmin, koska sopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen a(ii) kohdan mukaan rangaistavaksi tuli säätää aktiivinen osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan eikä määräykseen sisältynyt mahdollisuutta rajoittaa rangaistavuutta vain tiettyihin tekotapoihin. Tämän sopimusveloitteen täyttämiseksi pykälään lisättiin kohta, jonka mukaan rangaistavaa oli myös järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan aktiivinen edistäminen muulla vakavuudeltaan 1 momentin 1 - 6 kohdassa lueteltuihin tekotapoihin rinnastettavalla tavalla. Muut luetellut tekotavat säilytettiin esimerkinomaisina osallistumisen muotoina, jotta rangaistussäännös täytti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämän täsmällisyysvaatimuksen.¹¹⁵

Kolmanneksi pykälään tehtiin lisäys, jolla rangaistavaksi säädettiin osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikoslain 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettu rikos, eli oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Tämän rikoksen rangaistusmaksimi oli rikoslaissa kolme vuotta vankeutta,

¹¹³ HE 32/2003 vp s. 1.

¹¹⁴ Ibid. s. 48.

¹¹⁵ Ibid. s. 13.

jolloin se ei täyttänyt rikoslain 17 pykälän 1 a §:ssä edellytetyn neljän vuoden enimmäisrangaistuskynnystä. Palermon sopimuksen 2 artiklan sisältämä rikollisjärjestön määritelmä kuitenkin edellyttää, että rikollisjärjestön tavoitteena tulee olla yksi tai useampi vakava rikos tai yleissopimuksessa kriminalisoitavaksi edellytetty rikos. Yleissopimuksessa kriminalisoitavaksi edellytettiin oikeudenkäytön haittaamista (23 artikla), jolla nimenomaisesti tarkoitetaan oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista. Muutoksella Palermon sopimuksen asettama sopimusvelvoite siis täytettiin.¹¹⁶

4.2.6. Vuoden 2015 lakimuutos

Järjestäytyntä rikollisuutta koskevan lainsäädännön pitkä historia ja säännösten säätäminen eri yhteyksissä johtivat siihen, että sääntely oli muodostunut epäyhtenäiseksi¹¹⁷ ja ilmiötä koskevat säädökset olivat ripoteltuina rikoslain eri lukuihin. Eri pykälät sisälsivät sisällöllisesti toisistaan poikkeavia termejä, jotka aiheuttivat tulkinnallisia ongelmia. Esimerkiksi koventamisperusteen soveltaminen edellytti, että rikos oli tehty järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä, kun taas uudessa osallistumista koskevassa säädöksessä oli kyse järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta. Olemassa olevia epäkohtia pyrittiin korjaamaan rikoslain muutoksella, jonka keskeisimpänä tarkoituksena olikin yhtenäistää järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevaa rikoslain sääntelyä. Lisäksi haluttiin selkeyttää säännösten soveltamisalaa ja näin helpottaa niiden soveltamista. Tavoitteena oli myös tehostaa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa.¹¹⁸ Tämä tuorein muutos sääntelyyn astui voimaan 1.10.2015.

Ennen vuoden 2015 muutosta rikoslaissa oli pääsääntöisesti kolmenlaisia järjestäytyntä rikollisuutta koskevia säännöksiä. Ensinnäkin rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä oli rangaistuksen koventamisperuste (rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohta). Toiseksi järjestäytynyt rikollisuus huomioitiin eräiden rikosten törkeiden tekemuotojen kvalifioimisperusteina. Osa kvalifioimisperusteista edellytti rikoksen tekemistä osana rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun

¹¹⁶ Ibid. s. 13.

¹¹⁷ LaVM 35/2014 vp s. 2.

¹¹⁸ HE 263/2014 vp s. 1.

järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa¹¹⁹, ja toisissa kvalifioimisperusteissa taas edellytettiin, että rikosentekijä toimii kyseessä olevan rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä.¹²⁰ Lisäksi rikoslakiin sisältyi oma rikossäännöksensä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta (rikoslain 17 luvun 1 a §).

Oikeuskäytännön valossa tarkasteltuna edellä mainituista rikoslain kohdista selvästi eniten on vaadittu sovellettavaksi ja myös sovellettu koventamisperustetta. Hovioikeustasolla kyseisen perusteen soveltamiseen on otettu kantaa yli 20 ratkaisussa vuosina 2010-2013. Myös korkein oikeus on linjannut sen sisältöä kahdessa ennakkoratkaisussaan, joita seuraavaksi tarkastelen.¹²¹

KKO 2011:41: Tämä ennakkoratkaisu oli ensimmäinen korkeimman oikeuden tekemä linjaus rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperusteen soveltamisesta. Bandidos MC Downtown Helsinki - ryhmään (Bandidos Helsinki) kuuluneiden vastaajien syyksi luettiin lukuisia törkeitä huumausainerikoksia. Hovioikeus oli soveltanut rikoksiin rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperustetta, ja teot oli näin katsottu tehdyiksi järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä. KKO kuitenkin päätyi olemaan soveltamatta tätä lainkohtaa, vaikka pysyttikin hovioikeuden tuomitsemat rangaistukset rikoslain 6 luvun 4 §:n rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen pohjalta. KKO arvioi ennakkoratkaisussaan sitä, olivatko tehdyt rikokset sellaisia, jotka tekotapansa ja vakavuutensa puolesta sopivat järjestäytyneen ryhmän rikollisuudeksi. Keskeistä tässä harkinnassa oli KKO:n mukaan se, oliko aloite rikoksiin tullut ryhmiltä ja olivatko rikokset hyödyttäneet tai edistäneet ryhmien väitettyä rikollista tarkoitusta. KKO:n mukaan asiassa ei ollut esitetty selvitystä siitä, että vastaajien rikokset olisi tehty kerhojen nimissä tai niiden lukuun esimerkiksi käyttämällä hyväksi kerhojen tunnuksia. Rikoksista tulleen hyödyn ei ollut näytetty tulleen suoraan kerhojen hyväksi tai jollain tapaa jaetuksi kerhojen toimintaan osallistuneiden henkilöiden kesken. Se seikka, että vastaajat olivat toimineet kerhojen

¹¹⁹ Esimerkiksi rikoslain 17 luvun 8 a §:n laittoman maahantulon järjestämisen ja rikoslain 17 luvun 18 a §:n sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisen törkeät tekemuodot.

¹²⁰ Esimerkiksi rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan huumausainerikoksen törkeä tekemuoto ja rikoslain 44 luvun 7 §:n dopingrikoksen törkeä tekemuoto.

¹²¹ OM 23/2014 s. 16.

yhteydessä, ei osoittanut heidän muodostaneen mainitussa säännöksessä tarkoitettua ryhmää eikä se, että vastaajat olivat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, sellaisenaan riittänyt osoittamaan, että kerhot olisivat järjestäytyneitä rikollisryhmiä.

KKO 2013:90: hovioikeus oli tuominnut Cannonball MC-moottoripyöräkerhoon kuuluneet vastaajat muun muassa kahdesta murhan yrityksestä vankeusrangaistuksiin, joihin oli sovellettu rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperustetta, sillä perusteella, että heidän rikoksensa oli tehty järjestäytyneen ryhmän, CMC:n jäsenenä. Tapauksessa oli kyse kostotoimenpiteistä kahta ryhmän entistä jäsentä vastaan, kun vastaajista kolme oli yrittänyt tappaa asianomistajat Y:n ja X:n ampumalla heitä kohti ensin X:n kotitalon ulko-ovella ja tästä seuranneen takaa-ajon aikana liikkuvasta pakoautosta. Vastaajista kolme oli osallistunut henkilökohtaisesti ampumiseen, kun taas kahden muun vastaajan syytteet perustuivat väitteeseen siitä, että kerhon presidenttinä ja asekersanttina he olivat antaneet tappamiskäskyn ampujille. Syyttäjän käsityksen mukaan motiivina surmaamisyrittämiselle oli ollut kohteena olleiden, CMC:stä hiljattain erotetun Y:n ja erityisesti CMC:stä itse eronneen X:n tapausta edeltänyt CMC:n "värejä liannut" toiminta mukaan lukien X:n suorittama R:n puukottaminen CMC:n kerhotilojen edessä julkisella paikalla presidentin ja kahden muun CMC:hen kuuluneen henkilön nähden sekä sitä edeltänyt X:n suorittama CMC:tä ja sen yksittäisiä jäseniä loukkaavaksi koettu Facebook-kirjoittelu. X:n oikeudessa kertoman mukaan CMC:n johdolla ja hänellä oli lisäksi vastoin U:n ja R:n ilmoitusta ollut eri näkemys siitä, tuliko X:n ja Y:n maksaa CMC:lle 15 000 euron erorahat. X:n oma näkemys oli ollut se, että CMC oli päinvastoin ollut hänelle velkaa.

KKO:ssa keskeisenä kysymyksenä oli rikoslain koventamisperusteen soveltaminen. Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaan rangaistuksen koventamisperusteena on rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Rikoslain esitöissä¹²² todetaan, että

¹²² HE 125/1975 II vp s. 11-12 ja HE 44/2002 vp s. 191–192.

kyseisen koventamisperusteen soveltamisen edellytyksenä on, että kysymyksessä on järjestäytynyt ryhmä. Järjestäytymisen ryhmässä tulee olla niin tiivistä, että siitä voidaan päätellä käskyvaltasuhteiden olemassaolo ja työnjaon eriytyminen. Esimerkkeinä rikostyypeistä, joihin koventamisperuste soveltuisi, on mainittu huumausainekauppa, taloudellinen rikollisuus ja rahanpesu, ihmiskauppa sekä yleensä rajat ylittävät kansainvälisen rikollisuuden muodot. Esitöiden mukaan koventamisperusteen soveltaminen edellyttää järjestäytymisen lisäksi, että ne rikokset, joiden tekemistä varten ryhmä on järjestäytynyt, ovat vakavia.

KKO:n mukaan hovioikeuden tuomiosta ilmenevät seikat sekä CMC:n hierarkiasta, kurista ja toimintatavoista esitetty todistelu yhdessä tuolloin kysymyksessä olleiden rikosten vaikuttimien ja tekotavan kanssa viittasivat siihen, että kerhon toiminnassa syyllistytään vakavien rikosten tekemiseen. Jotta rikoslain koventamisperustetta voitaisiin soveltaa, on kuitenkin edellytettävä, että ryhmän järjestäytymisen tarkoituksena on vakavien rikosten tekeminen. Merkittävimpiä rikollisen tarkoituksen arviointiperusteita ovat ryhmän toimintaan liittyvät rikokset. Ne voivat olla ryhmän toiminnassa aiemmin tehtyjä, ratkaistavana olevassa asiassa syyksiluettuja tai ryhmän toiminnassa suunniteltuja.

KKO katsoi, että A:n ja B:n syyksi luetut kostotyyppiset, ryhmän entisten ja nykyisten jäsenten väliset rikokset eivät luonteeltaan olleet sellaisia, että niiden tekemistä voitaisiin tuomiossa kuvatuissa olosuhteissa pitää ryhmän järjestäytymisen tarkoituksena. Näillä rikoksilla ei ollut tavoiteltu taloudellista hyötyä, mikä oli koventamissäännöksen esitöiden mukaan luonteenomaista niille rikoksille, joihin koventamisperustetta on tarkoitettu sovellettavan. Tapauksessa syyksiluettujen rikostenkaan perusteella ei siten voitu tehdä ratkaisevia päätelmiä yhteen liittymisen rikollisesta tarkoituksesta, eikä asiassa ollut myöskään esitetty selvitystä muiden kuin nyt käsiteltävinä olleiden rikosten suunnittelemisesta. Johtopäätöksenä KKO katsoi, ettei asiassa ollut esitetty riittävää näyttöä siitä, että CMC olisi rikoslain 6 luvun 5 §:n a kohdan tarkoittamalla tavalla järjestäytynyt vakavien rikosten tekemistä varten.

Huomionarvoista kuitenkin oli, että rangaistuksen mittaamisen yhteydessä KKO antoi merkitystä sille, mitä kerhon hierarkiasta, käskyvaltasuhteista, kerhoon kuuluvien henkilöiden velvollisuuksista ja kurista esitettiin. KKO:n mukaan nämä kaikki olivat piirteitä, jotka oli perusteltua ottaa huomioon tekijöiden syyllisyyttä lisäävänä tekijänä. Oikeuskäytännöstä ilmenevän murhan yrityksestä tuomittujen rangaistusten tason huomioon ottaen Korkein oikeus katsoi, että hovioikeuden asiassa tuomitsemia rangaistuksia oli tekojen vaarallisuuteen, niiden vaikuttamiin ja niistä ilmenevään tekijöiden syyllisyyteen nähden pidettävä liian lievinä. Tuomiolauselmassa KKO korottikin A:lle ja B:lle tuomittuja rangaistuksia, vaikka rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperustetta ei sovellettu.

Mielestäni molemmista ennakkoratkaisuista käy hyvin ilmi lainsäädännön muutostarve.

5. Kansallisen sääntelyn nykytila

5.1. Osallistumiskriminalisoinnin suhde osallisuuteen

Rikosoikeudessa osallisuus merkitsee käsitteellisesti rikokseen myötävaikuttamista.¹²³ Se on rikosoikeudellisen vastuun keskeinen osa, jonka perusidea on yksinkertainen: kaikkia tiettyyn rikokseen myötävaikuttaneita on rangaistava.¹²⁴ Vaikka rikoslain säännökset onkin kirjoitettu muotoon, jossa rikoksen tekijänä pidetään yhtä henkilöä, rikoksiin sekoittuu yleensä useiden henkilöiden yhteistoimintaa.¹²⁵ Usean henkilön osallistuessa rikoksen toteuttamiseen on ratkaistava, kuinka vastuu jaetaan eri tekijöiden välillä. Osallisuuden vastuunjako voidaan toteuttaa joko yhtenäisvastuuperiaatteen tai osallisten erillisvastuun pohjalta. Yhtenäisvastuuperiaatteessa jokainen rikokseen myötävaikuttanut tuomitaan tekijänä, jolloin erot osallisten toiminnassa huomioidaan rangaistuksen mittaamisessa. Suomessa on päädytty noudattamaan osallisten erillisvastuun mallia, jolloin tehdään ero tekijävastuun ja niin sanotun varsinaisen osallisuusvastuun välillä.¹²⁶

Tekijävastuu käsittää kolme erilaista tilannetta: välittömän (varsinaisen) yksin tekemisen, rikoskumppanuuden ja välillisen tekemisen. Välittömässä tekemisessä tekijävastuu luonnollisesti kohdentuu henkilöön, jonka menettely täyttää rikostunnusmerkistön edellytykset. Rikoskumppanuudessa kukin osallinen tuomitaan tekijänä ja välillisessä tekemisessä tekijävastuu kohdennetaan siihen, joka tekee rikoksen toista henkilöä välikappaleena käyttäen. Varsinainen osallisuus kattaa puolestaan kaksi muotoa: yllytyksen ja avunannon.¹²⁷ Erillisvastuujärjestelmässä osallisten rikosoikeudellinen vastuu on määrättyyn pisteeseen saakka sidoksissa päätekijän teon rangaistavuuteen, eli kyse on vastuun aksessorisuudesta. Vahvimmillaan aksessorisuus tarkoittaisi sitä, että osallisten rankaisu edellyttää aina myös päätekijän teon rankaisemista samasta teosta. Näin ollen, jos päätekijää ei saataisi kiinni tai hän muutoin välttäisi vastuun, myöskään osallisia ei saisi rangaista teosta. Tästä syystä aksessorisuusvaatimusta on lievennetty kaikissa tunnetuissa

¹²³ Tapani - Tolvanen 2013 s. 413.

¹²⁴ Frände 2012 s. 238.

¹²⁵ Tapani - Tolvanen 2013 s. 413.

¹²⁶ HE 44/2002 vp s. 146.

¹²⁷ Tapani - Tolvanen 2013, s.413. Myös *Frände* on pitänyt tätä jaottelua mielekkäänä tapana erottaa eri osallisuusmuodot toisistaan, koska siinä kiinnitetään huomiota rakenne-eroihin eri osallisuusmuotojen välillä. Kaikki osalliset erottuvat joko tekijöiksi (rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen) tai muiksi osallisiksi (yllytys ja avunanto). Ks. Frände 2012 s. 238.

järjestelmissä, erityisesti tekijän subjektiivisten seikkojen osalta.¹²⁸ Osallisten vastuuseen ei näin ollen vaikuta ratkaisevasti päätekijän vaikeasti havaittavat subjektiiviset motiivit ja tarkoitukset.¹²⁹

Rikoslain 5 luvussa tarkoitetulle osallisuudelle on tyypillistä tietyn yksilöidyn tai tiettyjen yksilöityjen rikosten tekeminen usean henkilön myötävaikutuksella. Järjestäytyneiden rikollisryhmien perusluonteelle on ominaisempaa se, ettei rikoskokonaisuutta ole suunniteltu ennakkoon ja rikoksia ennemminkin suunnitellaan ja toteutetaan ryhmän toiminta-aikana.¹³⁰ Rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä onkin kyse säännöksestä, joka on hyvin lähellä sitä, mitä ymmärretään osallisuudella rikokseen. Kyse on tiettyyn rikokseen jollakin tavalla liittyvistä toimista, jotka eivät kuitenkaan varmuudella täytä rangaistavan osallisuuden, yleensä avunannon, edellytyksiä. Tällainen mahdollinen limittyminen koskee erityisesti sellaisia rikostyyppisiä, joissa käytetään edistämisen käsitettä.¹³¹

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen ei kuitenkaan ole yleinen kaikkia rikoslajeja koskeva osallisuusmuoto, koska sen kriminalisointi on toteutettu itsenäisenä tunnusmerkistönä rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä. Tämän vuoksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on mahdollista osallistua myös rikoslain 5 luvun 5 §:n tarkoittamana yllyttäjänä tai rikoslain 5 luvun 6 §:n tarkoittamana avunantajana.¹³²

5.2. Osallistumiskriminalisoinnin soveltaminen

Tällä hetkellä voimassa oleva rikoslain 17 luvun 1 a §:n säännös on seuraavanlainen:

Rikoslain 17 a § [\(8.5.2015/564\)](#)

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen

Se, joka

1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä henkilöitä sitä varten,

¹²⁸ HE 2002/44 vp s. 146.

¹²⁹ Tapani - Tolvanen 2013 s. 415.

¹³⁰ HE 263/2014 vp s. 31.

¹³¹ Frände 2012 s. 239.

¹³² Lohse 2011 s. 7.

2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytynyttä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla,

3) järjestämällä, yrittämällä järjestää tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten,

4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen rikollista toimintaa varten tarvitsemia tiloja taikka kulkuvälineitä tai muita ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä,

5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi,

6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja tai

7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista muulla vakavuudeltaan näihin verrattavalla olennaisella tavalla aktiivisesti edistämällä osallistuu 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi lainkohdassa mainittu rikos, ja jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, on tuomittava järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentin 6 kohdassa säädetään oikeudellisesta neuvonnasta, ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Osallistumisessa on kyse osallistumisesta sellaiseen toimintaan, jonka tavoitteena on rikoksen tekeminen, ei vain osallisuudesta yksittäisen rikoksen toteuttamiseen. Rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen on rangaistavaa vain tahallisena. Henkilön tulee siis olla selvillä osallistumistoimensa sisällöstä ja siitä, että se merkitsee osallistumista juuri sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä säännöksessä tarkoitettu rikos tai rikoksia, osallistumisensa merkityksestä tavoitteen kannalta sekä siitä, että kysymyksessä on järjestäytyneen rikollisryhmän toiminta. Viimeisin edellytys johtaa siihen, että tahallisuuden

on katettava järjestäytyneen rikollisryhmän rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa määritellyt piirteet.¹³³

Osallistuminen edellyttää myös rikollisen päämäärän toteuttamista vähintäänkin yhden yritykseksi edenneen rikoksen muodossa.¹³⁴ Osallistumisen kohteena ei kuitenkaan ole osallistumisrikoksessa ryhmän tekemä yksittäinen rikos, vaan rikollisryhmän toiminta. Osallistumisen on täten edistettävä ennemmin ryhmän rikollista toimintaa kuin yksittäistä rikosta.¹³⁵

Painopistettä osallistumiskriminalisoinnin ja koventamisperusteen välillä on haluttu viedä selkeästi kohti laajempaa osallistumiskriminalisoinnin soveltamista. Esimerkiksi KRP on siirtynyt rikoslain 6 luvun 5 pykälän 2 kohdassa tarkoitettujen koventamisperusteiden tutkimisen sijasta soveltamaan tutkinnassaan vahvemmin rikoslain 17 luvun 1 a §:ää. Lisäksi torjunnan vaikuttavuuden kasvattamiseksi torjuntaoperaatioissa näyttö pyritään nykyisin hankkimaan sekä ryhmän rikollisesta toiminnasta että osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.¹³⁶

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltaminen on kuitenkin näistä edellä mainituista toimenpiteistäkin huolimatta ollut koko sen voimassaoloaikansa huomattavan vähäistä. Oikeusrekisterikeskuksen mukaan ajalla 1.1.2015 – 4.3.2019 osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on annettu syyksilukeva tuomio käräjäoikeustasolla kaksi kertaa¹³⁷, hovioikeustasolla kerran¹³⁸. Korkein oikeus on arvioinut lainkohdan soveltamista yhdessä tuomiossaan.¹³⁹ Ennen uusinta rikoslain 17 luvun 1 a §:n muutosta, vuoteen 2014 mennessä rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaisesta menettelystä ei ollut annettu syyksilukevia tuomioita vielä lainkaan, ja tästä rikoksesta oli tunnusmerkistön voimassaolon aikana vaadittu rangaistustakin vain muutamissa asioissa. Kaikissa edellä mainituissa, ennen vuotta 2014 käsitellyissä tapauksissa oli vaadittu myös rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan koventamisperusteen soveltamista vastaajiin. Koventamisperustetta oli usein

¹³³ HE 263/2014 vp s. 36-37.

¹³⁴ Lohse 2011 s. 9: ”Kyseistä yhteyttä voisi luonnehtia välilliseksi aksessorisuusvaatimukseksi, sillä osallistumisteon syy-yhteyttä ei arvioida suhteessa toteutuneeseen rikokseen vaan ryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamiseen.”

¹³⁵ Palo 2010 s. 264.

¹³⁶ KRP:n toimintakertomus 2015 s. 9.

¹³⁷ Helsingin KäO R 16/8606, Itä-Uudenmaan KäO R 14/318/766.

¹³⁸ Helsingin HO R 14/3418.

¹³⁹ KKO R 2016/605.

sovellettu, vaikka osallistumisrikoksen edellytysten ei ollutkaan katsottu täyttyneen. Osallistumisrikosta koskevaa syytettä hylättäessä oli perusteluissa saatettu kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, ettei syytteestä ollut käynyt ilmi lainkohdassa edellytetyn rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemistä.¹⁴⁰

Lainkohdan vähäisen soveltamisen syiksi on esitetty erilaisia vaihtoehtoja. Valtakunnansyyttäjänvirasto arvioi, että yksi keskeinen syy aiemmin voimassa olleen rikoslain 17 luvun 1 a §:n vähäiselle käytännön soveltamiselle saattaa olla se, että 1 momentissa kuvattujen tekotapojen ja 2 momentissa kuvatun rikollisryhmän tekemän rikoksen suhde on liian tulkinnanvarainen paitsi itsessään, myös suhteessa kansainvälisten sääntelyvelvoitteiden tavoitteisiin.¹⁴¹ Syyksi lukevien tuomioiden vähäisyys saattaa viitata myös siihen, että kansalliset soveltamedellytykset ovat tiukkoja. Osallistumisteon yhteys kohderikokseen edellyttää, että kohteena oleva rikos tai sen rangaistava yritys tosiasiaassa tehdään. Lisäksi osallistumisrikoksen suhde osallisuuteen aiheuttaa ongelmia, sillä jos vastaajan menettely täyttää osallisuuden toteutuneeseen päätteeseen, osallistumistunnusmerkistö syrjäytyy, koska teko tulee tällöin rangaistavaksi ensisijaisesti osallisuutena. Säännöksen soveltamistarvetta voikin olennaisesti rajoittaa vakiintuneen käytännön mukainen, melko laaja rikosvastuu osallisuutena kohderikokseen.¹⁴² Osallistumisteon ja toteutuneen vakavan rikoksen yhteyttä voidaan pitää niin kiinteänä, että osallistumisen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan voidaan esimerkiksi KRP:n näkemyksen mukaan katsoa olevan jo tietyn törkeän rikoksen valmistelua tai avunantoa törkeään rikokseen. Tässä tilanteessa osallistumisrikokselle ei jää itsenäistä soveltamisalaa.¹⁴³

Syyttäjän näkökulmasta rikoslain 17 luvun 1 a §:ään liittyviä ongelmakohtia on useita. Tekotoimet kallistuvat hyvin herkästi tekijäkumppanuuden tai avunannon puolelle, jolloin rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltaminen syrjäytyy toissijaisuuslausekkeen takia. Myös oikeuskäytännön vähäisyys on haaste. Koska tuomioita lainkohdan soveltamisesta ei juurikaan ole, tuomioistuimet "eivät uskalla" lainkohdan perusteella tuomita ketään. Tämä

¹⁴⁰ OM 23/2014 s. 22.

¹⁴¹ OM 10/41/2013 s. 12.

¹⁴² OM 45/2014. s. 32. Tähän samaan ongelmaan kiinnitti huomiota myös kihlakunnansyyttäjä Anna-Riikka Ruuth, joka koki ongelmalliseksi osallistumiskriminalisoinnin osalta sen, että esimerkiksi rikollisryhmälle aseita järjestävä henkilö tuomitaan aina ampuma-aserikoksesta, eikä rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella järjestäytyneen rikollisryhmän varustamisesta aseilla. Sähköpostikeskustelu Anna-Riikka Ruuthin kanssa 16.3.2018.

¹⁴³ OM 45/2014 s. 33.

sama ongelma oli aiemmin ajankohtainen myös rikoslain 6 luvun 5 §:n koventamisperusteen osalta, mutta nykyisin oikeuskäytäntö on alkanut jo ainakin joidenkin jengien kohdalla vakiintua. Viimeisenä poliisi ja syyttäjät eivät välttämättä aina tunnista pykälää ja sen soveltamistilanteita. Koska aihe on todella haastava ja osallistumisrikos on "vain 2 vuoden rikos", sen merkitys laajoissa, useita vakavia rikoksia sisältävissä kokonaisuuksissa on kokonaisuutta ajatellen melko pieni ja siten sen soveltamisesta saatetaan helposti luopua.¹⁴⁴

Myös todisteluvaikeuksilla on selitetty vähäistä soveltamiskäytäntöä. Jo säännöksen ensimmäistä muotoa koskevissa esitöissä tunnistettiin riski siitä, että kyseisen lainkohdan perusteella tullaan todennäköisesti nostamaan vain harvoin syytteitä näyttövaikeuksien vuoksi. Todennäköisempänä pidettiin sitä, että rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö epäiltyyn voisi muodostua tavallisemmaksi, ja tässä voisi piillä riski siitä, että poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö kohdistetaan itse päärikosten kannalta etäistenkin sivullisten asemassa oleviin henkilöihin.¹⁴⁵ *Palon* näkemyksen mukaan kuitenkin todisteluvaikeuksien yhtenä selittävänä tekijänä on säännöksen rangaistuslatitudi, joka estää sellaisten tiedonhankinta- ja tutkintakeinojen käytön, joita järjestäytyneen rikollisuuden selvittämisessä tarvittaisiin. Pelko poliisin pakkokeinojen ”ylimitoitetusta” käytöstä on näin ollen ollut turha.¹⁴⁶

Näyttövaikeuksista hyvänä esimerkkinä toimii KKO:n antama ainoa ratkaisu osallistumiskriminalisoinnin soveltamisesta.¹⁴⁷ Tapauksessa hovioikeus oli katsonut vastaajan syyllistyneen Bad Machine 81 Finland 1 % -ryhmän (jäljempänä Bad Machine) kuukausijäsenmaksuja maksamalla huumausainerikoksen edistämiseen ja järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen, kun hän oli aktiivisesti edistänyt järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista toimimalla ennalta laaditun vuorolistan mukaisesti niin sanottuna väijymiehenä ryhmän kokoontumistiloissa. KKO kuitenkin hylkäsi molemmat syytteet.

¹⁴⁴ Sähköpostikeskustelu Anna-Riikka Ruuthin kanssa 16.3.2018.

¹⁴⁵ PeVL 10/2000 vp s. 2-3.

¹⁴⁶ Palo 2010 s. 270-271.

¹⁴⁷ KKO 2016/605.

Syyttäjän syyte perustui rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettuun varojen antamiseen rikollisen toiminnan rahoittamiseksi ja saman momentin 7 kohdassa tarkoitettuun rikollisten tavoitteiden saavuttamisen edistämiseen. Vastaaja oli aiemmin tunnustanut maksaneensa ryhmälle jäsenmaksuja, mutta kuitenkin korkeimmassa oikeudessa kiistänyt maksaneensa jäsenmaksua tekoajalla 1.9. – 18.10.2011. KKO:n perustelujen mukaan syyttäjä ei ollut korkeimmassa oikeudessa esittänyt mitään selvitystä siitä, että vastaaja olisi todellisuudessa tehnyt kerholle tänä aikana tai kyseiseen ajankohtaan kohdistuen maksusuorituksia millään perusteella. Lisäksi KKO otti harkinnassaan huomioon, että syytetty oli ollut suurimmaksi osaksi vapautensa menettäneenä kyseisenä tekoaikana, jolloin asiassa esitetyn näytön perusteella ei voitu katsoa, että syytetty olisi 1.9. – 18.10.2011 maksanut Bad Machine -ryhmälle jäsenyytensä perusteella kuukausimaksua tai että hän olisi muulloinkaan tehnyt jäsenmaksusuorituksia, jotka olisivat kohdentuneet kyseiselle ajalle.

Väijymiestoiminnan osalta syyte kaatui myös näytön riittämättömyyteen. Rikoksen tekoaikana 1.9. – 18.10.2011 vastaaja oli ollut vangittuna 9.9. – 18.10.2011. KKO katsoi, ettei vastaaja ole voinut vankeusrangaistuksensa suorittamisen aikana henkilökohtaisesti osallistua ryhmän kerhohuoneiston valvontaan. Tätä estettä ei ole ollut syytteeseen sisältyvänä tekoaikana 1. – 8.9.2011, mutta vastaajan nimi ei kuitenkaan sellaisenaan ole ilmennyt kirjallisena todisteena käytetystä väijymieslistasta, eikä syyttäjä ole yksilöinyt sitä, mikä kutsumanimi viittaa vastaajaan. KKO mainitsi perusteluissaan lisäksi, että siinäkin tapauksessa, että vastaajan nimi olisi ollut listassa, tuo seikka ei olisi itsessään vielä osoittanut, että vastaaja olisi tosiasiassa toiminut väijymiehenä.

KKO:n tapaus osoittaa, kuinka näyttövaatimus on asetettu korkealle. Erityisesti kerhotilojen väijymistoiminnalla ja jäsenmaksuilla voidaan mahdollistaa ryhmän rikollista toimintaa, mutta tätä toimintaa harvoin voidaan yhdistää suoraan itse päärikokseen. Ongelmana

voidaankin pitää sitä, että rikoslain 17 luvun 1 a § ei kohdistu sellaiseen aktiiviseen ja tahalliseen toimintaan, jolla tuetaan ja mahdollistetaan rikollisen ryhmän toimintaa.¹⁴⁸

Helsingin hovioikeuden Cannonball MC:n jäseniä koskevassa tuomiossa hovioikeus otti jälleen kantaa osallistumiskriminalisoinnin soveltamisen edellytyksiin. Syytteessä ryhmän upseeristossa johtohenkilöinä toimivien vastaajien osalta rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaisena osallistumisena pidettiin järjestäytyneen rikollisryhmän organisoimista ja varojen keräämistä tällaisen ryhmän rahoittamiseksi. Muiden, niin sanottujen rivijäsenten syytteet osallistumisesta perustuivat jäsenmaksujen maksamiseen ja väijyvuo-rojen hoitamiseen. Kaikkien tekojen päärikokseksi oli nimetty törkeä huumausainerikos, joka oli jo käsitelty tuomioistuimessa lainvoimaisesti aiemmin.¹⁴⁹

Jäsenmaksujen maksaminen ei tapauksessa hovioikeuden mukaan ollut säännöksen tunnusmerkistön tarkoittamaa osallistumista. Hovioikeus piti tavanomaisena, että erilaiset yhdistykset ja kerhot keräävät jäseniltään jäsenmaksuja, jotka sitten käytetään esimerkiksi toimitilojen ylläpidosta aiheutuvien kulujen kattamiseen. Hovioikeuden mukaan asiassa ei ollut esitetty näyttöä siitä, että jäsenmaksuja olisi tässä tapauksessa käytetty muuhun kuin kerhotilan ylläpitokustannuksiin.¹⁵⁰ Myöskin upseeristoon kuuluvien vastaajien syytteet osallistumisesta hylättiin sillä perusteella, että kerhon jäsenmaksuja keränneiden vastaajien toimilla ei näytetty olleen yhteyttä päärikokseen. Jäsenmaksuja ei ollut näytetty miltään osin käytetyn rikollisen toiminnan rahoittamiseen. Hovioikeus katsoi myös, ettei pelkästään osallistuminen Cannonball MC:n yleiseen organisointiin upseeriston jäsenenä riitä siihen, että heidän katsottaisiin syyllistyneen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen. Toiminnan organisoinnin ja päärikoksen välinen yhteys oli hovioikeuden mukaan jäänyt kokonaan näyttämättä, kuten myös upseeriston tietoisuus päärikoksesta.¹⁵¹

¹⁴⁸ OM 45/2014 s. 35.

¹⁴⁹ HelHO 16/150160 s. 18-20.

¹⁵⁰ Ibid. s. 21.

¹⁵¹ Ibid. s. 22-23.

Myös väijyvuo-roja koskevat syytteet hovioikeus hylkäsi. Vastaajien mukaan näistä vuoroista oli sovittu yhteisesti, ja ne käsittivät lähinnä kerhon yhteisessä käytössä olleiden tilojen huoltoa, siivoamista ja vartiointia. Ympäri vuorokautisen vartiointin tarkoituksena on vastaajien mukaan ollut estää asiattomien henkilöiden pääsy tiloihin ja turvata siellä sijaitsevaa omaisuutta. Hovioikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että toiminnan tavoitteena olevan rikoksen ja väijymiestoiminnan välillä olisi ollut jokin yhteys. Lisäksi näyttö oli puuttunut myös siitä, että päärikokseksi nimetyn huumausainerikoksen kohteena ollutta huumausaine-erää olisi säilytetty Cannonball MC:n kerhotiloissa, jolloin kenenkään vartiomiehenä toimineen ei pelkän vartiointitoiminnan perusteella voitu katsoa osallistuneen huumausainerikoksen edistämiseen. Näyttämättä jäi myös se, että vastaajat olisivat olleet edes tietoisia päärikokseksi nimetystä rikoksesta.¹⁵²

Oikeuskäytäntö tapauksista, joissa syytteet järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta olisi hyväksytty, on vähäistä. Helsingin hovioikeuden käsittelemässä jutussa syyttäjän vaatimukset kuitenkin hyväksyttiin. Tapauksessa vastaajina oli Bad Machine-jengin jäseniä, joiden syytteet koskivat ampuma-aserikoksia, törkeää varkautta ja luonnollisesti osallistumista järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.

Bad Machine on poliisin näkemyksen mukaan Hell's Angels MC Finlandin virallinen kannattajaryhmä ja sen ensimmäinen laajentuminen sitten 2000-luvun alun.¹⁵³ Bad Machine oli aiemmassa, 17.5.2013 annetussa Helsingin hovioikeuden tuomiossa katsottu olleen rikoslain 6 luvun 5 §:n a kohdassa tarkoitettu, ainakin huumausainerikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä 1.6.2011 – 3.12.2011 välisenä aikana.¹⁵⁴

Syytteessä rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaisina osallistumistekoina mainittiin jokaisen vastaajan osalta kuukausittaisten jäsenmaksujen maksaminen rikollisen toiminnan rahoittamiseksi ja toimiminen ennalta laaditun

¹⁵² Ibid. s. 22.

¹⁵³ Poliisi: Suomen Hell's Angels on laajentunut. Uusi Suomi 31.1.2012.

¹⁵⁴ HelHO 16/128213.

vuorolistan mukaisesti niin sanottuina väijymiehinä ryhmän kokoontumistiloissa. Lisäksi kahden vastaajan osallistuminen käsitti myös ensimmäisen osalta ryhmän asekersanttina toimimisen yhteydessä ryhmän aseilla varustamisen ja toisen vastaajan osalta ryhmän varainhoitajana toimimisen.

Verrattuna Helsingin hovioikeuden käsittelemään CMC-juttuun¹⁵⁵, tuomioistuimien otti monessa asiassa eri kannan. Esimerkiksi jäsenmaksujen keräämisen ja maksamisen katsottiin olevan varojen antamista tai keräämistä järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan rahoittamiseksi. Vastaajien mukaan jäsenmaksut oli käytetty ryhmän vuokraaman toimitilan ylläpitoon, sekä tilan remontti- ja rakennustöihin. Kuitenkin syyttäjän esittämät todisteet osoittivat, että toimitilan sähkölaskuja oli perinnässä ja ettei ryhmä ollut maksanut vuokraa toimitilasta lainkaan. Kun päärikoksena olleen törkeän huumausainerikoksen katsottiin edellyttävän alkupääomaa huumausaineen hankkimiseksi, eivätkä vastaajat olleet esittäneet mitään vastanäyttöä siitä, mihin lailliseen tarkoitukseen jäsenmaksut olivat menneet, hovioikeus katsoi, että jäsenmaksujen keräämisessä ja maksamisessa oli ollut kyse varojen antamisesta tai keräämisestä järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan rahoittamiseksi.¹⁵⁶

Väijymiestoiminnan vastaajat kertoivat olleen lähinnä kiinteistön ja ryhmän yhteisessä käytössä olevien tilojen huoltoa, kuten lumenluontia ja siivousta. Heidän mukaansa väijyvuoroon oli sisältynyt myös kiinteistön kulunvalvontaa kiinteistölle asennettujen valvontakameroiden avulla ympärivuorokautisesti. Hovioikeus ei pitänyt uskottavana, että pelkästään tällaisten talonmiestöiden hoitaminen, siivoaminen ja rakennuksissa mahdollisesti säilytetty, laillisesti hallussa ollut omaisuus olisi edellyttänyt jatkuvan valvonnan järjestämistä kiinteistölle, huomioiden erityisesti se, että kiinteistöllä oli säilytetty myös päärikokseen liittyvää huumausainetta. Hovioikeus katsoi, että esitetyn näytön perusteella väijymiesjärjestelmän tarkoituksena oli ollut ulkopuolisten poissapittäminen kiinteistön alueelta ja mahdollisista

¹⁵⁵ HelHO 16/150160.

¹⁵⁶ Ibid s. 28.

viranomaistoimenpiteistä, kuten poliisin kotietsinnöistä, ilmoittaminen muille ryhmän jäsenille.¹⁵⁷

5.3. Järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely tällä hetkellä

Viimeisimmän, vuonna 2015 tehdyn lakimuutoksen ansiosta järjestäytyneellä rikollisryhmällä on enää vain yksi laintasoinen määritelmä, joka koskee kaikkia järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevia säännöksiä. Lakiteknisesti järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä siirrettiin rikoslain 17 luvun 1 a §:stä rangaistuksen koventamisperusteita koskevaan rikoslain 6 luvun 5 §:ään. Sen mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia. Järjestäytyneistä rikollisryhmistä on siten tunnistettavissa ne peruspiirteet, jotka koskevat ryhmän ajallista kestoa, ryhmän jäsenistöä, ryhmän rakennetta ja ryhmän toimintaa ja tarkoitusta. Aiempaan oikeustilaan verrattuna lievennettiin ryhmän rakenteeseen liittyvää hierarkia-edellytystä. Yhteenliittymän rakenteen ei enää tarvitse olla erityisen kehittynyt, eikä rakentua tiukasti hierarkkisten käskyvaltasuhteiden ja eriytyneen työnjaon varaan.¹⁵⁸ Tämä tulkinta vastaa nyt puitepäätöksessä sekä Palermon sopimuksessa omaksuttuja näkemyksiä ryhmän rakenteesta.

Nykyisin voimassa oleva lainsäädäntö ei edellytä enää järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyttä soveltamisen ehtona. Vaatimus rikoksen tekemisestä vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä muutettiin vaatimukseksi rikoksen tekemisestä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Rikosten vakavuusedellytys ei kuitenkaan käytännössä poistunut, vaikka se poistettiinkin tekstistä. Tämä johtui siitä, että uudessa 2 momentissa määritellään ne rikokset, joiden tulee olla ryhmän tavoitteena ja näitä rikoksia voidaan nimenomaan pitää vakavina. Tällä muutoksella rangaistavuuden ala laajeni jossain määrin, koska rikoksen tekeminen osana rikollisryhmän toimintaa ei ollut enää sidottu siihen, oliko henkilöä pidettävä ryhmän jäsenenä vai ei. Jäsenyyden näyttäminen oli

¹⁵⁷ Ibid. s. 29.

¹⁵⁸ HE 263/2014 vp s. 31.

oikeuskäytännössä osoittautunut ongelmalliseksi, joten sanamuodon muuttamista pidettiin perusteltuna.¹⁵⁹ Jotta täysin ulkopuolisen henkilön tekemä rikos katsottaisiin tehdyksi osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, edellyttää se kuitenkin erityisiä perusteluja verrattuna ryhmän jäsenen tekemään rikokseen.¹⁶⁰

Ryhmän järjestäytymistarkoitusta koskevaa edellytystä muutettiin verrattuna aiemmin voimassa olleeseen koventamisperusteeseen. Rikollisryhmän käsitteeseen ei nimittäin nykyään kuulu enää se, että sen tulisi olla alun perin järjestäytynyt juuri säännöksessä mainittujen vakavien rikosten tekemistä varten.¹⁶¹ KKO:n koventamisperusteen soveltamista koskevassa ennakkoratkaisussa syyte oli hylätty sen vuoksi, ettei kostotyypisiä rikoksia voitu pitää ryhmän järjestäytymisen tarkoituksena.¹⁶²

Oikeuskäytännön valossa tarkasteltuna, järjestäytyneen rikollisryhmän määrittely on sinänsä onnistunut, jos tarkastelun kohteena on se, kuinka paljon tuomioistuimet ovat määritelmää soveltaneet. Useimmiten syytteessä järjestäytyneiksi rikollisryhmiksi väitetyjen ryhmien on katsottu täyttävän rikoslain 6 luvun 5 §:n määritelmän, eikä ongelmia ole ollut tämän näyttämässä. Uusimmissa tuomioissa syyttäjä on usein vedonnut syytteensä tueksi aiemmin annettuihin, samaa ryhmää koskeviin tuomioihin, joissa ryhmä on katsottu järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi.¹⁶³

¹⁵⁹ LaVM 35/2014 s. 4.

¹⁶⁰ Esimeriksi perusteen muut edellytykset täyttävän rikoksen tekeminen ryhmän johdon käskystä pääsyvaatimuksena ryhmän jäseneksi voisi muodostaa tällaisen erityisen perusteen lainkohdan soveltamiselle. HE 263/2014 vp s. 29.

¹⁶¹ HE 263/2014 vp s. 42.

¹⁶² KKO 2013/90, kohta 29.

¹⁶³ Esimerkiksi Vaasan hovioikeudessa tällä hetkellä käsiteltävänä olevassa asiassa syyttäjä on käräjäoikeudessa vedonnut kuuteentoista aiempaan Cannonball MC:tä koskevaan tuomioon, joissa yhteenliittymä on katsottu olleen järjestäytynyt rikollisryhmä. Satakunnan KO 18/129833 s. 23.

6. Kuinka sääntelyä voisi kehittää?

Mielestäni on perusteltua todeta, että huolimatta lainsäädännön kehitys- ja selkiyttämisyrittämisistä, tietyt ongelmakohdat ovat säilyneet edelleen, eikä nykyinen järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva lainsäädäntö toimi parhaalla mahdollisella tavalla. Järjestäytynyttä rikollisuutta varten luotua lainsäädäntöä ei ole pystytty soveltamaan sellaisiin rikoksiin, jotka kuitenkin voidaan mieltää hyvin perinteisiksi järjestäytyneiden rikollisryhmien toimiksi, paikantuen sen ydinalueille. Hyvinä esimerkkeinä toimivat esimerkiksi aiemmin käsittelemäni KKO:n ennakkoratkaisut¹⁶⁴ koventamisperusteen soveltamisesta, joissa kummassakin tapauksessa vastaajien osallistuminen järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan vaikutti rangaistuksen mittaamiseen, mutta ei kuitenkaan asiaa varsinaisesti sääntelevän lainkohdan perusteella.

Järjestäytynyt rikollisuus muodostaa kiistatta haastavan sääntelykokonaisuuden. Osallistuminen tällaisen ryhmän toimintaan voi tulla rikoslain näkökulmasta arvioiduksi lukuisin eri tavoin, kun yhteisen päämäärän hyväksi toimivan ryhmän suorittamaan rikokseen liittyvää myötävaikuttamista voidaan rikoksesta, ryhmän luonteesta, myötävaikuttajan asemasta sekä osallistumisen tavasta ja asteesta riippuen pitää rikoksen valmisteluna, tekijäkumppanuutena, avunantona, järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisena, terroristiryhmän toiminnan edistämisenä, esimiehen vastuuna tai terroristiryhmän johtamisena. Myötävaikuttamisvastuuta koskeva hajanainen sääntely on yksi todiste siitä, ettei kansallisista lähtökohdista muotoillun rikoslain yleisen osan täydentäminen ad hoc -luonteisesti kansainvälisten velvoitteiden seurauksena omaksutuilla erityisen osan kriminalisoinneilla välttämättä synnytä erityisen koherenttia tai helposti tulkittavaa ja sovellettavaa lopputulosta.¹⁶⁵

Rikollisryhmien rikosvastuun perusteita voidaan jäsenellä esimerkiksi etenemällä kronologisesti aloittaen rikollisten tekojen suunnittelusta edeten ryhmäksi järjestäytymiseen ja siitä edelleen yksittäisiä, konkreettisia rikoksia kohden. Ryhmien toiminnan voi jakaa kahtia siten, että toinen osa muodostuu ryhmän toimintaedellytyksiä rakentavasta toiminnasta. Tämä toiminta käsittää sopimuksen rikoksen teosta (salahanke), jäsenyysrikoksen sekä rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksen. Näiden eri muotojen

¹⁶⁴ KKO 2011:41 ja KKO 2013:90.

¹⁶⁵ Kimpimäki 2015 s. 747.

avulla luodaan pohjaa tulevalle rikolliselle toiminnalle sekä pyritään samalla vaikeuttamaan tulevien rikosten paljastumista ja tutkintaa, eikä toimilla välttämättä ole yhteyttä mihinkään tiettyyn ryhmän tekemään rikokseen. Toimintaedellytyksiä rakentavaa toimintaa voi olla esimerkiksi toimitilojen hankinta, aseiden ja rahoituksen hankkiminen ryhmälle sekä pankkitilien avaaminen ryhmän rikollisia aktiviteetteja varten. Toinen osa toiminnasta käsittää yksittäisten rikosten tekemisen, joka alkaa siinä vaiheessa, kun ryhmän puitteissa aletaan valmistella ja toteuttaa yksittäisiä, rikosoikeudellisesti ”perinteisiä” rikoksia, mutta rikokset toteutetaan kollektiivisesti ja osana rikollisryhmän toimintakokonaisuutta.¹⁶⁶ On kuitenkin muistettava, että todellisuudessa ryhmän toimintaedellytyksiä rakentava toiminta ja yksittäisten rikosten teko sekoittuvat ajallisesti limittäin ja päällekkäin, eikä niitä voida näin selkeästi jaotella.¹⁶⁷

Toimintaedellytysten rakentamisen kriminalisointi perustuu vaarantamisvastuuseen. Tavoitteena on preventiivisesti antaa reaalista suojaa oikeushyville ennaltaehkäisemällä niiden loukkaaminen.¹⁶⁸ Mahdollinen rikosvastuu ei tässä tilanteessa edellytä lainkaan haitallisen seurauksen syntyä eikä välttämättä edes abstraktista vaarantamista, koska toiminta sellaisenaan presumoidaan vaaraa aiheuttavaksi. Ryhmän yhteisen rikossuunnitelman, jäsenrekrytoinnin ja valmistelutyypin ryhmän toimintaedellytysten edistämisen avulla syntyy erityinen rakenne, jota hyödyntäen yksittäiset rikolliset teot mahdollistetaan. Rikollisryhmän jäsenyyteen ja rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen perustuvasta kriminalisoinnista voi tarkoittaa joko samaa tai eri asiaa riippuen siitä, kuinka jäsenyys ymmärretään - nähdäänkö jäsenyys muodollisena olotilana, joka ilmenee esimerkiksi ulkoisten tunnusten kantamisena, vai aktiivisena osallistumisena ryhmän toimintaan.¹⁶⁹

Kun suomalaista lainsäädäntöä peilataan tämän rikosvastuun jakamismallin kautta, huomataan, että meillä toimintaedellytyksiä rakentava toiminta ei ole suoraan kriminalisoitu. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltaminenhan edellyttää, että ryhmän toimintaan osallistuminen on edistänyt päärikoksen toteutumista. Näin ollen pelkkä ryhmän jäsenyys tai osallistuminen ryhmän toimintaan esimerkiksi varoja keräämällä, aseita hankkimalla tai jäseniä värväämällä ei ole vielä sellaisenaan rangaistavaa. Aion seuraavaksi tarkastella

¹⁶⁶ Harding 2007 s. 251.

¹⁶⁷ Palo 2010 s. 5.

¹⁶⁸ Ibid s. 5-6.

¹⁶⁹ Ibid s. 239.

järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen suhdetta yhdistymisvapauteen. Voisiko jo pelkkä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyys olla mahdollista kriminalisoida Suomessa vai olisiko rikollisryhmien kieltäminen hyvän tavan vastaisena parempi ratkaisu?

6.1. Yhdistymisvapaus perus- ja ihmisoikeutena

Yhdistymisvapaus on yksi suomalaisten perusoikeuksista, joka turvataan perustuslain 2 luvun 13 pykälässä:

Jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin:

Jokaisella on yhdistymisvapaus. Yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan. Samoin on turvattu ammatillinen yhdistymisvapaus ja vapaus järjestäytyä muiden etujen valvomiseksi.

Tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden ja yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Yhdistymisvapaus muodostuu neljästä osa-alueesta: perustamisoikeudesta, kuulumisoikeudesta, kuulumattomuusoikeudesta ja osallistumisoikeudesta. Perusoikeussäännös siis turvaa niin positiivisen kuin negatiivisenkin yhdistymisvapauden.¹⁷⁰ Yhdistymisvapauden perustan muodostaa yhdistysten sisäinen itsemääräämisoikeus ja toimintavapaus. Yhdistykset voivat vapaasti hyväksyä haluamansa säännöt ja valita niiden mukaan vapaasti jäsenensä, eikä oikeus kuulua yhdistykseen anna yksilölle oikeutta päästä jäseneksi mihin tahansa yhdistykseen. Pykälä edellyttää, ettei yhdistysten perustaminen saa olla luvanvaraista, eikä yhdistysten rekisteröimismenettely saa muodostua sellaiseksi, että se tosiasiallisesti estää käyttämästä yhdistymisvapautta. Yhdistys onkin aina rekisteröitävä, mikäli laissa säädetty edellytykset täyttyvät. Toisaalta yhdistymisvapaus sisältää myös oikeuden toimia rekisteröimättömien yhdistysten muodossa.¹⁷¹

¹⁷⁰ Muukkonen 2012 s. 43.

¹⁷¹ HE 309/1993 vp s. 60.

Perusoikeudet eivät ole kuitenkaan siinä mielessä ehdottomia, etteikö niitä määrätyissä oloissa ja laajuudessa voitaisi rajoittaa. Perustuslain 13 luvun 3 §:n mukaan tarkempia säännöksiä yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla eli tavallisessa lainsäätämisyhteisönsä. Tämä ei sinänsä oikeuta puuttumaan itse perusoikeuteen eli yhdistymisvapauteen, johon puuttuminen edellyttää perustuslainsäätämisyhteisönsä. Lailla voidaan kuitenkin säätää, miten yhdistymisvapauden käyttöä järjestetään yhdistystoiminnassa. Kun arvioidaan millainen puuttuminen yhdistymisvapauteen edellyttää perustuslainsäätämisyhteisönsä ja milloin on kyse vain yhdistymisvapauden käytön järjestämisestä lailla, voidaan apuna käyttää perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskevaan mietintöön sisältyvää perusoikeuksien yleisten rajoitusperusteiden luetteloa¹⁷², jossa mainittujen vaatimusten täytyttyä perusoikeuteen voi puuttua tavallisella lailla.¹⁷³

Yhdistymisvapaus on myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 11 artiklassa turvattu ihmisoikeus;

”[j]okaisella on oikeus rauhanomaiseen -- yhdistymisvapauteen, mikä käsittää myös oikeuden perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa turvaamiseksi.”

Jotta yhdistymisvapauteen puuttumista voidaan pitää oikeutettuna, sillä tulee olla oikeutettu päämäärä, sen tulee perustua lakiin ja puuttumisen on oltava välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Puuttumisen laillisuus tarkoittaa sitä, että sille on oltava löydettävissä oikeusperusta kansallisesta laista. Lisäksi tuon lain on oltava saatavilla sekä muotoilultaan riittävän tarkka, jotta yksilöt voivat ennakoita toimiensa seuraukset ja tätä kautta säännellä käytöstään.¹⁷⁴ Oikeutettuina päämäärinä on EIS:n 11 §:n 2 artiklassa pidetty muun muassa kansallista ja yleistä turvallisuutta, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämistä, terveyden tai moraalin suojaamista ja muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamista. 11 artikla siis sekä turvaa yhdistymisvapauden että rajoittaa sen rajoittamista osoittamalla kriteerit rajoituksen sopimuksenmukaisuudelle.¹⁷⁵

Järjestäytyneiden rikollisryhmien kriminalisoidussa toiminnassa ei perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan yleensä ole kyse perustuslain 13 §:ssä turvatun yhdistymisvapauden

¹⁷² PeVM 25/1994 vp s. 4–5.

¹⁷³ Halila – Tarasti 2011 s. 52-53.

¹⁷⁴ Hirvelä, Heikkilä 2017. s. 1099-1101.

¹⁷⁵ Muukkonen 2012 s. 48.

käyttämisestä. Yhdistymisvapausnäkökulmalla voi kuitenkin joltakin osin olla merkitystä arvioitaessa osallistumiskriminalisoinnin sallittavuutta. Hyväksyttävänä rajoitusperusteena on pidetty säännöksen tarkoitusta estää vakavaa rikollisuutta, erityisesti kun kysymys on enintään yhdistymisvapauden eräänlaisista reuna-alueista.¹⁷⁶

Useimmat järjestäytyneet rikollisryhmät ovat yleensä vedonneet vastauksissaan syytteisiin siihen, että kyse on laillisesta yhdistystoiminnasta, joka keskittyy moottoripyöräilyyn, mutta joka ei myöskään syrji jäseniä, joilla mahdollisesti on rikollista taustaa.¹⁷⁷ Esimerkiksi CMC:n jäseniä koskeneessa hovioikeuden ratkaisussa ryhmä oli vaatinut käräjäoikeudessa rikoshyötynä takavarikoitujen varojen palauttamista ja vedonnut siihen, että CMC:llä yhdistyksenä oli ollut moottoripyöräilyyn liittyvää täysin laillista yhteistoimintaa, kuten ajoja, joita varten yhdistys oli kerännyt varoja ja takavarikoidut varat liittyivät tähän lailliseen toimintaan.¹⁷⁸ Myöskin yhdistyksen kerhotila oli ryhmän antaman vastauksen mukaan hankittu moottoripyörien rakentamista ja korjaamista varten, ei rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi. Tilan ympärivuorokautinen vartiointi perusteltiin sillä, että vartioinnilla haluttiin turvata kerhotilassa säilytettyjä arvokkaita moottoripyöriä.¹⁷⁹

6.2. Jäsenyyskriminalisointi

Järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä on toteutettu hyvinkin eri tavoilla Euroopan valtioissa. Selkeää, yhdenmukaista linjaa ei ole valtioiden välillä havaittavissa. Italia on kamppaillut järjestäytyntä rikollisuutta vastaan kauan, kun mafiayhteisö syntyi Sisiliassa jo 1800-luvun alussa.¹⁸⁰ Italian rikoslaissa (*Codice Penale*) asiasta säädetään 2 kirjan 5. luvun artikloissa 416 ja 416-bis. Italialaisessa lainsäädännössä kriminalisoidaan kaksi erilaista rikollisryhmää; sekä ”tavallinen” rikollisjärjestö (artikla 416) että mafiajärjestö (artikla 416-bis). Lisäksi on kriminalisoitu järjestäytyneeseen rikollisjärjestöön kuuluvan henkilön auttaminen ja tukeminen tarjoamalla tälle ruokaa, vieraanvaraisuutta, kulkuneuvon tai viestintävälineen. Jos yhteenliittymä on tuomioistuintasolla luokiteltu olevan järjestäytynyt rikollisryhmä tai mafiaryhmä, tätä ”leimaa” voidaan käyttää

¹⁷⁶ PeVI 10/2000 s. 2.

¹⁷⁷ HelHO 16/150160 s. 8-11.

¹⁷⁸ Ibid s. 6-12.

¹⁷⁹ Ibid s. 8.

¹⁸⁰ BPS s. 176.

myöhemmissä oikeudenkäynneissä, jotka koskevat saman ryhmän jäseniä. Tällöin syyttäjän ei tarvitse enää esittää näyttöä ryhmän rikollisesta luonteesta, pelkkä jäsenyyden todistaminen riittää. Jos tätä keinoa tarkastellaan suomalaisen oikeusjärjestelmän valossa, kyse on periaatteessa siitä, että aiemmat tuomiot saavat positiivisen oikeusvoimavaikutuksen suhteessa myöhempiin oikeudenkäynteihin. Tällä hetkellä Suomessa aiemmilla järjestäytyneitä rikollisryhmää koskevilla tuomioilla on vain todistusvaikutus.¹⁸¹

Saksassa on viimeisen vuosikymmenen aikana todistettu omaa ”biker-sotaa”, kun liivijengit, kuten Hell’s Angels, Bandidos MC, Outlaws ja saksalaislähtöinen Gremium ovat taistelleet laittoman ja laillisen liiketoiminnan herruudesta. Jengien välillä on ollut paljon väkivaltaisia yhteenottoja, esimerkiksi vuonna 2014 10 Hell’s Angelsin jäsentä tuomittiin 26-vuotiaan kilpailijajengin jäsenen murhasta.¹⁸² Saksan rikoslain 129 §:ssä (*Strafgesetzbuch*) kriminalisoidaan järjestäytyneen rikollisorganisaation perustaminen tai sen yritys, jäsenten tai tukijoiden värväys, toiminnan tukeminen ja rikollisjärjestöön jäsenenä osallistuminen. Rangaistusasteikon alaraja on sakko ja yläraja viisi vuotta vankeutta.¹⁸³ Saksalaisessa lainsäädännössä ei edellytetä yksittäisen toteutuneen rikollisen teon tai sen rangaistavan yrityksen suunnittelua tai toteuttamista, rangaistavuuden kannalta riittää jo pelkän yhteenliittymän olemassaolo.¹⁸⁴

Jäsenyysskriminalisointien osalta on huomattava, että ne valtiot, joissa jäsenyys on itsessään kriminalisoitu, kärsivät järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamista ongelmista paljon suuremmassa mittakaavassa kuin Suomi tällä hetkellä. Italiassa mafia ulottaa vaikutuksensa laajalti koko yhteiskuntaan. Italialainen mafia on järjestäytynyt perhekunnittain eräänlaisiksi yhteenliittymiksi, jotka pitävät sisällään useita yksittäisiä ryhmiä, ”perheitä”. Tällaisista

¹⁸¹ Positiivinen oikeusvoima tarkoittaa sitä, että jos lainvoimaisella tuomiolla on ratkaistu jokin tietty uudessa oikeudenkäynnissä relevantti ennakkoluonteinen oikeussuhde, aiempaa tuomiota ei voida enää riitauttaa uudessa prosessissa, vaan aiemman tuomion lopputulos on sitovana asetettava uuden ratkaisun lähtökohdaksi. Näin ollen oikeusvoiman positiivinen vaikutus ei näyttyä uuden oikeudenkäynnin esteenä, vaan merkitsee uudessa oikeudenkäynnissä huomiotavaa sitovaa ennakkokannanottoa. ”Oikeusvoiman positiivisesta vaikutuksesta on erotettava tuomion todistusvaikutus. Sillä tarkoitetaan tuomion sisällön merkitystä todisteena toisessa oikeudenkäynnissä. Tuomion merkityksen tuomioistuin arvioi vapaan todistusharkinnan pohjalta. Tällöin tuomio esiintyy uudessa oikeudenkäynnissä ”vain” todisteen roolissa eikä merkitse muodollisesti sitovaa ratkaisua. Rajanveto positiivisen oikeusvoimavaikutuksen ja tuomion todistusvaikutuksen välillä voi joskus olla vaikeaa, mutta periaatteellinen ero on selvä. Toinen asia on, että tuomion todistusvaikutus saatetaan yksittäisessä tapauksessa arvioida niin vahvaksi, että se de facto johtaa uudessa prosessissa samaan lopputulokseen kuin positiivinen oikeusvoimavaikutus.” Ks. Lappalainen – Hupli Prosessioikeus-kirja kappale Yleistä oikeusvoimasta. Näin on käytännössä toimittu, useissa järjestäytyneitä rikollisryhmiä käsittelevissä tuomioissa syyttäjän on todisteena vedonnut aiempiin samaa ryhmää koskeviin tuomioihin.

¹⁸² Berlin bans Hell's Angels logo. Public Radio International 18.6.2014.

¹⁸⁴ OMML 23/2014 s. 43.

yhteenliittymistä voidaan mainita sisilialainen Cosa Nostra, calabrialainen Ndrangheta ja napolilainen Camorra. Esimerkiksi Cosa Nostra muodostuu arviolta 180 ”perheestä” ja yhteensä sillä on noin 6000 aktiivista jäsentä.¹⁸⁵ Tietysti ei voida kieltää mahdollisuutta, että myös Suomessa rikollisjärjestöjen toiminta kasvaa ja jengien väliset yhteenotot kärjistyvät.

6.2.1. Kriminalisointiperiaatteet

Kriminalisointiteorian tavoitteena on pyrkiä luomaan tietyt sisällölliset reunaehdot rikoslainsäädännölle. Jotta rikoslainsäädäntö voi olla hyväksyttävää, sen tulisi täyttää teorian asettamat ehdot. Näin kriminalisointiteorian tavoitteena on myös parempi ja rationaalisempi lainsäädäntö. Lainsäädäntö on oikeuden ja politiikan välissä sijaitseva poliittisten ja oikeudellisten käytäntöjen yhdistelmä.¹⁸⁶ Tietyn teon kriminalisointi onkin viime kädessä aina poliittinen, eduskunnassa tehtävä päätös.¹⁸⁷ Lainsäätämismenettelyyn liittyy kuitenkin myös oikeudellisia rajoitteita, tärkeimpinä perustuslaki, kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja EU-oikeus. Kriminalisointiteorian keskeisenä kohteena voidaan mainita nämä lainsäädäntöön yleisesti ja rikoslainsäädäntöön eritoten kohdistuvat oikeudelliset rajoitteet, joista pyritään muodostamaan vallitsevalle kriminaalipoliittiselle pohjalle rakentuva malli, jota vasten rikoslainsäädäntöä voidaan peilata.¹⁸⁸ Pelkkä selittämätön intuitio kun ei yksinään riitä justifioimaan kriminalisointeja tai rangaistuksiakaan. On pystyttävä esittämään ne käytännön syyt, joiden avulla voidaan osoittaa kiellettävän menettelyn haitallisuus yksilön tai yhteiskunnan vitaalisten intressien kannalta. Kyse on ”pragmaattis-rationaalisesta” justifikaatiosta.¹⁸⁹

Käytännössä kriminalisointiteoria ilmentyy kriminalisointiperiaatteiden muodossa. Tällaisina periaatteina pidetään laillisuusperiaatetta, ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatetta, oikeushyvien suojelun periaatetta, ultima ratio-periaatetta ja hyöty-haittappunninnan periaate.¹⁹⁰ Kriminalisointiperiaatteet¹⁹¹ ovat lainsäätäjän kriittisiä työvälineitä,

¹⁸⁵ BPS s. 177.

¹⁸⁶ Tuori 2002 s. 79-90.

¹⁸⁷ Melander 2008 s. 146.

¹⁸⁸ Melander 2008 s. 2-3.

¹⁸⁹ Lappi-Seppälä 1987 s. 129.

¹⁹⁰ Melander 2008 s. 9-10.

¹⁹¹ Kriminalisointiperiaatteiden osalta on hyvä huomata, etteivät ne ole täysin virheettömiä. Heikkouksina on pidetty sitä, etteivät kriminalisointiperiaatteet nauti lainsäädännön tasolla vahvistettua välillistä tukea samalla tavoin kuin esimerkiksi perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lue lisää Tolvanen 1999 s. 178. Vielä merkittävämpänä heikkoutena on pidetty niiden sisällöttömyyttä, kun rikosoikeudellinen kirjallisuus ja

joiden asettamien vaatimusten tulisi täyttyä, jotta kriminalisointi olisi hyväksyttävissä.¹⁹² Kriminalisointiperiaatteissa on kyse sekä siitä, milloin on soveliasta säätää jokin teko rangaistavaksi, että siitä, miten rangaistusvastuun ehdot yleisesti määrätään. Kriminalisointiperiaatteet on otettava huomioon punninnassa vaikuttavina argumentteina paikannettaessa tiettyä toimintaa lainsäätäjän määrittelemien rikosvastuun rajojen sisä- tai ulkopuolelle.¹⁹³

6.2.2. Jäsenyyskriminalisointi kriminalisointiperiaatteiden kautta tarkasteltuna

Kriminaalipolitiikka on yhteiskunnan toiminnan aluetta, jonka tarkoituksena on nimenomaan vaikuttaa rikollisuuteen ja sen tuottamiin haittoihin. Kriminaalipolitiikan tavoitteet voidaan jakaa rikollisuuden vähentämiseen pyrkiviin ja rikollisuuden aiheuttamien haittojen vähentämiseen liittyviin. Kriminalisointi onkin yksi kriminaalipolitiikan keinoista ehkäistä rikollisuutta.¹⁹⁴ Hyöty-haitta -vertailun periaate rajoittaa kuitenkin kriminaalipolitiikan keinovalikoimaa. Periaate rakentuu ajatukselle, että rikosoikeudellisen kriminalisoinnin on tuotettava enemmän yhteiskunnallista hyötyä kuin haittaa, vaikka kriminalisointia voitaisiinkin perustella oikeushyvien suojelemisella.¹⁹⁵ Lisäksi kriminalisointia harkittaessa on otettava huomioon myös *ultima ratio*-periaate, jonka mukaan rikosoikeutta tulisi käyttää viimeisenä keinona oikeushyviä suojeeltaessa. Ennen kriminalisointiin turvautumista tulisi varmistua siitä, voisiko joku muu yhteiskuntapolitiikan keino olla käyttökelpoinen ja toimiva.

Rikoslain rangaistukset merkitsevät puuttumista kansalaisten keskeisiin perusoikeuksiin, joten oikeusturvasyistä on tarpeen tarkasti määritellä ne rajat, joissa rikoslain rangaistuksia saa käyttää. Oikeusvaltioissa rikoslain käyttöä rajoittaa tämän vuoksi legalitetti- eli laillisuusperiaate, joka edellyttää, että rikoksesta rankaisemisen tulee aina perustua lain säännökseen (*nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege*). Periaatteella on hyvin moniulotteinen sisältö ja se määrää sekä lainsäätämisen että lainsoveltamisen tavasta.

poliittiset asiakirjat tyytyvät toistamaan periaatteiden määritelmät, mutta vaikenevat kuitenkin niiden sisällöstä. Kriminalisointiperiaatteet onkin välttämättä sidottava perusoikeusjärjestelmään oikeudellisen sitovuuden varmistamiseksi. Melander 2008 s. 174.

¹⁹² Melander 2008 s. 173-174.

¹⁹³ Tolvanen 2003 s. 184.

¹⁹⁴ Laine 2007 s. 191.

¹⁹⁵ Tapani, Tolvanen 2004 s. 23.

Siihen katsotaan sisältyvän neljä kieltoa: tuomioistuimille tarkoitettu määräys sitoa rangaistavuus kirjoitettuun lakiin (*preaeter legem*- kielto), samoin tuomioistuimille suunnattu analogiakielto, tuomioistuimille ja lainsäätäjälle suunnattu epämääräisen rikoslain kielto ja viimeisenä lähinnä lainsäätäjälle osoitettu epämääräisen rikoslain kielto.¹⁹⁶ Järjestäytyntä rikollisuutta koskevassa lainsäädäntöprosessissa on erityisesti jouduttu kiinnittämään huomiota lainsäätäjään kohdistuvaan epätasällisyyskieltoon (*Nullum crimen, nulla poena sine lege certa*). Tämä kielto merkitsee, että rangaistuksella uhatun toiminnan kuvaus ja teosta seuraava rangaistus on määriteltävä sellaisella tarkkuudella, että ainakin oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt, mieluiten muutkin, voivat ennakoita tietää mikä on rangaistavaa ja kuinka ankarasti. Täsmällisyyskiellon merkitys aktualisoituu lainvalmistelussa, jossa se asettaa noudatettavan tavoitteen ja mallin siitä, millaista on hyvä rikoslainvalmistelu.¹⁹⁷

Rikollisryhmän jäsenyys tunnusmerkistökiteijänä ei ole välttämättä sama asia kuin miten ryhmät itse määrittävät jäsenyyden, tai kuinka termi ymmärretään yleiskielen mukaisena ilmaisuna. Rikollisryhmän jäsenyys voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla: Muodollinen määrittelytapa pitää jäsenenä niitä henkilöitä, jotka ovat ryhmän omien sääntöjen perusteella jäseniä. Jäsenyyden ulkopuolelle jäävät tällöin esimerkiksi muut ryhmän toimintaan osallistuvat henkilöt, kuten huumehuriirit. Tämä määrittelytapa soveltuu hyvin juuri moottoripyörä- ja liivijengien jäsenille, koska hierarkia käy selkeästi ilmi jäsenten käyttämistä ulkoisista tunnuksista, kuten liiveistä. Toisaalta, järjestäytyneissä rikollisryhmissä on myös paljon ryhmiä, joiden toimintamalleihin ei kuulu lainkaan ulkoisten tunnusten käyttäminen, jolloin myös on vaikeampaa selvittää, ketkä ovat jäseniä ja ketkä eivät.

Toinen tapa määrittellä jäsenyys on tarkastella henkilöiden tosiasiallista toimintaa ja heidän tietoisuuttaan toiminnan luonteesta. Tällöin olennaista on se, että henkilö toimii tosiasiallisesti rikollisia tekoja tehden tai muuten edistäen rikollisryhmän rikollisia tavoitteita, edellyttäen kuitenkin, että hän on näistä tietoinen. Tämä tapa ulottaa jäsenyyden sellaisiinkin henkilöihin, jotka eivät ole varsinaisia jäseniä, mutta jotka kuitenkin suorittavat yksittäisen rikollisen teon tai rikollisia tekoja ryhmän puolesta tietoisena järjestäytyneestä rikollisryhmästä ja sen rikollisista tavoitteista.¹⁹⁸ Suomalaisessa lainsäädännössä jäsenyyttä

¹⁹⁶ HE 44/2002 vp s. 28-32.

¹⁹⁷ Ibid. s. 29.

¹⁹⁸ Palo 2010 s. 233-234.

tarkastellaan viimeksi manituin tavoin. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltaminen ei edellytä ryhmän sisäisten määrittelyjen mukaista jäsenyysasemaa. Oikeuskäytännössä on kuitenkin monesti arvioitu jäsenyyttä myös henkilön muodollisen aseman perusteella.¹⁹⁹ Ryhmien omat, sisäiset määrittelytavat jäsenyydelle eivät kuitenkaan ole rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta sitovia. Ennemminkin ne muodostavat arvioinnille luontevan lähtökohdan. Olennaisinta jäsenyysarvioinnissa on kuitenkin henkilön toiminta rikollisryhmän hyväksi ja ryhmän rikollisiin tavoitteisiin liittyvä psyykinen sitoutuminen.²⁰⁰ Kriminalisointi edellyttäisi erityisesti laillisuusperiaatteen näkökulmasta sitä, että laittomana pidetty jäsenyys olisi selkeästi määritelty rikoslaissa.

Ongelmallista olisi myös tunnistaa, milloin järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan katsotaan olevan riittävän kiinteä rakenteeltaan ja missä menee se laillisen ja laittoman osallistumisen raja, jonka ylittyessä henkilön osallistuminen on rangaistavaa.²⁰¹ Toisaalta jäsenyyskriminalisointi olisi ennaltaehkäisevä työkalu.²⁰² Ongelmaksi voi muodostua kuitenkin esimerkiksi syyttömyysolettama: Syytetyn osallistuminen ryhmän toimintaan joudutaan päättämään objektiivisista tekijöistä (kuten tehtyjen palvelusten ja annetun tuen tavasta) ja nuo tekijät ovat riittämättömiä. Haasteen muodostaa myös *Nullum crimen, nulla poena sine lege certa* -opin asettamien vaatimusten täyttäminen. Kriminalisoinnin on oltava riittävän tarkkarajainen, jotta se olisi laillinen. Lisäksi erityisesti yhdistymisvapauden näkökulmasta olisi tärkeää ratkaista, kuinka suhtaudutaan henkilöön, joka ei ole tiennyt ryhmän tavoitetta ja tarkoitusta tai joka on houkuteltu toimintaan mukaan valheellisilla tiedoilla.²⁰³ Jäsenyyskriminalisointia ei kannata järjestäytyneiden rikollisryhmien syytteitä työssään ajanut kihlakunnansyyttäjä Anna-Riikka Ruuth, jonka näkemyksen mukaan jäsenyyden kriminalisointi olisi turhaa, jos myös itse jengejä ei samalla kiellettäisi.²⁰⁴

¹⁹⁹ Kyse on niin sanotusta liivilisästä. Ks. Palo 2010 s. 233.

²⁰⁰ Ibid. s. 237.

²⁰¹ BPS s. 12 Jäsenyys-kriminalisointia ei pidä sekoittaa common law-maissa käytetyn ”conspiracy”-opin kanssa, vaikka molemmilla kriminalisoinneilla pyritäänkin samaan ennalta estävään vaikutuksen aikaansaantiin. Suurin ero näiden mallien välillä on kuitenkin se, että conspiracy:n ollessa kyseessä tekijäkumppanit ovat muodostaneet liiton jonkin tietyn rikoksen suorittamisen ajaksi, kun taas jäsenyyskriminalisointi koskee ryhmiä, jotka ovat liittoutuneet yhteen määrittelemättömäksi ajaksi. Ks. BPS s. 171. Suomalaisessa lainkäytössä Conspiracy-opin läheisin sukulainen on tekijäkumppanuus.

²⁰² BPS s. 170.

²⁰³ BPS s. 175.

²⁰⁴ Sähköpostikeskustelu Anna-Riikka Ruuthin kanssa 16.3.2018.

Bad Machine-ryhmää käsittelevässä tuomiossa tarkasteltiin hieman jäsenyyskriminalisoinnin tapaista tilannetta, kun hovioikeus pohti suhdetta päärikoksen ajallisen ajoittumisen ja syytetyn aktiivisen toiminnan välillä. Osa vastaajista oli sekä hovi- että käräjäoikeusvaiheessa vedonnut siihen, ettei heitä voida tuomita rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaisesta osallistumisesta, koska kyseisen lainkohdan soveltamisen edellytyksenä olevat päärikokset oli tehty jo ennen kuin nämä vastaajat olivat liittyneet ryhmään.

Syyttäjän mukaan rikollisten tavoitteiden edistäminen jr-pykälässä tarkoitetulla tavalla voi tapahtua ennen päärikosta, sen aikana tai sen jälkeen, eikä säännöksessä myöskään ole rajoitusta sille, etteikö osallistumisrikos pystyisi ajoittumaan myös sellaiseen ajankohtaan, jolloin ryhmän toiminnassa ei ole vireillä mitään rikollista.²⁰⁵ Hovioikeus ei kuitenkaan muuttanut käräjäoikeuden lopputulemaa siitä, että syytteet oli näiden vastaajien osalta hylättävä. Hovioikeuden mukaan, jos päärikokseksi hyväksyttäisiin myös osallistumista edeltänyt ryhmän toiminnassa tapahtunut rikos, osallistumisella ja ryhmän toiminnassa tapahtuneella rikoksella ei olisi minkäänlaista lain esitöissä edellytettyä yhteyttä. Tällaisessa tilanteessa rangaistavaa olisi vaaralliseksi osoittautuneen ryhmän toimintaan osallistuminen ylipäätään.²⁰⁶

6.3. Yhdistystoiminnan kieltäminen hyvän tavan vastaisena

Yhdistymisvapaudesta säädetään tarkemmin yhdistyslaissa (503/1989). Sen 1 §:n mukaan yhdistyksen saa perustaa aatteellisen tarkoituksen yhteistä toteuttamista varten. Tarkoitus ei saa olla lain tai hyvien tapojen vastainen. Yhdistyksiä on perinteisesti pidetty joko taloudellisina tai aatteellisina. Yhdistyslaki säätelee vain aatteellisten yhdistysten toimintaa. Aatteellisuuden käsitteisisältö on laissa laaja-alainen ja sen taustaideologiana ja perustana toimii ajatus kansalaisyhteiskunnasta, jossa kansalaisilla on sekä oikeus että velvollisuus toimia muidenkin kuin yksityisten tarkoituksensa hyväksi.²⁰⁷ Yhdistyksen aatteellinen tarkoitus merkitsee sitä, että yhdistys on olemassa jonkun tietyn aatteen edistämiseksi. Tämä

²⁰⁵ HelHO R 14/3418 s. 4.

²⁰⁶ HelHo R 14/3418 s. 23-25.

²⁰⁷ Halila, Tarasti 2011 s.67-68.

estää esimerkiksi pelkkien vapaa-ajan viettoa varten perustettujen yhdistysten rekisteröimisen. Suomessa ei ole tyhjentävästi määritelty aatteellisten yhdistysten tyyppiä, sillä se olisi voinut johtaa epätietoisuuteen siitä, onko joku luettelon ulkopuolelle jäänyt yhdistystyyppi suoraan laitton vai kuitenkin sallittu.²⁰⁸

Yhdistyslain 1 luvun 1 § sisältää vaatimuksen, että yhdistyksen tarkoitus ei saa olla lainvastainen. Tarkoituksen lainmukaisuusvaatimusta on arvioitava tavanomaisten laintulkintaperiaatteiden mukaisesti.

Yhdistyslain 3 §:ssä säädetään kielletyistä yhdistyksistä:

”Yhdistys, joka on katsottava jäseniltä vaadittavan kuuliaisuuden ja joukkomuodostelmiin tai ryhmiin jakautumisen perusteella taikka aseellisen varustautumisen vuoksi kokonaan tai osittain sotilaalliseen tapaan järjestetyksi, on kielletty.”

Yhdistyslain 43 §:ssä säädetään yhdistysten lakkauttamisesta:

Yhdistyksen kotipaikan alioikeus voi syyttäjän, Poliisihallituksen tai yhdistyksen jäsenen kanteesta julistaa yhdistyksen lakkautetuksi:

1) jos yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia tai hyviä tapoja

Yhdistyslain yhdistymisvapauden rajoitukset on tehty lähinnä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden varmistamiseksi. Sellaisia ovat sotilaalliseen tapaan järjestettyjen yhdistysten kieltäminen kokonaan (YhdL 3 §) ja ampumayhdistysten perustamisen luvanvaraisuus (YhdL 4 §). Nämä rajoitukset on aikoinaan katsottu voitavan antaa tavallisessa lainsäätämisympäristössä lähinnä sillä perusteella, ettei perustuslain suoja voi nauttia yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantava toiminta. Lisäksi Suomea velvoittavat kansainväliset ihmisoikeussopimukset oikeuttavat tämänkaltaiset rajoitukset. Perusoikeusudistuksen yhteydessä²⁰⁹ ne katsottiin sallituiksi rajoituksiksi, mutta näiden selvä laajentaminen voisi olla todennäköisesti mahdollista vain perustuslainsäätämisympäristössä käyttäen.²¹⁰

²⁰⁸ Ibid. s. 68-70.

²⁰⁹ HE 309/1993 vp s. 60.

²¹⁰ Halila – Tarasti 2011 s.53-54.

Kansainvälisesti rikollisten ryhmien toimintaa on pyritty rajoittamaan kieltämällä yhdistysten toiminta tuomioistuinteitse. Saksan rikoslain (*Strafgesetzbuch*) erityisen osan 2 luvun 85 §:ssä on erikseen säädetty rangaistavaksi sellaisen organisaation ylläpitäminen ryhmän johtajana, jonka on katsottu olevan vastoin perustuslaillista järjestystä. Tanskan perustuslain (*Grundloven*) yhdistymisvapautta käsittelevässä 78 §:ssä todetaan, että yhdistymisvapaus ei koske tietynlaista väkivaltaa harjoittavia yhdistyksiä. Tällaisen yhdistyksen toimintaan osallistuminen on Tanskan rikoslain (*Straffeloven*) 14 luvun 132 a §:n perusteella kriminalisoitu.

Hollanti kielsi maassaan Bandidos Mc:n toiminnan kokonaan vuoden 2017 lopussa. Syyttäjä oli hakenut sekä kansainvälisen moottoripyöräkerho Bandidoksen että sen hollantilaisen osaston Bandidos Motorcycle Club Hollandin (BMC) lakkauttamista sillä perusteella, että ryhmien toiminta oli yleisen järjestyksen vastaista.²¹¹ Tuomioistuin hyväksyi hakemukset molempien ryhmien osalta ja kielsi kerhon toiminnan välittömästi. Lisäksi tuomioistuin määräsi lakkautetun kerhon varat likvidoitaviksi.²¹²

Syyttäjä perusteli BMC:n toiminnan yleisen järjestyksen vastaisuutta muun muassa sillä, että Bandidos-kulttuuri keskittyy vakavien rikosten tekemiseen (erityisesti huume- ja aserikokset, kiristys, tällaisten rikosten tekemisen helpottaminen ja niihin kannustaminen). BMC myös rikkoi sen jäsenten perusoikeuksia, koska jäsenten vapaaehtoinen, oma-aloitteinen eroaminen jengistä ei ollut sen sääntöjen mukaan sallittua. Punnitessaan BMC:n toiminnan luonnetta ja sen yleisen järjestyksen vastaisuutta tuomioistuin otti huomioon, että Hollannin perustuslaki sekä Euroopan ihmisoikeussopimus takaavat yhdistymis- ja kokoontumisvapauden yhtenä demokraattisen yhteiskunnan perusoikeutena. Tämän vuoksi toiminnan kieltäminen tulee kyseeseen vain kaikista äärimmäisissä tilanteissa, joissa toiminnan on oltava vakavampaa kuin sosiaalisesti ei-toivottua käytöstä. Kieltämisen tulee olla tarpeellinen toimenpide, jolla ennaltaehkäistään käytöstä, joka muodostaa

²¹¹ Hollannin siviililain 10. kirjan 122 §:n (*Burgerlijk Wetboek*) mukaan tuomioistuin voi kieltää toiminnan, joka on vastoin yleistä järjestystä.

²¹² District Court of Midden-Nederland 20.12.2017 C/16/427066 ja C/16/427070.

todellisen ja vakavan uhan hollantilaisen oikeuden peruseriaatteiden noudattamiselle ja häiritsee yhteiskuntaa.

Tuomioistuin joutui tarkastelemaan BMC:n toimintamalleja ja rakennetta, jotta se sai selville, voidaanko BMC:tä pitää lainvastaisena ryhmittymänä. Harkinnassa otettiin huomioon esimerkiksi se, että BMC pitää itseään prosenttijenginä, joka toimii lain ulkopuolella. Tätä ideologiaa ei pyritä peittelemään ulkopuolisilta, vaan jäsenet kantavat vaatetuksessaan 1 %-merkkiä. BMC käyttää myös julkisesti väkivallalla pelottelevia sloganeja kuten ”*God forgives, Bandidos don't*” (suomeksi ”Jumala antaa anteeksi, Bandidos ei.”, tällä halutaan viestiä, että BMC:n jäsenen vahingoittaminen tai surmaaminen tullaan kostamaan) ja ”*Snitches are a dying breed*” (suomeksi ”Vasikat ovat kuoleva laji”, viitaten siihen, että petturuudesta tullaan rankaisemaan väkivallalla). Syyttäjän mukaan raskauttavaa oli lisäksi se, että suhteellisen suuri määrä BMC:n jäseniä on osallistunut vakavien rikosten tekoon.

Hollannissa Bandidosta koskevan tuomion antamisen jälkeen myös Satudarah MC ja sen tukiryhmä Supportcrew 999 on Hollannissa määrätty kielletyiksi.²¹³ Lisäksi tällä hetkellä Hollannissa on vireillä samanlaisen kiellon määrääminen myös Helvetin Enkeleiden Hollannin osastoa vastaan.²¹⁴

Suomessa vastaavaa on yritetty moottoripyöräjengien kohdalla, siinä kuitenkin onnistumatta. Syyttäjät ovat yrittäneet lakkauttaa kahta Cannonball MC -moottoripyöräjengiin kytköksissä olevaa yhdistystä hyvän tavan vastaisina.

Seinäjoella toimivan Seinäjoen nuorten miesten toverillinen yhdistys (SNMTY) ry:n tarkoituksena on sääntöjensä mukaan tukea muun muassa vankilataustan takia syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä heidän pyrkimyksissään sopeutua yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä parantamalla heidän asuinolojaan sekä kehittämällä heidän psyykkistä ja fyysistä hyvinvointiaan. Syyttäjä vaati yhdistyksen lakkauttamista yhdistyslain

²¹³ Rechtbank Den Haag 18.6.2018.

²¹⁴ Public Prosecution Service: ban Hells Angels MC necessary because of culture of violence. Hollannin syyttäjän kotisivut 6.3.2019.

43 §:n nojalla, perusteinaan, että yhdistys on toiminut olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja sekä lisäksi toiminut olennaisesti vastoin säännöissään määrättyä tarkoitusta. Sääntöjen vastainen toiminta oli ilmennyt laiminlyömällä yhdistyksen hallinnon hoitaminen lain ja sääntöjen edellyttämällä tavalla sekä sallimalla vuokraamissaan tiloissa harjoitettavan rikollista ja hyvän tavan vastaista toimintaa. Lisäksi yhdistyksellä ei ole käytännössä lainkaan ollut säännöissään määrätyn tarkoituksensa mukaista toimintaa. Sen sijaan se on luovuttanut vuokraamansa tilat Cannonball MC-, Outfit MC- ja 32 Squad-nimisten toimintaperiaatteiltaan kyseenalaisten moottoripyöräkerhojen käyttöön ja muutenkin panostanut lähinnä yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan henkilökohtaisten etujen ajamiseen varsinaisen toimintansa sijasta. Vastaja on toiminut SNMTY kielsi kanteen ja vaati sen hylkäämistä.²¹⁵

Käräjäoikeus katsoi, ettei yhdistyksen osoitettu toimineen yhdistyslain 43 §:n edellyttämällä tavalla olennaisesti vastoin lakia tai hyviä tapoja taikka olennaisesti vastoin sen säännöissä määrättyä tarkoitusta. Näin ollen laillisia perusteita lakkauttamiselle ei ollut ja käräjäoikeus hylkäsi kanteen. Perusteluissaan tuomioistuin kuitenkin lausui, että ”jos olisi niin, että yhdistys toimisi organisoidun rikollisjärjestön välikätenä ja edistäisi sellaisen etuja ja toimintaedellytyksiä, toimintaa varmasti pitäisi pitää olennaisesti hyvän tavan ja oikeastaan lain vastaisena.” Tällaiseen kanneperusteeseen ei ollut kuitenkaan tapauksessa vedottu ja syyttäjä oli vielä erikseen kysyttäessä ilmoittanut, ettei hänellä ole perusteita väittää Seinäjoen Cannonball-kerhoa rikoslain 6 luvun 6 §:n tarkoittamaksi järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi.²¹⁶

Itä-Suomen hovioikeuden tapauksessa R 15/905 syyttäjä oli vaatinut järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi katsotun Cannonball MC:n Heinolan osaston lakkauttamista yhdistyslain 43 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Hovioikeuden mukaan ”yhdistysrekisteriin merkitty Bridge City Custom ry samaistuu Cannonball MC Heinolaan ja yhdistys on perustettu, jotta kerhon käytössä olisi oikeushenkilö kokoontumistilojen vuokraamista sekä pankkitilin avaamista ja taloudellisten asioiden hoitamista varten”. Tämä toiminta on

²¹⁵ Etelä-Pohjanmaan KäO 17/3682.

²¹⁶ Ibid s. 12.

sinänsä voinut olla rikoslain 17 luvun 1 a §:n tarkoittamaa merkittävää osallistumista rikollisryhmän toimintaan, mutta toisaalta kokoontumistilat ovat soveltuneet myös vastaajien ilmoittamaan käyttötarkoitukseen eli sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä moottoripyörien korjaamiseen ja säilyttämiseen. Syyttäjä ei ollut pystynyt näyttämään, että kokoontumistiloissa olisi tehty vakavia rikoksia, että kokoontumistilat olisi hankittu tällaista rikollista toimintaa varten tai että ne muutoinkaan palvelisivat Cannonball MC:n rikollista toimintaa. Syyttäjä ei ole myöskään näyttänyt, että yhdistyksen pankkitilille kertyneillä varoilla, jotka on ainakin pääosin kohdennettu kokoontumistilojen vuokriin ja ylläpitokuluihin, olisi rahoitettu Cannonball MC:n rikollista toimintaa, tai että varoja olisi kerätty tässä tarkoituksessa.²¹⁷

Oikeustapaukset osoittavat, että syyttäjän tulee kerätä reilusti näyttöä yhdistyksen laittomasta toiminnasta, jotta yhdistystoiminta voitaisiin kieltää. Pelkkä yhdistyksen liityntä järjestäytyneisiin rikollisryhmiin ei ole riittävä peruste katsoa koko toiminnan olevan hyvän tavan tai lain vastaista. Sinänsä tapauksia ei suoraan voi verrata esimerkiksi Hollannin tilanteeseen, koska Hollannissa kiellettiin suoraan koko Bandidos-jengin toiminta, Suomessa kieltämistä koskevat hakemukset ovat koskeneet vain jengeihin liittyviä yhdistyksiä.

Vuoden 2017 lopussa Pirkanmaan käräjäoikeudessa käsiteltiin asia, jossa Poliisihallitus kantajana vaati Pohjoismainen vastarintaliike (jatkossa PVL) -nimisen rekisteröimättömän yhdistyksen Suomen osaston ja siihen suoraan tai välillisesti kuuluvien alueosastojen sekä Pohjoinen perinne ry:n lakkauttamista yhdistyslain 43 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla siksi, että PVL toimii olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja.²¹⁸

Syyttäjä perusteli hakemustaan sillä, että PVL korostaa rotuoppeja ja muukalaisten, erityisesti muunrotuisiksi kutsuttujen muodostamaa uhkaa pohjoismaisille yhteiskunnille. Yhdistyksen perimmäinen julkilausuttu tavoite on yhteispohjoismainen kansallissosialistinen valtio, jonka väestö koostuisi pääosin valkoihoisista kantaeurooppalaisista ihmisistä, edellyttäen näin

²¹⁷ Itä-Suomen HO 16/104160.

²¹⁸ Pirkanmaan KäO 17/41766.

muunrotuisten karkottamista Suomesta. Ideologisesti ja poliittisilta tavoitteiltaan PVL on Euroopan viitekehyksessä poikkeuksellisen radikaali äärioikeistolaiseksi luokiteltu järjestö.²¹⁹

Syyttäjän mukaan hyvän tavan vastainen toiminta muodostui PVL:n levittämistä aineistoista, joista oli löydettävissä objektiivisesti hyvän tavan vastaiseksi epäiltävää väestöryhmiä ja yksittäisiä henkilöitä leimaavaa, virheellistä ja räikeää sisältöä, rikolliseksi leimaamista sekä valtiosäännön väkivaltaisen muuttamisen näkökulmasta kumouksellista sisältöä. Yhdistyksen tuottama aineisto sisälsi runsaasti propagandaa ja vihapuhetta. PVL:n materiaaleissa kyseenalaistettiin myös holokausti sekä ihannoitiin fasismia. Yhdistyksen toiminnan yhteydessä tapahtunutta väkivaltaa puolustettiin ja sen käyttöä yritettiin perustella tilanteeseen kuuluvaksi terveeksi reaktioksi. Hyvän tavan vastaisena syyttäjän mukaan pidettiin myös tämän pahoinpidellyn sivullisen uhrin ja tämän oikeudessa todistajana kuullun ystävän mustamaalaamista ja uhrin muiston häpäisemistä.

Lainvastainen toiminta muodostui syyttäjän mukaan PVL:n levittämän rasistisen propagandan lainvastaisuudesta sekä sen toimintaan liittyvästä väkivallasta ja muista rikoksista. Kaiken kaikkiaan syyttäjän näkemyksen mukaan nämä kielletyt toimintamuodot olivat olennainen osa yhdistyksen toimintaa, eikä yhdistyksellä ole käytännössä edes ollut muuta toimintaa. Merkittävää lain tai hyvän tavan vastaisuutta on tapahtunut ainakin vähäistä enemmän (määrällinen ja laadullinen arvio). Kielletty toiminta on ollut siinä määrin toistuvaa ja vakavaa, että olennaisuuskriteeri oli syyttäjän mukaan toteutunut myös määrällisesti ja laadullisesti.

Käräjäoikeuden mukaan PVL on yhdistys, joka ajaa demokraattisten arvojen kanssa yhteensopimattomia tavoitteitaan laittomin ja räikeästi hyvän tavan vastaisin keinoin. Yhdistys panettelee ja solvaa kansanryhmiä ja levittää vihapuhetta. Loukkaavien ja vihamielisten ilmaisujen lisäksi väkivaltaa ja häirintää käyttämällä ja siihen hyväksyvästi suhtautumalla sekä toiminnan

²¹⁹ Ibid s. 34.

itsepuolustukseksi selittämällä yhdistys kannustaa kannattajiaan väkivallan ja häirinnän käyttöön vihollisiksi väitetyjä tahoja vastaan.²²⁰

Käräjäoikeus katsoi, että yhdistyksen toiminta ei ole yhdistymis- ja sananvapauden suojan piirissä, ottaen huomioon oikeuksien väärinkäytön kieltäminen, kun yhdistyksen toiminta loukkaa muiden perus- ja ihmisoikeuksia. Jos yhdistys joltakin osin nauttisi edellä mainittujen oikeuksien suojaa, on yhdistyksen toiminnan rajoittaminen välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi ja muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Käräjäoikeuden mukaan, vaikka yhteiskuntamme on moniarvoinen, suvaitsevainen ja laajakatseinen, sen ei tarvitse toimia suojaavana kasvualustana näiden arvojen vastaisille aatesuunnille, joiden toteuttamista ajetaan lainvastaisin tai räikeän hyvän tavan vastaisin keinoin. Käräjäoikeus katsoi, että menettelemällä edellä kuvatulla tavalla yhdistys toimii yhdistyslain 43 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuihin tavoin olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja, kun otetaan huomioon suomalainen lainsäädäntö rikoslaissa laittomaksi säädetyn toiminnan osalta, oikeuksien väärinkäytön kieltäminen sekä Suomessa voimaansaattettujen KP-sopimuksen ja rotusyrjintäsopimuksen sisältö. Yhdistyslain 43 §:n 2 momentti sallii varoituksen antamisen yhdistykselle lakkauttamisen sijaan silloin, kun yleinen etu ei vaadi lakkauttamista. Käräjäoikeus kuitenkin lakkautti yhdistyksen toiminnan sillä perusteella, että lakkauttamiselle on yhteiskunnallinen tarve ja yleinen etu vaatii yhdistyksen lakkauttamista siten, ettei pelkkä varoitus voi tulla kyseeseen.²²¹

Asiaa käsiteltiin myös Turun hovioikeudessa, joka käräjäoikeuden tavoin katsoi, että PVL:n toiminta on ollut lain ja hyvien tapojen sekä yleisen edun vastaista, eikä varoitus ole ollut riittävä seuraamus.²²² Tuomio ei edelleenkään ole lainvoimainen, koska korkein oikeus on myöntänyt asialle valitusluvan.²²³

²²⁰ Ibid s. 46.

²²¹ Ibid s. 47-48.

²²² Hovioikeus lakkauttaa uusnatsistisen Pohjoismaisen Vastarintaliikkeen – yleinen etu vaatii toiminnan kieltämistä. Yle 28.9.2018.

²²³ KKO VL:2019-28, diaarinumero S2018/698.

7. Johtopäätökset

Potentiaalisia uhkakuvia on aina helppo tuoda esiin ja niillä on helppo perustella tiukentuvia puuttumiskeinoja. Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyyden kriminalisoiminen olisi kiistatta iso muutos nykyiseen oikeustilaan verrattuna. Suomen tilanne järjestäytyneen rikollisuuden suhteen ei ole yhtä vakava suhteessa niihin maihin, joissa jäsenyydskriminalisointi on jo voimassa olevaa oikeutta. Tarvitsemme näin ollen edes jäsenyydskriminalisointia vai voidaanko nykyisiä keinoja pitää riittävänä? Toisaalta, tuleeko meidän odottaa, että tilanne mahdollisesti eskaloituu pahemmaksi ennen kuin ongelmaan puututaan järeämmin?

Rikoslain järjestäytyneitä rikollisuutta koskevien säännösten selkeyttäminen ja määritelmien yhtenäistäminen ovat olleet erittäin tarpeellisia toimia, mutta on mielestäni erittäin perusteltua kysyä, ovatko nämä toimet kuitenkaan riittävästi tehostaneet järjestäytyneeseen rikollisuuteen puuttumista. Sama olosuhde – rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa – voi esiintyä sääntelykokonaisuuden eri portailla. Säännösten sisällöllä tulisi eri sääntelyportailla olla eroa, koska niiden merkitys rikosvastuulle on kullakin portaalla erilainen. Rikoksen tekemiselle osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa onkin annettava kussakin sääntely-yhteydessä sen rangaistusarvon mukainen painoarvo. Tällä on merkitystä esimerkiksi sen suhteen, kuinka merkittävä rooli kokonaistörkeysvaatimukselle jää rikoksen törkeän tekemuodon edellytysten arvioinnissa.²²⁴

Henkilökohtaisen käsitykseni mukaan on valitettavasti vaarallisempaa sulkea silmät tällaisilta uhilta, etenkin, kun järjestäytynyt rikollisuus on Suomessa viime vuosina vain laajentunut sekä alueellisesti että toimialueittain. Riskinä on lisäksi, että jengit alkavat rekrytoida maahanmuuttajataustaisia henkilöitä mukaan toimintaansa. Suomessa toimivista suurimmista tunnuksellisista jengiorganisaatioista kaksi kuuluu kumpikin omaan maailmanlaajuiseen järjestöönsä, joiden tarjoamat mahdollisuudet ovat näiden ryhmien rikollisen toiminnan ulottuvuuksien kannalta merkittäviä.²²⁵

²²⁴ OMMML 23/2014 s. 59.

²²⁵KRP:n toimintakertomus 2015 s. 8. Tätä ilmiötä on havaittu jo esimerkiksi Ruotsissa, jossa rikollisverkostojen on todettu systemaattisesti pyrkivän värväämään toimintaansa maahanmuuttajia ja tätä kautta hyötyvän heistä. Katso Polisens rapport om organiserad brottslighet 2015 s. 10.

Toisaalta mahdollisia muutoksia harkittaessa tulisi myös miettiä sitä, kuinka hyvin jäsenyyskriminalisointi todellisuudessa vaikuttaisi järjestäytyneeseen rikollisuuteen, erityisesti liivijengien toimintaan. Jengien ideologiaan nimittäin kuuluu jo valmiiksi ajatus siitä, että ne toimivat lain ulkopuolella, eikä niitä sido normaalit yhteiskunnan lait.²²⁶ Saisiko uusi kriminalisointi todella jengit pidättäytymään teoistaan sen vuoksi, että jokin tietty toiminta tehdään laittomaksi? Jos jäsenyys kriminalisoitaisiin, järjestäytyneet rikollisryhmät oppisivat varmasti nopeasti kiertämään tällaista lakia. Rikosoikeus luo tietyn pohjan yhteiskunnan yleiselle moraalikasvatukselle. Se voi vahvistaa olemassa olevia epävirallisia sosiaalisia normeja tai vaikuttaa niihin siten, että syntyykin aivan kokonaan uusi epävirallinen normi. Kuitenkin ryhmänormit voivat vaikuttaa myös toiseenkin suuntaan. Jossain ryhmässä voi vallita niin tiukat omat sisäiset, rikoslain osoittamasta käyttäytymisnormista poikkeavat normit, ettei rikoslaki vaikuta ryhmän jäseniin sen paremmin pelottavasti kuin uutta moraalialue luovastikaan.²²⁷ Tätä samaa ajatusta myös *Junninen* on tuonut esille pohtiessaan, pitäisikö meidän vain hyväksyä se fakta, että rikosten tekemistä ei voida lopettaa. Yhteiskunta voisi tällöin sallia aktiivisen, tuomionsa kärsineen rikollisen irtautua velkavankeudestaan ja vahingonkorvauksistaan ja päästä tekemään jotakin laillista ja hyödyllistä rikollisen toiminnan sijaan. Tässä tilanteessa tulisi kuitenkin hyväksyä se, että tarjotusta ”uudesta alusta” huolimatta osa tuomituista jatkaisi silti rikollista elämäntapaa.²²⁸ Henkilökohtaisesti arvelenkin, että jäsenyyskriminalisoinnilla ei saataisi loppujen lopuksi aikaan sitä hyötyä, jota sillä tavoiteltaisiin.

Tulevaisuus näyttää, tullaanko Suomessa koskaan kieltämään moottoripyöräkerhojen ja muiden liivijengien yhdistystoimintaa samalla tavoin kuin Hollannissa ja Saksassa on tehty. Riskinä yhdistystoiminnan kieltämisessä saattaa olla, että liivijengien toiminta siirtyy vain enemmän piiloon ”maan alle” tai jengit perustavat uusia yhdistyksiä sitä mukaa, kun aiempia yhdistyksiä kielletään. Vaikka kieltoja eri ryhmien osalta on jo yritetty hakea tässä kuitenkaan onnistumatta, ei tämä tarkoita, etteikö se vielä jossain toisessa tapauksessa olisi mahdollista. Lainvastaista yhdistystoimintaa ei ole suoraan laissa määritelty, vaan kyse on joka kerta erikseen tapahtuvasta punninnasta esitetyn näytön perusteella. Esimerkiksi Hollannissa hylättiin vuonna 2009 Hell’s Angelsin toimintaan liittyviä rekisteröityjä yhdistyksiä koskeva lakkauttamishakemus, mutta vuonna 2018 syyttäjät on hakenut uutta

²²⁶ Katso luku 3.2. s. 26.

²²⁷ Tapani, Tolvanen 2013 s. 51.

²²⁸ Junninen 2006 Haaste-lehden artikkeli.

kieltoa, joka tällä kertaa koskee koko ryhmän kieltämistä Hollannissa.²²⁹ Pohjoismaisen vastarintaliikkeen lakkauttamisessa kyse oli enemmän oikeuksien väärinkäytöstä kuin hyväksyttävästä oikeuksien käytöstä, kun ryhmän vihapuheet ja muut toiminnot eivät saaneet lain suojaa.²³⁰ Kun henkilö liittyy esimerkiksi kansainvälisen rikollisryhmän tai sen alajärjestön toimintaan, hänen on käsitettävä ryhmän olevan rikoksia tekevä, yhteiskunnan normeista piittaamaton yhteenliittymä. Vaikka ryhmä harrastaisikin moottoripyöräilyä tai muuta laillistakin toimintaa, se ei sulje pois sitä, että taustalla on rikollisesta toiminnasta saatavan laittoman taloudellisen hyödyn tavoittelu.²³¹ Moottoripyöräillä kun voi sadoissa moottoripyöräkerhoissa, joilla ei ole mitään tekemistä rikollisen toiminnan kanssa.²³² Mielestäni on erittäin kyseenalaista, että oikeusjärjestelmämme sallii tällaisten yhdistysten rekisteröidä toimintansa ja tällä tavoin mahdollistaa muun muassa pankkitilien avaamisen yhdistykselle. On ristiriitaista, että Suomessa voidaan tuomioistuintasolla todeta, että tietty yhteenliittymä on järjestäytynyt rikollisryhmä, mutta samalla kuitenkin sallitaan tällaisen ryhmän toiminta yhdistyksenä. Esimerkiksi CMC on rekisteröity yhdistys, toimialanaan muu urheilutoiminta.²³³

Kyseenalaistan myös sen, etteikö ryhmien johtohahmot olisi todellisuudessa tietoisia kaikista ryhmän nimissä tehtävistä rikoksista. Ryhmissä hallitseva tiukka jäsenten välisen hierarkian ja ”kunniaakoodiston” vuoksi pitäisin erittäin kummallisena, että ryhmässä toteutettaisiin rikollisia tekoja, joista ryhmän johto ei olisi tietoinen. Järjestäytyneiden rikollisryhmien johtajien vastuunjakamisessa olisi mielestäni tässä mielessä paljonkin kehitettävää, kun voimassaoleva oikeudellinen sääntely ei ole tehnyt rajanvetoa ”tavallisen” osallistumisen ja selkeästi enemmän moitittavamman johtamisen välillä. *Palon* mukaan kyse on syyllisyysperiaatteen näkökulmasta tarkasteltuna rikosvastuun painottumisesta väärällä tavalla, kun se kohdistuu lähinnä suorittavan tason toimijoihin. Ryhmän johtaja pystyy välttelemään omaa rikosvastuutaan käyttämällä rikoksen tekemisen välikappaleina muita henkilöitä.²³⁴ Tekoon yllyttäjä on monessa tapauksessa vaarallisempi oikeushyville kuin itse teon toteuttaja. Lainkunnioitus on vaarassa heikentyä, jos omalta osaltaan vastuulliset

²²⁹ Public Prosecution Service: ban Hells Angels MC necessary because of culture of violence. Hollannin syyttäjän kotisivut 6.3.2019.

²³⁰ Hovioikeus lakkauttaa uusnatsistisen Pohjoismaisen Vastarintaliikkeen – yleinen etu vaatii toiminnan kieltämistä. Yle 28.9.2018.

²³¹ OM 45/2014 s. 34.

²³² HelHO 16/150160 s. 93.

²³³ Cannonball Motorcycle Club ry, y-tunnus 2477100-2.

²³⁴ Palo 2010 s. 297-298.

välttyvät vastuulta enemmän tai vähemmän muodollisin perustein.²³⁵ Jengien johtajistojen vastuukysymykset voisivat hyvinkin antaa aihetta jatkotutkimukselle.

Berliinin osavaltio Saksassa on kieltänyt vuonna 2014 Hell's Angelsin logon käyttämisen julkisesti, koska kyse on rikollisryhmän symbolista.²³⁶ KRP on välillä tuonut esille mahdollisuutta säätää liivikielto myös Suomeen. Esimerkiksi Keskusrikospoliisin rikosylikomisario Robbe von Hertzen on ehdottanut, että liivikielto voisi kohdistua niihin jengiläisiin, joiden rangaistuksen koventamisperusteena on ollut rikosten tekemisen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Lisäksi von Hertzenin mukaan tällaisille jengiläisille voitaisiin asettaa rajoituksia myös esimerkiksi hallussa olevan käteisen määrään ja kieltää heitä liikkumasta jengitiloissa tai niiden lähetyvillä tai tapaamasta muita jengiläisiä.²³⁷ Myös kansanedustaja ja entinen poliisi Kari Tolvanen on kannattanut liivikiellon toteuttamista Suomessa. Hänen mukaansa: ”Liivit pitää kieltää, koska ne aiheuttavat pelkoa ja kertovat, että meidän yhteiskunnassamme on ihmisiä, jotka ovat lain ja järjestyksen ulkopuolella”.²³⁸ Entinen Helsingin huumepoliisin päällikkö Jari Aarnio taas on pitänyt liivikieltoa turhana. Aarnion mukaan liivit auttavat poliisia työssään antamalla tietoja uusista jäsenistä ja myös jengiläisten liikkeistä julkisilla paikoilla.²³⁹ Liivikiellon ongelmallisuutta on pohtinut myös entinen oikeusministeri Anna-Maj Henriksson, jonka mukaan liivikiellon mukana voisi tulla rajanveto-ongelmia siitä, millainen liivi olisi kielletty ja millainen sallittu. Tunnuskieltoa olisi myös helppo kiertää muuttamalla tunnusta.²⁴⁰

Tällä hetkellä järjestäytyntä rikollisuutta koskeva lainsäädäntö kohdistuu lähinnä jo tehtyjen rikosten rankaisuun. Voimassa olevan lainsäädännön preventiivistä vaikutusta voidaan mielestäni aiheesta kyseenalaistaa. Erityisesti poliisin edustajat ovat lainsäädännön valmisteluvaiheessa lausuneet sen puolesta, että ennaltaehkäisevää vaikutusta lisättäisiin.²⁴¹ Jos rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltamista halutaan tulevaisuudessa helpottaa,ärkevintä olisi harkita päärikosedellytyksestä luopumista. Säädestä koskevan tuoreimman lakimuutoksen esitöissä päärikosedellytyksen arvioitiin olevan todennäköisesti yksi

²³⁵ Frände 2012 s. 241.

²³⁶ Berlin bans Hell's Angels logo. Public Radio International 18.6.2014.

²³⁷ KRP väläyttää jälleen liivikieltoa jengirikoksista tuomituille. MTV3-utiset 12.2.2017.

²³⁸ Kansanedustaja vaatii tiukempia toimia jengien kitkemiseksi. Yle 22.2.2013.

²³⁹ Helsingin poliisi: Rikollisjengien liivejä turha kieltää MTV3-utiset 4.4.2012.

²⁴⁰ Ministeri selvittää voidaanko jengiliivit kieltää. MTV3-utiset 5.4.2012.

²⁴¹ OM 45/2015 s. 34.

tärkeimmistä syistä lainkohdan soveltamisen vähyyteen.²⁴² Lisäksi kyseistä lainkohtaa on moitittu symbolisen rikosoikeuden kiellon rikkomisesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että kriminalisointiin sisältyvän moitearvostelun avulla pyritään vaikuttamaan suuren yleisön käyttäytymiseen ja tietoisuuteen oikeudesta kiinnittämättä kuitenkaan huomiota rikosoikeudellisen järjestelmän todelliseen vaikutukseen. Syyksi tälle symbolisen rikosoikeuden kiellon rikkomiselle on esitetty EU:n yhteisen toiminnan voimaansaattamisessa tapahtunutta valintaa vaihtoehtoisten teonkuvausten välillä (yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kohdan a- ja b-alakohdat). Suomea velvoittavat järjestäytyntä rikollisuutta koskevat kansainväliset sopimukset eivät nimenomaan edellytä päärikoksen olemassaoloa ja Suomi on itse päätenyt asettamaan osallistumisrikoksen rangaistavuudelle tiukempia edellytyksiä kuin mihin sääntelyveloitteet jäsenvaltioita velvoittavat.²⁴³

Päärikosedellytyksen poistaminen olisi poikkeuksellinen, mutta toisaalta ei täysin rikosoikeudessa vieras sääntelytapa. Nimittäin rikoslain 34 a luvussa säädetyissä terrorismirikoksissa (4 §, 4a §, 4b § ja 5 §), jotka vastaavat tekotavoiltaan paljolti rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädetyjä tekotapoja, tällaista edellytystä ei ole. Taustalla tosin ovat kansainvälisten ja EU-velvoitteiden vaatimukset. Terrorismia koskevan sääntelyn tausta eroaakin järjestäytyntä rikollisuutta koskevasta sääntelystä, sillä järjestäytyntä rikollisuutta koskevat kansainväliset ja EU-veloitteet eivät estä tällaista kansallista vaatimusta.²⁴⁴

Päärikosedellytyksen poistamista on pitänyt kannattavana myös kihlakunnansyyttäjä Anna-Riikka Ruuth, jonka mielestä päärikosedellytys on suurin ongelma rikoslain 17 luvun 1 a §:n soveltamisessa. Ruuthin mukaan toiminnan aikana tehdään vakavia rikoksia ja usein tämän osallistumisrikoksen piiriin menevät toimet tapahtuvat koko ajan. Tarkasteltaessa esimerkiksi moottoripyöräjengien toimintaa, huomataan, että väijymiestoimintaa suoritetaan koko ajan riippumatta siitä, milloin päärikos tehdään. Kun päärikoksen tekeminen tulkinnan mukaan katkaisee osallistumisrikoksen soveltamisen, niin on vaikea ennakoida, milloin seuraava rikos sitten tehdään, eikä kyse perustellusti voi olla siitä, että samalla menettelyllä ensin osallistutaan ensin yhteen päärikokseen ja sitten seuraavaan.²⁴⁵

²⁴² LaVM 35/2014 vp s. 6.

²⁴³ OM 45/2015 s. 29.

²⁴⁴ LaVM 35/2014 vp s. 6.

²⁴⁵ Sähköpostikeskustelu Anna-Riikka Ruuthin kanssa 16.3.2018.

Järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa tulevaisuusarvioissa on viime vuosina tuotu esiin rikollisuudenalojen kasvava nivoutuminen toisiinsa ja rikollisten taipumus siirtyä nopeasti uusille entistä tuottoisammille ja aiempaa riskittömämmille toimialoille. Rikoshiödyn maksimoimiseksi rikollistahot verkostoituvat tarpeen mukaan lähes jengitunnuksista riippumatta. Tällaisen liikehdinnän arvioidaan vaikeuttavan entisestään järjestäytyneitä rikollisuutta koskevien rikoslain säädösten soveltamista. Eräänlaisten välikäsien ja alihankkijoiden käyttö riskien vähentämiseksi on yleistä: vaikutusvaltaisten rikollisjohtajien asema korostuu ja työnjako suojaa heitä kiinnijäämiseltä.²⁴⁶ Rikollisuuden toimintaympäristö on laajentunut tietoverkossa toimiviksi maailmanlaajuisiksi markkinoiksi muuttaen järjestäytyneen rikollisuuden rakenteita niin, että järjestäytyneen rikollisuuden määrittelyä on perusteltua arvioida uudelleen. Järjestäytynyt rikollisuus toimii yhä enemmän löyhinä ja joustavina monikansallisina verkostoina, joissa monet rikolliset toimivat ”vapaina yrittäjinä” ja kyse on ”palveluun perustuvasta rikollisesta teollisuudesta”. Tietoverkko ja siihen perustuvat viestintävälineet luovat rikollisille mahdollisuuden entistä riskittömämpään ja helpompaan rajat ylittävään yhteydenpitoon.²⁴⁷

Lainsäädäntö on ollut ja tulee olemaan yksi avaintekijä järjestäytyneen rikollisuuden luonteen ja laajuuden määrittelyssä. Maahanmuuttoa, sosiaalietuuksia, verotusta, kauppaa ja kilpailua koskevat lait muotoilevat jokainen osaltaan järjestäytyneiden ryhmien toimintaa ja sitä, kuinka ne järjestävät toimintojaan. EU:ssa ei ole harmonisoitua lainsäädäntöä asian tiimoilta ja tämän vuoksi rikollisryhmät voivat esimerkiksi hyödyntää eri valtioiden vaihtelevaa lainsäädäntöä ja niiden tarjoamia porsaanreikiä.²⁴⁸ Järjestäytyneen rikollisuuden kansainvälisen luonteen vuoksi olisi erityisen tärkeää pyrkiä yhtenäiseen sääntelyyn erityisesti Euroopan tasolla. Kaikkien esitettyjen tulevaisuusarvioiden perusteella selkeästi yhden valtion rajojen sisällä tapahtuva rikollinen toiminta on muuttumassa entistä enemmän kansainvälisemmäksi ja myös tietoverkoissa tapahtuviksi rikoksiksi.

Päädyttiinpä Suomessa mihin tahansa lainsäädännölliseen ratkaisuun järjestäytyneen rikollisuuden suhteen, selvää kuitenkin on, ettei tekotyypin moitittavuuden perustavia elementtejä voida jättää rikostunnusmerkistöstä pois tai väljentää niitä siitä syystä, että ilman tuollaista elementtiä teon toteuttaminen olisi helpompaa. Tekoja ei myöskään säädetä rangaistavaksi siitä syystä, että lainvalvontaviranomaiset saisivat käyttöönsä rikoksen

²⁴⁶ Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2018 s. 24.

²⁴⁷ Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2018 s. 28.

²⁴⁸ Exploring tomorrow's organized crime s. 13.

torjuntakeinoja tai selvittämiskeinoja, eikä rangaistusasteikkoja säädetä sen mukaan, että käytettäväksi saataisiin tällaisia keinoja.²⁴⁹ Jonkinlaista kehitystä nykysäätely kuitenkin vaatii, mieluummin hyvissä ajoin kuin liian myöhään.

²⁴⁹ HE 263/2014 vp s. 21.